

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

**ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ : ΔΟΜΝΑ ΤΡΙΑΝΑΦΥΛΛΙΔΟΥ

ΕΠΟΠΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Δρ. ΒΑΛΕΝΤΙΝΗ ΚΑΜΠΑΤΖΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την επόπτρια καθηγήτριά μου Δρα. Βαλεντίνη Καμπατζά για την καθοδήγηση, την υποστήριξη και την πολύτιμη συμβολή της στην παρούσα εργασία, καθώς, επίσης, και την οικογένειά μου για τη στήριξη και τη συμπαράστασή τους. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές για τις γνώσεις που μου προσέφεραν.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η ανάλυση του ιστορικού μυθιστορήματος και η πορεία του στην Ελλάδα. Η εργασία αυτή αποτελεί μια αρχική προσέγγιση στο συγκεκριμένο είδος μυθιστορήματος, μια πρώτη γνωριμία με το ιστορικό μυθιστόρημα, τη γέννησή του και τον τρόπο που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα. Κύρια επιδίωξη της εργασίας είναι η συγκέντρωση πληροφοριών σχετικά με τη δημιουργία του, τα πρώτα, γεμάτα δυσκολίες, βήματά του, την ακμή και την παρακμή του και την επανεμφάνισή του στην εποχή μας. Παρατίθενται στοιχεία που αφορούν στον ορισμό του είδους, στα χαρακτηριστικά και στη διαδρομή που έχει διανύσει από την εμφάνισή του έως τις μέρες μας. Παράλληλα, αναφέρονται συγγραφείς και έργα του ιστορικού μυθιστορήματος που καλύπτουν όλες τις περιόδους της διαδρομής του. Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από βιβλία και μελέτες καταξιωμένων καθηγητών, από ιστοσελίδες του παγκόσμιου ιστού και από λογοτεχνικά περιοδικά. Ερευνώντας και μελετώντας για το είδος, ήρθα σε επαφή με τον ιστορικό και λογοτεχνικό πλούτο της χώρας μας. Ελπίζω να μεταδώσω το ίδιο ενδιαφέρον και σε όσους διαβάσουν την εργασία αυτή.

Λέξεις κλειδιά: ιστορικό μυθιστόρημα, ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα, ορισμός ιστορικού μυθιστορήματος, ελληνικό μυθιστόρημα, μυθιστόρημα, είδη μυθιστορήματος, μυθιστορία, ιστορία, ελληνική ιστορία, λογοτεχνία, είδη λογοτεχνίας

ABSTRACT

The subject of this thesis is the analysis of the historical novel in Greece. This thesis is an initial approach to the genre of literature, a first acquaintance with the historical novel; the birth and the way it developed in Greece. The main objective is to obtain information about its creation, the difficulties, its rise and fall and the resurgence in our time. The thesis contains information on the definition of the historical novel, its features and its route by its appearance until nowadays. There are also some writers and historical novels mentioned, that cover the entire course. The sources that are being used come from books and studies of renowned professors, from web pages and literary magazines. Researching and studying the historical novel I found out the historical and literary wealth of our country. I hope to instill the same interest to those who read this thesis.

Keywords: historical novel, Greek historical novel, definition of historical novel, Greek novel, novel, novel items, fiction, history, Greek history, literature

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1 ^ο Το μυθιστόρημα στην Ελλάδα και τον κόσμο	
1.1. Προσδιορισμός μυθιστορήματος	9
1.2. Ιστορική αναδρομή του μυθιστορήματος	11
1.3. Χαρακτηριστικά του μυθιστορήματος	12
Κεφάλαιο 2 ^ο Το ιστορικό μυθιστόρημα	
2.1. Προσδιορισμός του ιστορικού μυθιστορήματος	16
2.2. Χαρακτηριστικά του ιστορικού μυθιστορήματος	18
2.3. Σχέση συγγραφέα – αναγνώστη	21
2.4. Ιστορία / ιστορικό μυθιστόρημα	23
2.5. Λόγοι εξέλιξης του ιστορικού μυθιστορήματος	26
Κεφάλαιο 3 ^ο Η αρχή του ιστορικού μυθιστορήματος	
3.1. Η δημιουργία του ιστορικού μυθιστορήματος	28
3.2. Walter Scott, ο πατέρας του ιστορικού μυθιστορήματος	29
3.3. Κοινωνικές συνθήκες στην μεταεπαναστατική Ελλάδα	31
3.4. Γέννηση του ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα	33
3.5. Λόγοι ανάπτυξης του ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα του δέκατου ένατου αιώνα	35
Κεφάλαιο 4 ^ο Το ιστορικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα	
4.1. Πορεία του ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα	37
4.2. Α΄ Περίοδος (1830 – 1880)	38
4.3. Μυθιστορήματα Α΄ Περιόδου	41
4.3.1. <i>Ο Αυθέντης του Μωρέως</i>	41
4.3.2. <i>Η Ηρωίς της Ελληνικής Επανάστασεως</i>	42
4.3.3. <i>Ο Κατσαντώνης</i>	43
4.3.4. <i>Αι Τελευταίαι Ημέραι του Αλή Πασά</i>	43
4.3.5. <i>Πάπισσα Ιωάννα</i>	44
4.3.6. <i>Λουκής Λάρας</i>	45
4.4. Σύγχρονο ιστορικό μυθιστόρημα	46
4.5. Β΄ Περίοδος: 1945 έως σήμερα	47
4.6. Μυθιστορήματα Β΄ Περιόδου	49
4.6.1. <i>Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ</i>	49

4.6.2. <i>Οι Μαυρόλυκοι</i>	50
4.6.3. <i>Σέργιος και Βάκχος</i>	50
4.6.4. <i>Ιμαρέτ: Στη σκιά του ρολογιού</i>	51
4.6.5. <i>Σελανίκ</i>	51
Κεφάλαιο 5 ^ο Παιδικό και εφηβικό ιστορικό μυθιστόρημα	
5.1. Παιδική και εφηβική λογοτεχνία	53
5.2. Ιστορία / εκπαιδευτικό σύστημα / ιστορικό μυθιστόρημα	55
5.3. Χαρακτηριστικά του παιδικού / εφηβικού ιστορικού μυθιστορήματος	56
5.4. Εξέλιξη του παιδικού / εφηβικού ιστορικού μυθιστορήματος στον ελληνικό χώρο	58
5.5. Συγγραφείς και έργα	60
5.5.1. <i>Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου</i>	60
5.5.2. <i>Στα παλάτια της Κνωσού</i>	61
5.5.3. <i>Το χαμόγελο της Εκάτης</i>	61
5.5.4. <i>Το θαύμα της Ρόδου</i>	62
5.6. Χρησιμότητα του παιδικού / εφηβικού ιστορικού μυθιστορήματος	63
Κεφάλαιο 6 ^ο Σκέψεις και συμπεράσματα για το ιστορικό μυθιστόρημα	
6.1. Αναβίωση του ιστορικού μυθιστορήματος	66
6.2. Κοινωνία / εθνική ταυτότητα / ιστορικό μυθιστόρημα	68
6.3. Χρησιμότητα του ιστορικού μυθιστορήματος	69
6.4. Η αμφισβήτηση και η αξία του ιστορικού μυθιστορήματος	71
 Επίλογος	 74
 Βιβλιογραφικές παραπομπές	 76
 Βιβλιογραφία έργων	 81
 Ευρετήριο ονομάτων (Ελλήνων)	 82
 Ευρετήριο ονομάτων (Ξένων)	 84

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η λογοτεχνία είναι η πολύτιμη συντροφιά του ανθρώπου. Αποτελεί το καταφύγιο, αλλά και το μεταφορικό μέσο για τα ταξίδια του μυαλού και της ψυχής. Το μυθιστόρημα είναι ένα λογοτεχνικό είδος, ίσως το πιο προσιτό, για αυτό και ενδιαφέρον, για τον μέσο αναγνώστη. Το μυθιστόρημα ψυχαγωγεί και συμβάλλει στην καλλιέργεια του ανθρώπου. Το ιστορικό μυθιστόρημα αποτελεί μια κατηγορία του μυθιστορήματος. Περικλείει όλα τα οφέλη ενός μυθιστορήματος και επιπροσθέτως διδάσκει. Προκαλεί ένα είδος νοσταλγίας στον αναγνώστη και αυτό είναι που το διαχωρίζει από άλλα είδη μυθιστορήματος.

Το ενδιαφέρον και ο χρόνος που αφιερώνω για τη λογοτεχνία με έστρεψε στην ανάληψη του θέματος αυτού. Το ιστορικό μυθιστόρημα κέντριζε το ενδιαφέρον μου από παλιά, αν και ασχολήθηκα κυρίως με έργα ξένων συγγραφέων. Η πτυχιακή αυτή εργασία αποτέλεσε για εμένα μια εξαιρετική ευκαιρία να ασχοληθώ με το ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα και κυρίως με την ιστορία και την πορεία του στην Ελλάδα. Σε αυτό το χρονικό διάστημα η ανάληψη της εργασίας με ώθησε να ανακαλύψω, να αποκαλύψω και, στη συνέχεια, να καλύψω το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος.

Σκοπός της πτυχιακής αυτής εργασίας είναι η επιστημονική διερεύνηση του μυθιστορήματος, και ειδικότερα του ιστορικού μυθιστορήματος, η ανάδειξή του και η παρουσίαση της πορείας και εξέλιξής του στην Ελλάδα.

Η εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για το μυθιστόρημα, ως ένας κλάδος της λογοτεχνίας και ως ένα από τα είδη του πεζού λόγου. Περιγράφεται η αναζήτηση και επικράτηση του όρου, η διαδρομή του από την αρχή της δημιουργίας του έως τις μέρες μας και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που το κάνουν το δημοφιλέστερο από τα υπόλοιπα λογοτεχνικά είδη.

Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με το κύριο θέμα της εργασίας, το ιστορικό μυθιστόρημα. Γίνεται ο προσδιορισμός του ιστορικού μυθιστορήματος και δίνονται οι επικρατέστεροι και αξιόπιστοι ορισμοί. Αναλύονται τα χαρακτηριστικά, οι μορφές, η δομή και η αφηγηματική τεχνική του. Επίσης, περιγράφεται και διερευνάται η ιδιαίτερη σχέση μεταξύ συγγραφέα και αναγνώστη, που είναι αμφίδρομη και πολλές φορές επικοινωνιακή και για τα δύο μέρη. Τέλος, εξετάζονται οι λόγοι ανάπτυξης του είδους, καθώς και η σημασία της Ιστορίας ως επιστήμης στην ύπαρξή του.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην αρχή του ιστορικού μυθιστορήματος. Αναλύεται η γέννησή του, τα πρώτα του βήματα στον δυτικό κόσμο και αφιερώνεται η επόμενη ενότητα στον πατέρα του ιστορικού μυθιστορήματος, Walter Scott. Έπεται η ενότητα με τις κοινωνικές συνθήκες της μεταεπαναστατικής Ελλάδας, ως εισαγωγή και τρόπος κατανόησης της ελληνικής κοινωνίας της εποχής, που επηρεάστηκε από τους ξένους λογοτέχνες. Τέλος, προσδιορίζονται και εξετάζονται η γέννηση και οι λόγοι ανάπτυξής του στον ελληνικό χώρο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται η πορεία του ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα και οι δύο περίοδοι ανάπτυξής του σύμφωνα με τον Απόστολο Σαχίνη, ο

οποίος είναι ο μόνος που χωρίζει το ιστορικό μυθιστόρημα σε περιόδους. Παράλληλα, αναφέρονται ενδεικτικά ιστορικά μυθιστορήματα από όλες τις περιόδους, στα οποία γίνεται περιγραφή και παράθεση στοιχείων. Ακολουθεί το σύγχρονο ιστορικό μυθιστόρημα όπου δεν έχει μελετηθεί ενδελεχώς, ώστε να χωριστεί σε περιόδους και να αναλυθεί σε όλο του το εύρος.

Το πέμπτο κεφάλαιο ασχολείται με έναν κλάδο της λογοτεχνίας, την παιδική λογοτεχνία και ειδικότερα με το παιδικό και εφηβικό ιστορικό μυθιστόρημα. Αρχικά προσδιορίζεται και ορίζεται ο τομέας και επισημαίνονται οι διαφορές και τα όρια μεταξύ της λογοτεχνίας ενήλικων και της παιδικής ή εφηβικής λογοτεχνίας. Στη συνέχεια αναδεικνύεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος, ιδιαίτερα στο ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά και εφήβους, με σκοπό την «σωστή» διαπαιδαγώγησή τους. Ακολουθούν η ανάλυση των χαρακτηριστικών της πορείας του στην Ελλάδα και η παράθεση κάποιων μυθιστορημάτων.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο αναπτύσσονται οι σκέψεις και τα συμπεράσματα για το ιστορικό μυθιστόρημα. Αναδεικνύεται η αναβίωσή του τα τελευταία χρόνια και εξετάζεται ο ρόλος του ιστορικού μυθιστορήματος ως μέσο ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας κάθε λαού. Επίσης, εξετάζεται η χρησιμότητα, η αξία, αλλά και η αμφισβήτησή του από ορισμένους, χαρακτηρίζοντάς το ως κατώτερο είδος λογοτεχνίας.

Είναι χρήσιμο να επισημανθεί, ότι στην εργασία η λέξη ιστορία κάποιες φορές εμφανίζεται με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα και άλλες με μικρό. Είναι σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος τρόπος για να διαχωριστεί η Ιστορία ως επιστήμη από την ιστορία ως διήγηση ή με τις άλλες σημασίες που έχει. Για τον χαρακτηρισμό των σύγχρονων μυθιστορημάτων ως ιστορικά, συμβουλευτήκα την ιστοσελίδα της [biblionet](http://biblionet.gr). Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, για τη σύνταξη της βιβλιογραφίας και των βιβλιογραφικών αναφορών, επιλέχθηκε το πρότυπο Harvard.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

*«Αν έχεις έναν κήπο και μια βιβλιοθήκη,
έχεις όλα όσα σου χρειάζονται»*

Κικέρων

1.1. Προσδιορισμός του μυθιστορήματος

Το μυθιστόρημα, μαζί με το διήγημα και τη νουβέλα, αποτελεί ένα από τα κύρια είδη του πεζού λόγου, με κοινό γνώρισμα το στοιχείο της αφήγησης. Θεωρείται, κατά κάποιο τρόπο, η εξέλιξη του αρχαίου έπους και του έμμετρου μεσαιωνικού μυθιστορήματος σε πεζό λόγο.

Ένας από τους πρώτους που δημιούργησε έναν όρο για το μυθιστόρημα στη νεοελληνική γλώσσα είναι ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ το 1761, ο οποίος χρησιμοποίησε τη λέξη «Ρωμάνσον». Το 1768, ο Ευγένιος Βούλγαρης εισήγαγε ένα νέο όρο, τον «πλασματικόν ιστόρημα». Η απόπειρα αυτή δεν στέφθηκε με επιτυχία, γιατί ο Αδαμάντιος Κοραής το 1804 θεώρησε τον όρο αυτό αδόκιμο και εισήγαγε ένα νέο, τον όρο «μυθιστορία», ο οποίος κρίθηκε κατάλληλος, για αυτό τον λόγο και επικράτησε για τα επόμενα χρόνια.¹

Το ουσιώδες για το μυθιστόρημα είναι να αφηγηθεί μια νέα ιστορία, γράφει ο Γάλλος κριτικός Albert Thibaudet και παρακάτω: Όσοι σκέπτονται πάνω στα διαβάσματά τους αναγνωρίζουν κατόπιν πως η νέα αυτή ιστορία ήταν πολύ παλιά και πως με το να φαίνεται νέα έπαιρνε μεγαλύτερη αξία. Ο Abel Chevalley στο βιβλίο του *Le roman Anglais de notre temps* ορίζει το μυθιστόρημα ως μια πλασματική ιστορία (fiction) σε πεζό λόγο που έχει ορισμένη έκταση και ο Άγγλος μυθιστοριογράφος E. M. Forster συμπληρώνοντας τον παραπάνω ορισμό συμπληρώνει: Τούτο είναι αρκετό για μας και μπορεί να προχωρήσουμε και να προσθέσουμε πως η έκταση δεν πρέπει να είναι μικρότερη από 50.000 λέξεις. (Σαχίνης, 1958)

Στον ευρωπαϊκό χώρο, ο όρος που επικρατεί για το μυθιστόρημα είναι «roman», ο οποίος προέρχεται από το μεσαιωνικό «romance» (μυθιστορία). Στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιείται ο όρος «novel» για το συγκεκριμένο είδος, ο οποίος προέρχεται από την ιταλική λέξη «novella», η οποία μεταφράζεται κατά λέξη ως κάτι μικρό και νέο. Πρόκειται για μια μικρή ιστορία σε πεζό λόγο.²

¹ Σαχίνης, Α. (1992). *Θεωρία και άγνωστη ιστορία του μυθιστορήματος στην Ελλάδα: 1760-1870*. Αθήνα: Καρδαμίτσας.

² Abrams, M. (2007). *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*. Αθήνα: Πατάκης.

Στην ελληνική γλώσσα το μυθιστόρημα περικλείει τον μύθο και την ιστορία, όχι την επιστήμη της ιστορίας, ως μυθιστορία, ή την εξιστόρηση του μύθου. Ο όρος μύθος αναφέρεται στην υπόθεση ενός λογοτεχνικού έργου από την εποχή του Αριστοτέλη.³

Ο Georg Lukacs στο βιβλίο του *Θεωρία του μυθιστορήματος* χαρακτηρίζει το μυθιστόρημα, από τη σκοπιά της φιλοσοφίας, ως το «έπος της αστικής τάξης». Υποστηρίζει ότι η μοντέρνα αστική κοινωνία με τις κοινωνικές συνθήκες που βιώνει, δηλαδή τον διχασμό και τον κατακερματισμό, βρίσκει στο μυθιστόρημα την κατάλληλη για αυτήν μορφή πνεύματος για να εκφράσει την ιστορική διαδρομή της.⁴

Από την εποχή του Μπαλζάκ ο κόσμος του «είναι» μας, έχει ιστορικό χαρακτήρα κι οι ζωές των προσώπων ξετυλίγονται σε ένα διάστημα χρόνου σηματοδοτούμενο από ημερομηνίες. Το μυθιστόρημα δε θα μπορέσει ποτέ πια να απαλλαγεί από την κληρονομιά του Μπαλζάκ. Ακόμη και ο Γκομπρόβιτς, που εφευρίσκει φανταχτερές κι απίθανες ιστορίες και παραβιάζει όλους τους κανόνες της αληθοφάνειας δεν ξεφεύγει από την κληρονομιά αυτή. Τα μυθιστορήματά του τοποθετούνται σε έναν χρονολογημένο, εντελώς ιστορικό χρόνο. Δεν πρέπει όμως να συγχέουμε δυο πράγματα: υπάρχει από το ένα μέρος το μυθιστόρημα που εξετάζει την ιστορική διάσταση της ανθρώπινης μοίρας κι από το άλλο το μυθιστόρημα που είναι η εικονογράφηση μιας ιστορικής κατάστασης, ή περιγραφή μιας κοινωνίας σε μια δεδομένη στιγμή, μια μυθιστορηματική ιστοριογραφία. (Kundera, 1988)

Ο Γ. Θεοτοκάς θεωρεί το μυθιστόρημα «καινούρια τέχνη»⁵, το κυριότερο από τα λογοτεχνικά είδη του εικοστού αιώνα. Είναι το μέσο για τη «δημιουργία ζωντανών ανθρώπων»⁶, όπου ο κάθε συγγραφέας δείχνει το ταλέντο και τη δημιουργικότητά του.

Στο παρελθόν οι ίδιοι οι συγγραφείς μυθιστορημάτων συνήθως χαρακτήριζαν το είδος του μυθιστορήματός τους. Στις μέρες μας αυτό δε συμβαίνει. Η διάκριση των μυθιστορημάτων γίνεται με βάση το θέμα που αναπτύσσουν. Με αυτόν τον τρόπο διακρίνονται σε ιστορικά, κοινωνικά, αστυνομικά, ηθογραφικά, φαντασίας και άλλα. Παράλληλα, «ανάλογα με την τεχντροπία που χρησιμοποιούν κατατάσσονται σε ρομαντικά, νατουραλιστικά, υπερρεαλιστικά και άλλα.»⁷

³ Μαρκαντωνάτος, Γ. (2008). *Βασικό λεξικό λογοτεχνικών και φιλολογικών όρων*. Αθήνα: Gutenberg

⁴ Γεωργίου, Θ. (Δεκέμβριος 1996). Πνευματική και πολιτική οδύσσεια. *το βήμα*. Διαθέσιμο σε: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=84149> (Ανακτήθηκε 8 Ιουλίου, 2014).

⁵ Τζιόβας, Δ. (1986). Ο Γ. Θεοτοκάς και η τέχνη του μυθιστορήματος. *Διαβάζω*. 137:21-26.

⁶ Θεοτοκάς, Γ. & Δημαράς, Κ. (2002). *Ελεύθερο πνεύμα*. Αθήνα: Εστία.

⁷ Μαρκαντωνάτος, Γ. (2008). *Βασικό λεξικό λογοτεχνικών και φιλολογικών όρων*. Αθήνα: Gutenberg.

Στην Ελλάδα μπορεί να ειπωθεί ότι τρεις ήταν οι μεγάλοι σταθμοί του μυθιστορήματος, το ιστορικό, το οποίο συνδέεται με το ρεύμα του Ρομαντισμού τον δέκατο ένατο αιώνα, το ηθογραφικό, το οποίο συνδέεται με τη γενιά του 1880 και το αστικό με τη γενιά του 1930.⁸

1.2. Ιστορική αναδρομή του μυθιστορήματος

Έτσι όπως έγινε η μετάβαση από τον προφορικό λόγο, από την εποχή του Ομήρου ακόμη ίσως και παλαιότερα, στον γραπτό, έτσι συντελέστηκε και η εξέλιξη από το έμμετρο ιπποτικό ρομάντζο στο μυθιστόρημα. Η παράδοση, οι θρύλοι και οι μύθοι που διατηρούνταν προφορικά από γενιά σε γενιά μπορούν να θεωρηθούν ως μια μορφή πρόδρομης λογοτεχνίας, η οποία οδήγησε στη δημιουργία της λογοτεχνίας και κατ' επέκταση στο μυθιστόρημα.

Αναζητώντας και εξετάζοντας γενετικά και ιστορικά τις ρίζες του μυθιστορήματος, διαπιστώνουμε ότι τα ομηρικά έπη αποτελούν τους φυσικούς προγόνους των σύγχρονων μυθιστορημάτων. Θα μπορούσε, λοιπόν, να ειπωθεί ότι τα μυθιστορήματα σήμερα είναι η εξέλιξη του επικού είδους. Βέβαια, το αφηγηματικό είδος του λόγου έχει αλλάξει αλλά η βάση διατηρείται η ίδια και αυτό είναι επόμενο, αφού το μυθιστόρημα είναι ένα ζωντανό κομμάτι της ζωής, το οποίο μεγαλώνει, αλλάζει, εξελίσσεται και μετασχηματίζεται ανάλογα με τις ανάγκες και επιταγές της κάθε εποχής, ανάλογα με τις πολιτικοοικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που βιώνουν αυτοί που το γεννούν και αυτοί που το διαβάζουν.

Σύμφωνα με το λογοτεχνικό λεξικό του Μ. Η. Abrams, ορισμένοι Έλληνες συγγραφείς τον δεύτερο και τρίτο μετά Χριστόν αιώνα είχαν γράψει σε πεζό λόγο εκτενείς μυθιστορίες, με πιο γνωστή τα *Αιθιοπικά* του Ηλιοδώρου. Προάγγελος του μυθιστορήματος θεωρείται και το «πικαρέσκο» (picaresque), το οποίο εμφανίζεται στην Ισπανία τον δέκατο έκτο αιώνα. Στα ισπανικά, η λέξη «pícaro» σημαίνει «απατεώνας» και στις ιστορίες αυτές αποτυπώνονται οι περιπέτειες ενός κατεργάρη που τα καταφέρνει χάρη στην εξυπνάδα του.⁹

Το μυθιστόρημα εμφανίζεται τον δέκατο έκτο αιώνα, ως μακροσκελές αφήγημα, με κύριο εκπρόσωπο τον Ραμπελαί και συνεχίζεται με τον Θερβάντες. Με τη σημερινή του μορφή, γεννήθηκε στα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα στην Αγγλία. Είναι μια δημιουργία της αστικής κοινωνίας της πρωτοβιομηχανικής εποχής.¹⁰ Οι μυθιστοριογράφοι της εποχής απορρίπτουν τις γενικότητες των κλασικών και μεσαιωνικών έργων, δίνοντας προτεραιότητα στην ατομική εμπειρία. Δεν στρέφονται

⁸ Σαχίνης, Α. (1958). *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα: ιστορία και κριτική*. Αθήνα: [χ.ε.].

⁹ Abrams, M. (2007). *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*. Αθήνα: Πατάκης.

¹⁰ Δρακονταειδής, Φ. (1997). Εκείθεν του μυθιστορήματος. *Διαβάζω*. 373:85-87.

και δεν τροφοδοτούνται από το λογοτεχνικό παρελθόν, όπως τη μυθολογία. Οι συγγραφείς της εποχής, όπως ο Defoe βαφτίζουν τους ήρωές τους με καθημερινά ονόματα, αφήνοντας τα εξεζητημένα των παλαιότερων μυθιστοριογράφων.

Τον δέκατο όγδοο και δέκατο ένατο αιώνα, ο πρωταγωνιστής ή η πρωταγωνίστρια του μυθιστορήματος είναι μια ξεχωριστή και ενδιαφέρουσα προσωπικότητα. Για τον λόγο αυτό εμφανίζονται με επαναστατική διάθεση, ξεφεύγοντας από τα καθιερωμένα, ενώ, παράλληλα, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που δανείζουν το όνομά τους στον τίτλο του μυθιστορήματος. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το μυθιστόρημα του Flaubert, *Madame Bovary*. Ο ασυμβίβαστος ήρωας καθορίζει την ιστορία και συνήθως έρχεται σε σύγκρουση με το κοινωνικό του περιβάλλον. Στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα κυριαρχεί η εξατομίκευση των προσώπων. Το καπιταλιστικό ήθος της εποχής επηρέασε τη λογοτεχνία, παράγοντας μυθιστορήματα που εκδηλώνουν τον αστικό ατομικισμό.

Στον εικοστό αιώνα, τις πρώτες δεκαετίες, εμφανίζεται ενδιαφέρον για την απρόσωπη τέχνη και αρχίζει η περίοδος του μοντερνισμού, που χαρακτηρίζεται από την κρίση της ατομικότητας. Οι χαρακτήρες πλέον δεν είναι σταθερές οντότητες καλά δομημένες, αλλά ψυχικά ασταθείς ή αινιγματικοί που βρίσκονται συνεχώς σε ένα πεδίο μάχης. Η Woolf είναι μια χαρακτηριστική συγγραφέας του μοντερνισμού.

Στον ελληνικό χώρο, το μυθιστόρημα κάνει την εμφάνισή του τον δέκατο ένατο αιώνα, με σαφείς επιρροές από τον δυτικό κόσμο, θέμα το οποίο θα αναπτυχθεί εκτενώς σε επόμενα κεφάλαια. Μέχρι το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα, συνεχίζει να μιμείται τη Δύση, με μεταφράσεις και παραφράσεις. Μετά τους πολέμους και ιδιαίτερα μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο, αποκτά ένα ξεχωριστό δικό του χρώμα, όταν, λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης, δημιουργείται και εδραιώνεται η αστική τάξη στην Ελλάδα. Η θεματολογία είναι τώρα εμπνευσμένη από τις πολιτικές εξελίξεις, τη νοσταλγία για την πατρική γη που εγκατέλειψαν για να μετοικήσουν στα αστικά κέντρα και μικροαστική, εξαιτίας της έλλειψης παιδείας και του χαμηλού βιοτικού υπόβαθρου.

1.3. Χαρακτηριστικά του μυθιστορήματος

Είναι κοινά αποδεκτό ότι κάθε μυθιστόρημα αφηγείται μια νέα ιστορία επινοημένη από την φαντασία του συγγραφέα και όχι από τη ζωή του. Παρόλα αυτά, η άντληση και χρήση στοιχείων αυτοβιογραφικών που ανασύρονται από την πείρα του μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία άρτιων μυθιστορημάτων. Όταν ο συγγραφέας γνωρίζει και επιτυγχάνει να τηρεί τις αποστάσεις από τα πρόσωπα και τα περιστατικά της ιστορίας του και όταν μπορεί να δημιουργεί μορφές και καταστάσεις αυτόνομες και όχι στενά εξαρτημένες από την προσωπική ζωή του, καταφέρνει να μεταμορφώσει το υποκειμενικό σε αντικειμενικό.

Το μυθιστόρημα «novel» και «romance», όροι που υπάρχουν στην αγγλική γλώσσα, είναι δυο είδη λογοτεχνίας που διαφέρουν μεταξύ τους. Στην Ελλάδα, δεν

υπάρχει αυτή η διάκριση, αλλά η σημασία της διάκρισης αυτής για την ιστορία του μυθιστορήματος είναι μεγάλη. Ο Wilbur Cross αναφέρει: «Εκείνο το πεζογράφημα που ασχολείται ρεαλιστικά με την πραγματική ζωή ονομάζεται, στην κριτική και τη συζήτηση, κυρίως μυθιστόρημα. Εκείνο το πεζογράφημα που ασχολείται με τη ζωή κατά ένα ψεύτικο ή απίστευτο τρόπο, ή την παρουσιάζει σε ένα σκηνικό παράδειγμα, απίθανων ή αδύνατων περιπετειών, ή εξιδανικεύει τις αρετές και τα ελαττώματα της ανθρώπινης φύσης, ονομάζεται romance».¹¹

Το μυθιστόρημα διηγείται μια ιστορία που εξελίσσεται σε συγκεκριμένο χρονικό όριο και χρησιμοποιεί τους ήρωες ως πρωταγωνιστές της ιστορίας αυτής. Ως ζωντανός οργανισμός δε γνωρίζει όρια και κινείται προς όλες τις κατευθύνσεις. «Υιοθετεί τη γραμμική μέθοδο ανάπτυξης, από την αρχή προς το τέλος, χρησιμοποιώντας κορυφώσεις σε ορισμένα σημεία και, παράλληλα, ο συγγραφέας κινεί τα νήματα και τελειοποιεί τους χαρακτήρες, εμπνεόμενος από τα διάφορα ρεύματα της εποχής κινούμενος άλλοτε στη ρομαντική σχολή άλλοτε στη νατουραλιστική και ούτω καθεξής.»¹² Πρόκειται για μια ιστορία με μεγαλύτερη έκταση από ένα διήγημα ή από μια νουβέλα.

Η έκταση βέβαια δεν είναι το μοναδικό γνώρισμα που διακρίνει και αντιδιαστέλλει το μυθιστόρημα από το διήγημα ή και από τη νουβέλα. Υπάρχουν και άλλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, περισσότερο ουσιαστικά και όχι τόσο εξωτερικά, που διαφοροποιούν ριζικά το μυθιστόρημα από τα άλλα είδη αφηγηματικού λόγου. Τα πιο ουσιώδη από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι τα εξής:

α) ο μύθος, το αφηγημένο δηλαδή υλικό, στα μυθιστορήματα είναι εκτεταμένος, πολυεπεισοδιακός, πολύπτυχος και πολύ πολύπλοκος στην όλη του οργάνωση, διάρθρωση και εξέλιξη.

β) τα γεγονότα και τα περιστατικά που συνθέτουν και συγκροτούν το αφηγηματικό υλικό, σπάνια (ή σχεδόν ποτέ) παρουσιάζονται με σειρά χρονική – εξελικτική. Συνήθως, η πλοκή είναι τέτοια, ώστε μέσα στο μύθο και γενικά στην αφήγηση να διαπλέκονται διαφορετικά επίπεδα χρόνου. Μπορεί λόγω χάρη η αφήγηση να ξεκινήσει από μια παροντική στιγμή, στη συνέχεια να διαγράψει μια εκτενή αναφορά (αναδρομή) στο παρελθόν και να επανέλθει στο παρόν.

γ) τα μυθιστορήματα κανονικά είναι πολυπρόσωπα και οι προβαλλόμενοι άνθρωποι χαρακτήρες, μέσα από τις πράξεις, τα λόγια και τις σκέψεις τους, διαγράφονται με πληρότητα και με ολοκληρωμένο τρόπο. Εξάλλου, η ύπαρξη πολλών προσώπων δημιουργεί πλουσιότερες, συχνότερες και εντονότερες καταστάσεις συγκρούσεων.

δ) ο μύθος κανονικά αναπτύσσεται και εξελίσσεται σε πολλά επίπεδα χώρου, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια πολυδιάσπαση της αφηγηματικής δράσης όχι μόνο σε διαφορετικούς χώρους αλλά και σε διαφορετικούς χρόνους. (Παρίσης, 2007)

¹¹ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

¹² Δρακονταειδής, Φ. (1997). Εκείθεν του μυθιστορήματος. *Διαβάζω*. 373:85-87.

Ενώ ως θεμελιώδες χαρακτηριστικό των άλλων λογοτεχνικών ειδών παρουσιάζεται η ολοκληρωμένη μορφή, το μυθιστόρημα εμφανίζεται ως ένα γίνεσθαι, ως μια διαδικασία. Γι' αυτό, από αισθητική άποψη, αποτελεί το είδος που εκτίθεται περισσότερο σε κινδύνους, έτσι ώστε πολλοί κριτικοί που ταυτίζουν την προβληματική με το προβληματικό να μη θεωρούν το εν λόγω είδος παρά κατά το ήμισυ τέχνη. Αληθοφανής θέση που φαίνεται λογική, διότι το μυθιστόρημα είναι το μόνο είδος που επιδέχεται κακέκτυπα απομιμήσεων, ώστε, βασιζόμενος κανείς σε επουσιώδη στοιχεία της μορφής, να οδηγείται στην πλάνη: την ψυχαγωγική λογοτεχνία, η οποία, καίτοι διαθέτει όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα του μυθιστορήματος, από άποψη περιεχομένου – ουσίας δεν συνδέεται με τίποτε, δεν βασίζεται σε τίποτε και, κατά συνέπεια, στερείται παντελώς σημασίας. (Lukacs, 2004)

Ο Γιώργος Σεφέρης το 1935 δημοσιεύει την ποιητική του συλλογή δίνοντάς της τον τίτλο «Μυθιστόρημα», παραβιάζοντας τους κανόνες της λογοτεχνίας, θέλοντας να υποδηλώσει ότι στο ποιητικό του έργο συνυπάρχουν στοιχεία ιστορικά με στοιχεία μύθου. Με την αιρετική αυτή χρήση του όρου μπορεί κανείς να κατανοήσει την έννοια του μυθιστορήματος. Ο δημιουργός μυθιστορημάτων δανείζεται στοιχεία της ιστορικής ή της σύγχρονης του πραγματικότητας, βιωματικά στοιχεία και όλα αυτά τα συνθέτει και τα μεταπλάθει με τη μυθοπλαστική φαντασία του. Είναι, λοιπόν, το είδος του λόγου και της τέχνης όπου απαιτείται η μυθοπλαστική ικανότητα του συγγραφέα, της δημιουργίας δηλαδή ενός μύθου που να εμπεριέχει την πραγματικότητα.

Η «μυθιστοστορηματοποίηση» της λογοτεχνίας δεν σημαίνει την εφαρμογή στα άλλα είδη ενός κανόνα που δεν είναι ο δικός τους. Γιατί το μυθιστόρημα δεν έχει τον παραμικρό κανόνα! Από την ίδια του τη φύση είναι μη κανονιστικό. Είναι η ενσάρκωση της ευλυγισίας. Είναι ένα είδος που αιωνίως αναζητά τον εαυτό του, αυτοαναλύεται, επανεξετάζει όλες τις καθιερωμένες μορφές του. Αυτή είναι πράγματι η μόνη δυνατότητα για ένα είδος που οικοδομείται σε μια ζώνη άμεσης επαφής με το παρόν εν τω γίνεσθαι. (Bakhtin, 1995)

Από την άλλη, όμως, πλευρά το μυθιστόρημα επιδιώκει την τακτοποίηση του κόσμου γιατί απεχθάνεται την αταξία και το χάος. Μέσω του μύθου εισέρχεται και διασφαλίζει την ιστορία δημιουργώντας σταθερότητα και διάρκεια. Συνεχίζει και υπάρχει μετά από τόσους αιώνες, ανθεί και θα διατηρήσει την παρουσία του και στο μέλλον.

Για να γράψει κανείς ένα μυθιστόρημα πρέπει να διαθέτει το χάρισμα της αφηγηματικής ικανότητας και μια σχετικά πλούσια εμπειρία ζωής. Για την δημιουργία ενός καλού μυθιστορήματος χρειάζεται ακόμη η δημιουργική φαντασία, η ικανότητα στη σύνθεση ή την αρχιτεκτονική, η σωστή γνώση και χρήση της γλώσσας και ο απαραίτητος χρόνος. Ο χρόνος απαιτείται όχι μόνο στη γέννηση μιας ιδέας, η οποία θα μπορούσε να είναι και μια στιγμιαία αναλαμπή, αλλά κυρίως στην αφομοίωσή της στο μυαλό και στην ψυχή του δημιουργού και έπειτα στην κύρια επιδίωξή του, δηλαδή στη συγγραφή.

Ο συγγραφέας πρέπει να έχει μια καλή αντίληψη και γνώση της κοινωνίας. Η κοινωνική δομή, οι χαρακτήρες και η συμπεριφορά τους, οι κοινωνικοί τύποι και τα κοινωνικά φαινόμενα σκιαγραφούνται και περιγράφονται σε ένα άρτιο μυθιστόρημα. Οι ήρωες των έργων προσφέρουν στον αναγνώστη μια άτυπη κοινωνιολογική μελέτη για την εποχή στην οποία αναφέρεται το έργο, αφού παρουσιάζονται σε αυτό κοινωνικές τάσεις και αντιλήψεις.

Ο σκοπός του μυθιστορήματος, σύμφωνα με τον Γ. Θεοτοκά, είναι η δημιουργία ζωής, η δημιουργία ανθρώπων δηλαδή, δημιουργία κοινωνικού συνόλου, δημιουργία ανθρώπινης ατμόσφαιρας. Το πλάσιμο ανθρώπινων χαρακτήρων είναι το μείζον θέμα κι έπειτα ακολουθεί το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον. Ο κύριος σκοπός είναι οι χαρακτήρες και οι κοινωνικές συνθήκες αποτελούν το μέσο. «Ο ανώτερος προορισμός του μυθιστορήματος είναι να πάρει μες τη σύγχρονη ζωή, τη θέση της αρχαίας εποποιίας, εκφράζοντας με πλατιά συνθετικά έργα, την ηρωική πορεία, τις αντιθέσεις, τους αγώνες, τα μεγαλεία και τις μιζέριες της ανθρωπότητας. Ωστε όλα χωρούνε και όλα επιβάλλεται να μπουνε μες το μυθιστόρημα [...] Η καινούργια τέχνη φιλοδοξεί να είναι μια συνισταμένη όλων των δυνάμεων και όλων των απόψεων της ζωής.»¹³

¹³ Θεοτοκάς, Γ. (1934). Η νέα λογοτεχνία. *Ιδέα*. 13:11-17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

*«Η μυθολογία είναι η πρωτότοκη
αδελφή της ιστορίας.»*

Βολταίρος

2.1. Προσδιορισμός του ιστορικού μυθιστορήματος

Οι συγγραφείς είναι από τη φύση τους ελεύθερα πνεύματα ως καλλιτέχνες και πολλοί από αυτούς δύσκολα μπαίνουν σε καλούπια και υπακούν σε συμβάσεις.

Δεν μπόρεσα ποτέ μου να καταλάβω γιατί ένα δράμα λέγεται ιστορικό και ένα άλλο σύγχρονο. Τι θα πουν αυτές οι ετικέτες; [...] Μήπως το κουστούμι του ήρωα αποτελεί αισθητικόν όρο; και τι αξία έχει αν φοράει μάτιο, χιτώνιο, μεσαιωνική μάλλια ή σακκάκι; [...]. Δεν έχω καθόλου την εντύπωση όταν γράφω ένα έργο με υπόθεση μεσαιωνική, ότι κάνω κάτι διαφορετικό από ότι όταν γράφω ένα σύγχρονο έργο. (Τερζάκης, 1946)

Επειδή η λογοτεχνία είναι επιστήμη χρειάζεται να γίνει διαχωρισμός και κατηγοριοποίηση των ειδών. Οι φιλόλογοι και οι κριτικοί έρχονται να κατατάξουν τα έργα. Οι ίδιοι, όμως, οι συγγραφείς πολλές φορές δεν δέχονται είτε για τα έργα τους είτε για αυτούς τις «ταμπέλες» του διαχωρισμού. Ένα σύγχρονο παράδειγμα αποτελεί η Ρέα Γαλανάκη, η οποία δεν δέχεται για κανένα μυθιστόρημά της το χαρακτηρισμό του ιστορικού. Και η Τζίνα Πολίτη σε άρθρο της υποστηρίζει «Στην εποχή μας, όπου η θεωρία της ιστοριογραφίας, γνωστή ως «Μετα – ιστορία», έχει δείξει πως ο λόγος της ιστοριογραφίας βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στις τεχνολογίες της λογοτεχνικής αφήγησης, και πως το αντικείμενο αναπαράστασης του ιστορικού λόγου είναι, σε τελευταία ανάλυση, εξίσου «πλασματικό» με το μυθιστορηματικό, είναι τουλάχιστον περίεργο να προσπαθούμε να κατατάξουμε ένα σύγχρονο μυθιστόρημα στο είδος του ιστορικού μυθιστορήματος.»¹⁴ Παρόλα αυτά η επιστήμη της λογοτεχνίας έχει καταλήξει σε κάποιους ορισμούς για το κάθε είδος μυθιστορήματος.

Είναι πολύ δύσκολο να δώσει κανείς έναν ορισμό για το ιστορικό μυθιστόρημα. Υπάρχουν αξιόλογοι ορισμοί που ωστόσο έχουν διαφορές μεταξύ τους σε σημαντικές λεπτομέρειες, ενώ ορισμένες θεωρητικές αρχές, και κυρίως αυτή που αφορά τη χρονική απόσταση, διαφέρουν από εποχή σε εποχή.

¹⁴ Πολίτη, Τ. (1998). Το πένθος της ιστορίας σχεδιάσμα ανάγνωσης των μυθιστορημάτων της Ρέας Γαλανάκη. *Νέο επίπεδο*. 30:11-15.

Ένας από τους αξιόλογους ορισμούς είναι αυτός του Απόστολου Σαχίνη. Σύμφωνα με αυτόν «ιστορικό είναι το μυθιστόρημα που έχει ως θέμα πρόσωπα και γεγονότα μιας περασμένης εποχής και δημιουργεί το ιδιαίτερο χρώμα του τόπου και του χρόνου.»¹⁵

Ένας ακόμη σημαντικός ορισμός συναντάται στον πρόλογο του έργου Guy Mannering του Sir Walter Scott από το μεταφραστή του: ιστορικό λέγεται το μυθιστόρημα «ουχί το περιέχον ιστορικήν αλήθειαν, αλλά το περιγράφον τόπους, ήθη, έθιμα και παραδόσεις εθνικά μετά τοςάυτης γραφικής αλήθειας, ώστε ο εκλιπών εκείνος κόσμος αναζή υπό την δημιουργικήν γραφίδα του μεγαλοφυούς ποιητού.» (Σαχίνης, 1958)

Σύμφωνα με το Concise Oxford Dictionary of Literary Terms (1990) του Chris Baldick: ιστορικό είναι το μυθιστόρημα του οποίου η δράση λαμβάνει χώρα σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, πολύ πριν από την ώρα που γράφεται (συχνά μία ή δύο γενιές πριν, μερικές φορές αρκετούς αιώνες), και στο οποίο καταβάλλεται κάποια προσπάθεια, ώστε να αναπαρασταθούν πιστά οι συνήθειες και η νοοτροπία της περιόδου. Ο βασικός ήρωάς του – πραγματικός ή φανταστικός – βρίσκεται στο επίκεντρο αλληλοσυγκρουόμενων πεποιθήσεων μέσα σε μιαν ευρύτερη ιστορική διαμάχη, της οποίας οι αναγνώστες γνωρίζουν το αποτέλεσμα. Για να ολοκληρώσει τον ορισμό, ο Baldick αισθάνεται την υποχρέωση να αντιπαραβάλλει το ιστορικό μυθιστόρημα προς αυτό που αποκαλεί ιστορική μυθιστορία (historical romance) ή μυθιστορία «αμφιέσεων» («costume» romance), εξηγώντας ότι ενώ το πρώτο αποπειράται μια σοβαρή μελέτη των σχέσεων ανάμεσα στην προσωπική μοίρα και την κοινωνική διαμάχη, το δεύτερο τείνει να χρησιμοποιεί τον περίγυρο μιας παλαιότερης εποχής μόνο ως διακοσμητικό πλαίσιο των κεντρικών ηρώων. (Ντενίση, 1994)

Η άποψη του Tomas Hagg συμπίπτει σε πολλά σημεία με τον ορισμό του Baldick. Έτσι κατά τον Haag: «το τυπικό ιστορικό μυθιστόρημα τοποθετείται σε μια περίοδο τουλάχιστον μία με δύο γενιές πριν από αυτήν του συγγραφέα και μεταδίδει μια αίσθηση του παρελθόντος ως παρελθόντος, επικεντρώνεται σε πλασματικούς χαρακτήρες, αλλά βάζει επίσης επί σκηνής, ανακατεύοντας με αυτούς, ένα ή περισσότερα πρόσωπα γνωστά από την ιστορία, διαδραματιζόμενο σε ένα ρεαλιστικό γεωγραφικό περιβάλλον, περιγράφει τις συνέπειες (μιας σειράς) πραγματικών ιστορικών γεγονότων στις τύχες των χαρακτήρων, είναι – ή δίνει την εντύπωση ότι είναι – αληθινό, όσον αφορά το ιστορικό πλαίσιο. Μπορεί επίσης να στοχεύει στο να επιτύχει μια καλλιτεχνικά αληθινή ανασύνθεση της υπό συζήτησιν ιστορικής περιόδου και του τρόπου ζωής της, κάνοντας τους χαρακτήρες τυπικούς εκπροσώπους της εποχής τους και του κοινωνικού τους περίγυρου. Ένας τέτοιος στόχος ή η επιτυχία της πραγματοποίησής του δεν αποτελούν προϋπόθεση όμως για την ταξινόμηση ενός μυθιστορήματος στο ιστορικό είδος. (Ντενίση, 1994)

¹⁵ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

Μετά την παράθεση των παραπάνω ορισμών χρήσιμο είναι να αναφερθεί και η άποψη του Παντελή Πρεβελάκη όπου χαρακτηρίζοντας το ιστορικό μυθιστόρημα εκφράζει τις παρακάτω σκέψεις: «Σ' ένα καλοχτισμένο ιστορικό μυθιστόρημα, τα συμβαίνοντα εξελίσσονται με χρονολογική τάξη, επομένως τα πρόσωπα διαμορφώνονται σιγά σιγά. Υπό την έννοια αυτή, το ιστορικό μυθιστόρημα συγγενεύει με το λεγόμενο 'παιδευτικό μυθιστόρημα'[...] Η ομαλή χρονική ακολουθία είναι ένα γνώρισμα που ξεχωρίζει το ιστορικό μυθιστόρημα από το ψυχολογικό μυθιστόρημα, όπου οι αναδρομές στο παρελθόν κατά την ανάλυση των χαρακτήρων, είναι συχνότερες. Στο ιστορικό μυθιστόρημα, το άτομο προβάλλεται πάνω σε ένα φόντο από πλήθη που τα κινεί ο άνεμος της Ιστορίας.»¹⁶

2.2. Χαρακτηριστικά του ιστορικού μυθιστορήματος

Το ιστορικό μυθιστόρημα είναι από τα πιο δύσκολα και επίπονα είδη μυθιστορήματος, αφού απαιτεί τον συνδυασμό της φαντασίας και της ιστορικής πραγματικότητας. Είναι το είδος που καλείται να συμφιλιώσει δύο μεταξύ τους αντιμαχόμενες έννοιες, τον μύθο και την ιστορία. Ένα ιστορικό μυθιστόρημα μπορεί να είναι κοινωνικό, ερωτικό ή αστυνομικό. Η διαφορά του με τα άλλα είδη έγκειται στο ότι η πλοκή του είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ύπαρξη ιστορικών προσώπων ή και ιστορικών γεγονότων. Η υπόθεση δηλαδή του έργου δεν έχει απλά ως φόντο ιστορικούς σταθμούς, αλλά τα ιστορικά γεγονότα έχουν ζωτική σημασία στη ζωή των κύριων χαρακτήρων.

Η ιστορία και η πράξη του ιστορικού μυθιστορήματος δεν παρουσίασε μια μόνο μορφή. Από τα χρόνια του Walter Scott ως τις μέρες μας έχουν διαμορφωθεί τρεις μορφές ή τρεις «τύποι» του λογοτεχνικού αυτού είδους, όπου μπορεί να καταταχθούν όλες οι σχετικές προσπάθειες. Η πρώτη είναι η ρομαντική και δραματική μορφή, η δεύτερη η φιλοσοφική και «επιστημονική», η τρίτη η ρεαλιστική και «συγχρονισμένη». Η πρώτη μορφοποιήθηκε από τον Walter Scott, η δεύτερη από τον Edward Bulwer – Lytton , η τρίτη από τον William Makepeace Thackeray. Ο Scott στηρίχθηκε στη δράση και την περιπέτεια, στις δραματικές και ρομαντικές εξελίξεις της πλοκής, ο Bulwer – Lytton στην ευσυνείδητη και πιστή εξεικόνιση της ζωής μιας περασμένης εποχής, ο Thackeray στην αναπαράσταση του παρελθόντος σα να ήταν παρόν. Το ενδιαφέρον του πρώτου βρίσκεται στην πλοκή, του δεύτερου στην ιστορία και του τρίτου στην εκδίπλωση των χαρακτήρων. (Σαχίνης, 1957)

Με τις παραπάνω μορφές γίνεται μια διάκριση στα ιστορικά μυθιστορήματα. Αυτό, όμως δεν σημαίνει ότι κάποια μορφή υπερτερεί των άλλων. Για παράδειγμα η φιλοσοφική και επιστημονική μορφή δεν είναι πιο αξιόλογη από τη ρεαλιστική και συγχρονισμένη. Εξάλλου, πρακτικά τα όρια ανάμεσά τους δεν είναι ξεκάθαρα και με

¹⁶ Πρεβελάκης, Π. (1985). *Δείχτες πορείας: δώδεκα κείμενα*. Αθήνα: Εστία

ακρίβεια διαχωρισμένα. Ο διαχωρισμός τους αφορά στην επικράτηση ενός στοιχείου και εξυπηρετεί την ειδολογική κατάταξή τους.

Με δεδομένο ότι στην ιστορική διατριβή η σύνταξη της ιστορικής ύλης ακολουθεί κατά κανόνα τη χρονογραφική τάξη (ό,τι προηγήθηκε προτάσσεται, ό,τι έπεται ακολουθεί) μπορούμε να διακρίνουμε τα ιστορικά μυθιστορήματα (παλιά, μέσα και νεότερα) σε δύο βασικές κατηγορίες: σε εκείνα που συντάσσουν τον μύθο τους στον άξονα της χρονολογικής ακολουθίας (κορυφαίο παράδειγμα η Ιλιάδα) και σε όσα τον ανατρέπουν με τη μέθοδο της παλινδρόμησης (πρότυπο: η Οδύσσεια). [...] Υπάρχουν ιστορικά μυθιστορήματα που, παρακολουθώντας τις εντολές της παραδοσιακής ιστοριογραφίας, κινούνται σε μεγάλη έκταση μάλλον οριζοντίως: συνδέουν γεγονότα και πρόσωπα μεταβάλλοντάς τα σε ιστορικά δρώμενα και ιστορικούς δρώντες, συσχετίζουν δηλαδή ιστορικές μορφές – επώνυμες ή ανώνυμες – και τις καθιστούν μυθιστορηματικά είδωλα. Το σύνηθες προϊόν μιας τέτοιας εκτατικής μεθόδου είναι αυτό που ονομάζεται: μυθιστορηματική τοιχογραφία. (Μαρωνίτης, 1992)

Βασιζόμενος στις θεωρητικές αρχές που διέπουν το ιστορικό μυθιστόρημα που διατύπωσε ο Walter Scott ο Μητσάκης τις συνοψίζει στα ακόλουθα:

α. σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα οι κεντρικοί χαρακτήρες δεν πρέπει να είναι συγκεκριμένα σημαντικά ιστορικά πρόσωπα. Για τα πρόσωπα αυτά είναι πολύ φυσικό να υπάρχουν πολλές μαρτυρίες, οι οποίες εμποδίζουν το συγγραφέα να τα διαπλάσσει ελεύθερα κατά την οικονομία του έργου του και τις παρορμήσεις της φαντασίας του.

β. σ' ένα ιστορικό μυθιστόρημα πρέπει μια παρωχημένη εποχή να αναπαριστάνεται με ρεαλισμό και με απόλυτη πιστότητα και στις πιο μικρές λεπτομέρειες του καθημερινού βίου. Η ανάπλαση της ιστορικής ατμόσφαιρας της εποχής αυτής πρέπει να επιτυγχάνεται με τέτοια δεξιότητα, ώστε ο αναγνώστης να παρασύρεται από την αφήγηση και να αισθάνεται άνετα μέσα στον ξένο τόπο και χρόνο του μυθιστορήματος και να μετέχει συναισθηματικά στα διαδραματιζόμενα ως να επρόκειτο για σύγχρονά του γεγονότα. Πολύ συχνά μάλιστα αναφέρεται ότι κάποιος έμαθε καλύτερα ιστορία μέσα από τις σελίδες ενός μυθιστορήματος παρά μέσα από ένα επιστημονικό εγχειρίδιο. Και την άποψη αυτή δεν πρέπει να τη θεωρήσουμε ως παραδοξολογία, εφόσον και το πιο σοφό ιστορικό έργο δεν μπορεί να αναπαραστήσει μίαν εποχή, όπως αυτή ζωντανεύει μέσα σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα.

γ. τέλος μέσα σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα απαραίτητη προϋπόθεση είναι η απόσταση ανάμεσα στον συγγραφέα και στον ιστορικό χρόνο της αφήγησής του. (Μητσάκης, 1988)

Ο συγγραφέας, δηλαδή, δημιουργεί μια ιστορία για μια εποχή που δεν έζησε. Πλάθει φανταστικούς χαρακτήρες και γεγονότα και τα χειρίζεται με τέτοιο τρόπο σαν να έχουν γίνει στο παρελθόν. Το κλίμα μιας παρελθοντικής εποχής επιτυγχάνεται με την αναπαράσταση του χαρακτηριστικού περιβάλλοντός της, τόσο σε τοπικό όσο και σε χρονικό επίπεδο. Ο συγγραφέας, λοιπόν, πρέπει να έχει μελετήσει λεπτομερώς την εποχή στην οποία αναφέρεται και πάνω από όλα είναι απαραίτητο να κατανοήσει τις κοινωνικές συνθήκες και το κοινωνικό πλαίσιο της. Η προσεκτική μελέτη της

ιστορίας πρέπει να είναι μακροχρόνια και όχι περιστασιακή. Χρειάζεται κόπος και χρόνος για την αναζήτηση πηγών και οποιασδήποτε πληροφορίας που συνδέεται με την εποχή στην οποία αναφέρεται. Σημαντική είναι η έμφαση στην αναζήτηση λεπτομερειών της καθημερινής ζωής των ανθρώπων της εποχής και όχι μόνο τα ιστορικά γεγονότα. Μόνο με αυτό τον τρόπο η γνώση γίνεται βίωμα και μπορεί να μετουσιωθεί σε ζωντανό και πειστικό έργο. Δεν αρκεί, όμως, μόνο η ενδελεχής έρευνα και η επίπονη μελέτη. Ο συγγραφέας θα πρέπει να διαθέτει και την ανάλογη φαντασία, ώστε να παντρέψει με επιτυχία την ιστορία με τον μύθο. Χρειάζεται να έχει παρατηρητικότητα, κριτικό πνεύμα και να προσχωρεί στην ουσία του ιστορικού γίνεσθαι.

Η χρονική απόσταση που πρέπει να έχει ένας συγγραφέας από την εποχή που αναπτύσσει την ιστορία του θα πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να μη θεωρείται ότι την έχει βιώσει ο ίδιος. Όπως η Ιστορία γράφεται μετά από πενήντα χρόνια για να υπάρχει η απαιτούμενη απόσταση ώστε να θεωρείται αντικειμενική, έτσι και το ιστορικό μυθιστόρημα ακολουθεί την ίδια γραμμή. Το θέμα της χρονικής απόστασης δεν είναι με ακρίβεια καθορισμένο, αλλά όπως αναφέρθηκε παραπάνω στον ορισμό του Baldick η εποχή στην οποία αναφέρεται το μυθιστόρημα πρέπει να απέχει τουλάχιστον μία με δύο γενιές από το συγγραφέα.

Το ιστορικό μυθιστόρημα διαφέρει από τη βιογραφία. Αυτός είναι ο λόγος που οι συγγραφείς του είδους δεν επικεντρώνονται σε ιστορικά πρόσωπα δίνοντάς τους πρωταγωνιστικό ρόλο, αλλά τους αναθέτουν δευτερεύοντα ρόλο. Η μυθιστορηματική βιογραφία έχει ως κεντρικό θέμα το πρόσωπο και όχι την εποχή, βασίζεται στην Ιστορία και λιγότερο στη μυθοπλασία.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι το θέμα της γλώσσας στα ιστορικά μυθιστορήματα. Θα είναι, βέβαια, δύσκολο σε ένα σύγχρονο μυθιστόρημα να διαβάξει κανείς αρχαία ελληνικά ή καθαρεύουσα, αλλά για να αποδοθεί το κλίμα της εποχής όσο πιο πιστά γίνεται μπορούν να χρησιμοποιηθούν κάποιες λέξεις, φράσεις ή ιδιώματα που να παραπέμπουν στην εποχή, ενώ ταυτόχρονα να μην κουράζουν τον αναγνώστη και να γίνονται απολύτως κατανοητά από αυτόν. Το μείζον ζήτημα είναι να αποδοθεί όσο πιο πιστά γίνεται η ψυχολογία των ηρώων της εποχής.

Όταν ο συγγραφέας τοποθετεί το λογοτεχνικό έργο σε ένα ιστορικό πλαίσιο, υποδηλώνει ότι οι κοινωνικές και πολιτισμικές δυνάμεις στις οποίες αντιδρά και ανταποκρίνεται δεν είναι, ουσιαστικά, χωρίς προηγούμενο. Το ότι ένας συγγραφέας διαλέγει ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός ως εξωτερικό πλαίσιο σημαίνει ότι βλέπει καθαρούς και αδιαμφισβήτητους παραλληλισμούς μεταξύ των καταστάσεων του ιστορικού γεγονότος και αυτών της δικής του εποχής. Τα προβλήματα του παρόντος, λοιπόν, γίνονται σχετικά και μεστά νοήματος όταν εξετάζονται υπό το φως των δυσχερειών του παρελθόντος. Έτσι, ο καλλιτέχνης του λόγου γίνεται ερμηνευτής της ιστορίας, ιστορικός, και η δουλειά του προσεγγίζει τη φιλοσοφία μέσα από την προσπάθειά του την ίδια να εξηγήσει στους συγχρόνους του τις ουσιαστικές διεργασίες του κόσμου στον οποίο ζει. (Τσιώλης, 1996)

Σύμφωνα με την άποψη του Απόστολου Σαχίνη «ο συγγραφέας ιστορικών μυθιστορημάτων έχει δύο μεθόδους για να εργαστεί.»¹⁷ η πρώτη μέθοδος στηρίζεται στη δημιουργία φανταστικών προσώπων και περιστατικών περασμένων εποχών, αναβιώνοντας έτσι την ατμόσφαιρά τους και η δεύτερη αναφέρεται σε ιστορικές προσωπικότητες ή γεγονότα του παρελθόντος που συχνά είτε αναμιγνύονται είτε όχι με φανταστικά πρόσωπα ή γεγονότα.

Η αφηγηματική στρατηγική του ιστορικού μυθιστορήματος θεμελιώνεται πάνω στο αντιθετικό ζεύγος Λήθη/Ανάμνηση. «Λήθη», η οποία προέρχεται από την ακάθεκτη, μη αναστρέψιμη πορεία του χρόνου, και «ανάμνηση», η οποία οφείλεται στην ικανότητα της αφήγησης και μόνο να ανακαλεί για την ιστορική μνήμη τις χαμένες μορφές της με το να επικεντρώνεται ακριβώς πάνω στις ιστορικές εκείνες συγκυρίες του παρελθόντος όπου συντελείται η φθορά και η εξαφάνισή τους. Το «Ιστορικό Μυθιστόρημα», όπως διαμορφώθηκε από τον Ουώλτερ Σκοττ, ανασυνθέτει για τη μνήμη όχι μόνο το αφήγημα της Ιστορίας, αλλά και την ίδια την ιστορία της Αφήγησης. Οι εξωτερικές αναλήψεις, δηλαδή η εξιστόρηση γεγονότων που διαδραματίστηκαν σε χρόνο πρότερο από αυτόν στον οποίο εξελίσσεται ο μύθος, είναι μια σύμβαση πολύ κοινή στο Μυθιστόρημα. Ωστόσο, η χρήση της σύμβασης αυτής από τον Σκοττ είναι τόσο συχνή και επίμονη ώστε να χρήζει ιδιαίτερης μελέτης. (Πολίτη, 2004)

Το ιστορικό μυθιστόρημα δεν εκφράζει νοσταλγία για το παρελθόν ούτε εξυμνεί την έλευση του νέου. Η πρόθεσή του είναι η διατήρηση μιας μορφής σταθερότητας απέναντι στις αλλαγές που αναπόφευκτα φέρνει ο χρόνος και μια προσαρμοστικότητα στις καινούριες συνθήκες. Για παράδειγμα, για τον Σκοτ, τα ανθρώπινα πάθη του εσωτερικού κόσμου των ανθρώπων παραμένουν αναλλοίωτα με την πάροδο του χρόνου και το μόνο που αλλάζει είναι οι κοινωνικές συμπεριφορές.

2.3. Σχέση συγγραφέα – αναγνώστη

Το ιστορικό μυθιστόρημα δεν πρέπει να χάσει την ουσία της ύπαρξής του, αγκιστρωμένο στην Ιστορία, επειδή πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος να μετατραπεί σε ένα κουραστικό ιστορικό κείμενο. Επομένως, τα χαρίσματα ενός προικισμένου συγγραφέα είναι απαραίτητα για να δώσουν στην ιστορία την πνοή που της χρειάζεται. Το ταλέντο, σε συνδυασμό με τη σωστή χρήση της γλώσσας, και την άρτια τεχνική, μπορούν να απογειώσουν ένα μυθιστόρημα και να το μετατρέψουν σε κλασσικό διαχρονικό έργο, άξιο να διαβαστεί και να ξαναδιαβαστεί και να περάσει στις επόμενες γενιές.

¹⁷ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

Ο μυθιστοριογράφος της ιστορίας δεν έχει παρά ένα κύριο χρέος: να μην απιστήσει πέρα για πέρα στο αντικείμενό του [...] Δεν μας ενοχλεί αν η μια ή η άλλη λεπτομέρεια δεν ανταποκρίνεται προς την ιστορική αλήθεια. Μα εξοργίζει τη νοημοσύνη μας, αν η συνολική προβολή του ανθρώπου δεν έχει καμία αντιστοιχία προς τη νομιζόμενη ιστορική πραγματικότητα, ή προς μιαν άλλη πραγματικότητα, που θα μπορούσαμε να αποδεχτούμε χωρίς ισχυρή αντίρρηση [...] Υπάρχουν δηλαδή κάποια σύνορα και στο ιστορικό μυθιστόρημα και στη μυθιστορηματοποιημένη βιογραφία. Κάποιοι περιορισμοί ειδολογικοί που παροχετεύουν τη δημιουργική φαντασία στην αρμόδια κοίτη. Ο πεζογράφος που δεν απιστεί στην ιστορική πραγματικότητα και που κατορθώνει συνάμα να δώσει αληθινό έργο τέχνης είναι εκείνος που πετυχαίνει περισσότερο το σκοπό του. (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, 1955)

Ο αναγνώστης ενός τέτοιου είδους μυθιστορήματος είναι αναγκαίο να αισθάνεται οικεία, διαβάζοντας μια ιστορία για μια εποχή που δεν αποτελεί μέρος της. Το μυθιστόρημα πρέπει να είναι γραμμένο έτσι, ώστε να του ασκεί την γοητεία του παραμυθιού, τη νοσταλγία και να τον ταξιδεύει στον χρόνο. Πρέπει να ταυτιστεί με ήρωες, κατανοώντας όχι μόνο το ψυχικό τους υπόβαθρο, αλλά δίνοντας βάση στις κοινωνικές συνθήκες, στις κοινωνικές συμπεριφορές και συμβάσεις και κυρίως στα ήθη και τους περιορισμούς που επέβαλε η συγκεκριμένη εποχή. Αυτό τελικά που αναζητά ένας αναγνώστης διαβάζοντας ένα ιστορικό μυθιστόρημα είναι η αίσθηση ότι ζει, καθώς διαβάσει, σε μια εποχή μακρινή και διαφορετική από αυτή που βιώνει.

Η ανάμιξη της Ιστορίας με τη μυθοπλασία αποδίδει άρτια σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα όταν τα ιστορικά στοιχεία και ο μύθος και οι χαρακτήρες δένουν μεταξύ τους αρμονικά και σφιχτά. Η μίξη αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο συγγραφέας μπορεί να αξιοποιήσει την εργασία του ιστορικού με πιο ολοκληρωμένο τρόπο, αφού παρουσιάζει την ψυχολογία των ανθρώπων της εποχής, τις σχέσεις τους, τον τρόπο σκέψης και δράσης, την καθημερινότητά τους. Όταν η Ιστορία εντάσσεται στη μυθοπλασία ο αναγνώστης πείθεται περισσότερο από ότι σε άλλα είδη μυθιστορημάτων, αφού τα ιστορικά γεγονότα του είναι οικεία και έχουν συμβεί πραγματικά στο παρελθόν, δεν αποτελούν αποκύημα της φαντασίας του δημιουργού.

Το παρελθόν ανέκαθεν ασκούσε γοητεία στους ανθρώπους. Ίσως γιατί κανείς δεν μπορεί να γυρίσει πίσω και να ζήσει σε άλλη εποχή, ίσως γιατί ζει στη φαντασία του καθένα ως κάτι μακρινό και αθώο, που υπάρχουν πληροφορίες για αυτό, αλλά ποτέ όσες κανείς θα ήθελε. Παίρνει, λοιπόν, το χαρακτήρα του φανταστικού και απομακρύνεται από το πραγματικό, κάτι που απουσιάζει από το παρόν, για αυτό το λόγο και μυθοποιείται.

Η σχέση συγγραφέα – αναγνώστη είναι στενή και αμφίδρομη. Ο αναγνώστης αισθάνεται την ανάγκη να διαβάσει ένα καλό μυθιστόρημα και ο συγγραφέας νιώθει την ανάγκη να δημιουργήσει μια ιστορία που θα διαβαστεί και θα έχει αποδοχή. Ως δημιουργός εκφράζει τις σκέψεις του, καταθέτει ένα κομμάτι από την ψυχή του, παίρνει το ρίσκο της έκθεσης του εαυτού του στο ευρύ κοινό, παρακινούμενος από μια εσωτερική ανάγκη να επικοινωνήσει τις ιδέες του. Ο συγγραφέας ιστορικών μυθιστορημάτων έχει μια επιπλέον ευθύνη, καλείται να μεταφέρει τον αναγνώστη σε

μακρινές εποχές τις οποίες θα παρουσιάσει με τέτοιο τρόπο, ώστε ο αναγνώστης να αισθανθεί οικεία, ότι ανήκει στην εποχή του μυθιστορήματος, είναι μέρος του μυθιστορηματικού σκηνικού. Ως πομπός θα του μεταδώσει την ατμόσφαιρα και την ψυχολογία της εποχής και ο αναγνώστης ως δέκτης θα απορροφήσει αυτό που διαβάζει, θα το οικειοποιηθεί και θα ταξιδέψει στις σελίδες του, τουλάχιστον για όσο καιρό το διαβάζει.

2.4. Ιστορία / Ιστορικό Μυθιστόρημα

Η Ιστορία ως επιστήμη θεμελιώθηκε τον δέκατο όγδοο αιώνα στην Αγγλία. Πριν από τον δέκατο όγδοο αιώνα, λοιπόν, θα ήταν άτοπο να μιλάει κανείς για την ύπαρξη ιστορικού μυθιστορήματος. Χρειαζόταν, δηλαδή, να προϋπάρξει η Ιστορία, που παρέχει τις τεκμηριωμένες πληροφορίες ως προϊόν μελέτης, για να δημιουργηθεί το κατάλληλο περιεχόμενο και το μυθιστόρημα ως τέχνη του λόγου για να μπορέσει να αναπτυχθεί το ιστορικό μυθιστόρημα ως ένα νέο λογοτεχνικό είδος.

Η έννοια της Ιστορίας δεν υπήρχε στο Μεσαίωνα. Το παρελθόν για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής δε διέφερε από το παρόν, ο χρόνος απλά κυλούσε χωρίς, κατά την άποψή τους, να αλλάζει τους ανθρώπους. Πέρα από τα ιστορικά γεγονότα η κοινωνία μεταβάλλεται, αλλάζει και εξελίσσεται. Αυτό καταγράφει η Ιστορία.

Η Ιστορία ως έννοια θεωρούνταν εκείνη την εποχή ότι δεν άνηκε στην επιστήμη, αλλά στην κουλτούρα. Για αυτό το λόγο όσοι ασχολούνταν και κατέγραφαν λεπτομερώς το παρελθόν γινόταν ακόμα και στόχοι σάτιρας. Πίστευαν για αυτούς ότι ήταν άνθρωποι χαμηλού διανοητικού επιπέδου και για αυτό το λόγο η ασχολία τους ήταν η χαμηλής στάθμης μάθηση. Αυτός ήταν ένας από τους λόγους που η Ιστορία άργησε να γίνει επιστήμη.

«Ο λόγος για τον οποίο μελετάμε το παρελθόν είναι για να κατανοήσουμε το παρόν και να προετοιμαστούμε για το μέλλον.»¹⁸ Ο δεσμός μεταξύ του ιστορικού παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον είναι άρρηκτος. Η Ιστορία έχει συνέχεια και πολλές φορές επαναλαμβάνεται. Η ιστορική γνώση έχει διδακτικό χαρακτήρα όταν αναδεικνύει την ιστορική αλήθεια.

Η Ιστορία και η λογοτεχνία είναι έννοιες, όχι μεταξύ τους παράλληλες, που άλλοτε τέμνονται και άλλοτε απομακρύνονται, άλλες φορές συγκρούονται και άλλες συμβιώνουν αρμονικά. Η εργασία του συγγραφέα είναι πολύ διαφορετική από αυτή του ιστορικού. Ο ιστορικός καταγράφει και αναλύει ιστορικά γεγονότα και προσπαθεί συνεχώς να ανακαλύψει και να αποκαλύψει νέες πληροφορίες για το παρελθόν, βασιζόμενος σε επίσημα αρχεία και τεκμηριωμένες πηγές, να παρουσιάσει αίτια και

¹⁸ Gibbons, H. (1916). *The foundation of the Ottoman Empire: a history of the Osmanlis up to the death of Bayezid I (1300-1403)*. Oxford: Clarendon.

αποτελέσματα, να φωτίσει την εικόνα μιας εποχής. Ο συγγραφέας του ιστορικού μυθιστορήματος, μελετώντας διεξοδικά την Ιστορία δίνει μια άλλη διάσταση από αυτή του ιστορικού, βασιζόμενος στα στοιχεία που του παρέχει ο ιστορικός. Η εργασία του συγγραφέα είναι να στηριχθεί κυρίως στο κλίμα της εποχής, στα ήθη και έθιμα, τις κοινωνικές συμπεριφορές, δίνοντας μια ακριβή και αληθινή ή έστω αληθοφανή εικόνα της ιστορικής περιόδου που θέλει.

Αυτή η αντίληψη, που θεωρούσε τη «λογοτεχνικότητα» ως τη μεγαλύτερη αξία της ιστοριογραφίας, υποβιβάζοντας σε δεύτερη μοίρα την αναφορικότητα, αποτέλεσε την προϋπόθεση για τη διάθρωση του ιστορικού μυθιστορήματος. Γιατί πριν από την εμφάνισή του η Ιστορία ήταν εκείνη που «συζούσε» με τη μυθιστορία, και καθώς η ιστοριογραφία συγκέντρωνε την προσοχή της στην αληθοφάνεια προκειμένου να πείσει για την αλήθεια της, το ιστορικό μυθιστόρημα επικαλούνταν την ιστορική αλήθεια για να αυξήσει την αληθοφάνειά του. (Πολίτη, 2004)

Η Ιστορία είναι ένα επιστημονικό εργαλείο που καταγράφει μια πραγματικότητα. Για το ιστορικό μυθιστόρημα ο μύθος και το «ψέμα» είναι επιτρεπτά, για την Ιστορία είναι παραποίηση της πραγματικότητας. Ο μυθιστοριογράφος περπατάει σε τεντωμένο σκοινί για να τηρήσει τις λεπτές ισορροπίες ανάμεσα στην ιστορική πραγματικότητα και στη φαντασία.

Πολλές φορές για την εξυπηρέτηση της πλοκής μπορεί να αλλάξουν κάποια στοιχεία της Ιστορίας, χωρίς όμως να αλλοιώσουν την ιστορική πραγματικότητα. Ο δημιουργός δεν καταγράφει την Ιστορία. Στηρίζεται σε αυτήν και την εμπλουτίζει με λεπτομέρειες της φαντασίας του ή με τις απόψεις του συμπληρώνοντας κάποια κενά. Η Ιστορία γίνεται ένας πίνακας που ο κάθε δημιουργός καλείται με το πινέλο του να δώσει το προσωπικό του χρώμα είτε για συμπληρώσει τα κενά, είτε για να φωτίσει πρόσωπα και γεγονότα ή απλά για να την εμπλουτίσει. Το ταλέντο του συγγραφέα είναι να μη μπορεί ο αναγνώστης να διαχωρίσει την ιστορική αλήθεια από τις δικές του φανταστικές επινοήσεις. Άλλωστε πρόκειται για μυθιστόρημα και όχι για βιβλίο Ιστορίας. Καταθέτει την υποκειμενική του άποψη που διεισδύει στην αντικειμενικότητα της Ιστορίας.

Η κατανόηση μιας ιστορικής περιόδου ή ενός ιστορικού προσώπου ή γεγονότος και η διηγηματική αναπαράστασή του, δεν είναι δυνατό να συστήσουν μια λειτουργική θεωρία της χρησιμοποίησης της Ιστορίας από το μυθιστόρημα: πίσω από το δοξαστικό της ιστορικής περιόδου, του ιστορικού προσώπου ή του ιστορικού γεγονότος, αυτό που πραγματικά αλλά και με λανθάνοντα τρόπο εορτάζεται, είναι η ανθρώπινη φαντασία, και πιο συγκεκριμένα το είδος εκείνο της φαντασίας με το οποίο ο άνθρωπος μπορεί να επαναβιώνει μέσα από τη δική του αντίληψη τη ζωή και το πνεύμα άλλων ανθρώπων που έχουν ζήσει πριν από πολλά χρόνια, χωρίς παράλληλα να προσβάλλει ή κακοποιεί αυτό που αποτελεί το ουσιαστικό και, οπωσδήποτε, άφατο μυστήριό τους. (Αθανασόπουλος, 1992)

«Η δημιουργική φαντασία αποτελεί τη βάση του μυθιστορήματος, το πραγματικό γεγονός τη βάση της Ιστορίας.»¹⁹ Τα δύο αυτά στοιχεία αρχικά μοιάζουν να είναι αντίθετα. Με μια δεύτερη παρατήρηση, όμως, κατανοεί κανείς ότι ο ιστορικός χρησιμοποιεί τη «φαντασία» του για να συμπληρώσει τα κενά της Ιστορίας, ώστε να ερμηνεύσει γεγονότα ή πρόσωπα που ερευνά και ο μυθιστοριογράφος υιοθετεί πραγματικά γεγονότα και τα εντάσσει στον «μύθο» που δημιουργεί. Η παραπάνω αντίθεση έδωσε την αφορμή στους πολέμιους του είδους να υποστηρίξουν ότι είναι ένα πλαστό είδος που δεν έχει θετική συμβολή ούτε στην Ιστορία ούτε στο μυθιστόρημα. Η πορεία του ιστορικού μυθιστορήματος έρχεται να διαψεύσει τους πολέμιους του. Η Ιστορία παραθέτει στείρες γνώσεις, δεν ασχολείται με την ανθρώπινη πλευρά, ενώ το ιστορικό μυθιστόρημα αναπαριστά την καθημερινή ζωή άλλων εποχών. Ο ιστορικός αντιμετωπίζει ένα ιστορικό πρόσωπο ως πολιτικό ον, ο μυθιστοριογράφος σκιαγραφεί τον χαρακτήρα.

Το ιστορικό μυθιστόρημα είναι ένα είδος που προσπαθεί να καταξιωθεί δίνοντας μια πλαστή εγγύηση για τις γνωστικές του αξίες. Στο είδος αυτό μυθιστορήματος ο συγγραφέας, μέσα από τη φωνή του αφηγητή, θέλει να παίξει το ρόλο του ιστορικού. Διαδίδει μια γνώση και ανατρέχει στη μυθοπλασία μόνο για να μεγαλώσει το ενδιαφέρον για την ιστορία. αυτό το κάνει επεξεργαζόμενος τα πρόσωπα με βάση την αντιπροσωπευτικότητά τους. (Αμπατζοπούλου, 1998)

Το ζήτημα της διαπλοκής ιστορίας/λογοτεχνίας έχει επίσης παλαιόθεν τεθεί και επανατίθεται συνεχώς με άλλους όρους. Ας πούμε χονδρικά ότι απαιτούμε ή αναμένουμε την αληθοέπεια από την ιστορία και την αληθοφάνεια από τη λογοτεχνία, την τεκμηριωμένη βεβαιότητα της πρώτης, την έντεχνη επινόηση, την ποιητική της δεύτερης. (Αργυρίου, 2007)

Η σχέση Ιστορίας – ιστορικού μυθιστορήματος είναι αμφίδρομη. Η Ιστορία έδωσε στο ιστορικό μυθιστόρημα το περιεχόμενο. Το ιστορικό μυθιστόρημα επηρέασε την Ιστορία. Ο Walter Scott επηρέασε όχι μόνο μεταγενέστερους συγγραφείς, αλλά και πολλούς ιστορικούς. Τους έδειξε ότι η Ιστορία είναι ένα ζωντανό κομμάτι της ζωής και τη σημασία που έχουν σε αυτή όχι μόνο τα σημαντικά ιστορικά πρόσωπα, αλλά και ο λαός. Οι απλοί άνθρωποι όταν βρεθούν σε κρίσιμες καταστάσεις ή και λόγω συγκυριών γράφουν Ιστορία και διεκδικούν το κομμάτι της Ιστορίας που τους ανήκει.

¹⁹ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

2.5. Λόγοι εξέλιξης του ιστορικού μυθιστορήματος

Σύμφωνα με τον Απόστολο Σαχίνη η ύπαρξη του ιστορικού μυθιστορήματος οφείλεται σε τρεις λόγους. «Πρώτα πρώτα η ανάπτυξη του ιστορικού πνεύματος και της ιστορίας ως επιστήμης, έπειτα η διαμόρφωση του μυθιστορήματος ως ιδιαίτερου λογοτεχνικού είδους, τέλος η δημιουργία μιας ρομαντικής αντίληψης που ζητούσε την επιστροφή στο παρελθόν και περισσότερο στο Μεσαίωνα.»²⁰

Η έννοια της Ιστορίας γεννήθηκε τον δέκατο όγδοο αιώνα. Τότε διαμορφώθηκε η αντίληψη ότι η κοινωνία μεταβάλλεται από γενιά σε γενιά, επομένως είναι χρήσιμη η καταγραφή γεγονότων. Χωρίς τη συστηματική καταγραφή γεγονότων και μελέτη των μεταβολών της κοινωνίας στον χρόνο δεν θα μπορούσε να υπάρξει Ιστορία, χωρίς την ανάπτυξη της έννοιας της Ιστορίας δεν θα μπορούσε να υπάρξει ιστορική επιστήμη και χωρίς την ιστορική επιστήμη δεν θα υπήρχε ιστορικό μυθιστόρημα. Πρόκειται, λοιπόν, για μια αλυσίδα με άρρηκτα συνδεδεμένους κρίκους.

Παράλληλα με τη θεμελίωση της Ιστορίας ως επιστήμη συνέπεσε και η καθιέρωση του μυθιστορήματος ως λογοτεχνικό είδος. Μέχρι το δέκατο όγδοο αιώνα συναντάμε το «πικαρέσκο», ιπποτικά και βουκολικά κείμενα. Η εξέλιξη των παραπάνω ειδών έφερε στη λογοτεχνία ένα καινούριο είδος, το μυθιστόρημα. Όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, χωρίς την Ιστορία ως επιστήμη λείπει το περιεχόμενο, χωρίς το μυθιστόρημα λείπει η μορφή της λογοτεχνίας.

Ο Μεσαίωνας αποτελεί μια σκοτεινή περίοδο της Ιστορίας. Είναι λογικό η φυσική περιέργεια του ανθρώπου να τον στρέψει στην αναζήτηση πληροφοριών για μια εποχή που ήταν πολύ διαφορετική από τη δική του. Η εσωτερική αυτή ανάγκη έστρεψε το βλέμμα του στο παρελθόν. Ταυτόχρονα, η ρομαντική αντίληψη των πραγμάτων που επικρατούσε ενίσχυσε την επιστροφή σε περασμένες και άγνωστες εποχές.

Το ιστορικό μυθιστόρημα συμπληρώνει την Ιστορία. Όπως κάθε επιστήμη, έτσι και αυτή της Ιστορίας, δεν απασχολεί ιδιαίτερα το ευρύ κοινό, εξαιτίας της ορολογίας, της δυσκολίας στην πρόσβαση πηγών και του τρόπου που γράφεται και παρουσιάζεται. Ένα επιστημονικό βιβλίο Ιστορίας είναι δύσκολο να διαβαστεί από το μέσο άνθρωπο, λόγω των εξειδικευμένων επιστημονικών όρων. Είναι δυσνόητο, κουραστικό και λιγότερο ευχάριστο από ένα μυθιστόρημα. Το ιστορικό μυθιστόρημα εκλαϊκεύει κατά κάποιον τρόπο την Ιστορία και την κάνει προσιτή και ενδιαφέρουσα στο κοινό. Με τη συμβολή του η πληροφόρηση για ιστορικά γεγονότα δεν αφορά μόνο την μειοψηφία των επιστημόνων.

Ακόμα, όμως, και ο πιο καλλιεργημένος και μορφωμένος άνθρωπος της εποχής που ενδιαφερόταν για τα ιστορικά γεγονότα έπρεπε να ασχοληθεί προσωπικά αναλώνοντας πολύ χρόνο για να αποκτήσει πρόσβαση πληροφοριών σε ιστορικά συμβάντα. Εκτός από χρόνο χρειαζόταν και πολύ κόπος, επειδή η Ιστορία έλειπε ως

²⁰ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

επιστήμη και επομένως δε διδασκόταν στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Το παρελθόν ασκούσε από παλιά γοητεία στον άνθρωπο, ίσως και μεγαλύτερη τότε, αφού αποτελούσε ένα άγνωστο και δυσεύρετο πεδίο.

Το ιστορικό μυθιστόρημα μπορεί λοιπόν να ιδωθεί ως το είδος εκείνο που ικανοποιούσε την επιθυμία των αναγνωστών με το να κάνει την ιστορική «επινόηση» απολαυστική. Αυτό όμως έγινε χάρη στο μυθιστορηματικό ρεαλισμό που επέτρεψε τη συνύπαρξη κοινών μυθιστορηματικών χαρακτήρων και σημαντικών ιστορικών προσώπων σε ένα αφηγηματικό σύμπαν ανοιχτό στην προοδευτική πορεία του δυτικού χρόνου. Η ρομαντική ιστοριογραφία, υιοθετώντας τις τεχνικές του μυθιστορηματικού ρεαλισμού, έφερε και εκείνη στο προσκήνιο στη θέση του ηγέτη και των δυναστειών τον κοινό άνθρωπο ως τον ήρωα της Ιστορίας. (Πολίτη, 2004)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ

«Το να διαβάζεις τα καλά βιβλία είναι
σαν να συνδιαλέγεσαι με τους άριστους
των περασμένων αιώνων»

Καρτέσιος

3.1. Η δημιουργία του ιστορικού μυθιστορήματος

Τον δέκατο ένατο αιώνα κυριαρχεί στην Ευρώπη το ρεύμα του Ρομαντισμού. Μετά την εποχή της Αναγέννησης και τον κλασικισμό η λογοτεχνία προσανατολίζεται στο συναίσθημα, τη φαντασία και την ονειροπόληση. Η ευαισθησία και η πεσιμιστική διάθεση των δημιουργών της εποχής τους ωθούν στην αναμόχλευση του παρελθόντος. Έτσι γεννιέται το ιστορικό μυθιστόρημα.

Το νέο αυτό είδος δεν έχει τον πεσιμισμό και την ονειροπόληση της ποίησης, αλλά είναι συγγενές είδος ή απόρροιά του αφού πηγάζει από το χαρακτηριστικό γνώρισμα των ρομαντικών που είναι η στροφή στο παρελθόν. Θεωρείται ο καρπός του Ρομαντισμού της Ευρώπης.

Το ιστορικό μυθιστόρημα κάνει την εμφάνισή του το 1814 με το *Waverley* του Walter Scott. Καλλιεργείται και ανθεί σε ευρωπαϊκές χώρες που έχουν παράδοση στη λογοτεχνία, όπως Γαλλία, Αγγλία, Γερμανία. Χαρακτηριστικά ιστορικά μυθιστορήματα είναι ο *Ιβανός* (1819) του Walter Scott, το οποίο αναφέρεται στην κατοχή της Σαξονίας από τους Νορμανδούς, η *Ιστορία δύο πόλεων* (1859) του Charles Dickens, που αναφέρεται στη Γαλλική Επανάσταση στο Παρίσι και διαδραματίζεται στο Λονδίνο, το *Πόλεμος και Ειρήνη* (1869) του Tolstoy, το οποίο τοποθετείται χρονικά στην περίοδο της εισβολής του Ναπολέοντα στη Ρωσία.

Το πρώτο ιστορικό μυθιστόρημα του Walter Scott άρεσε τόσο στο αναγνωστικό κοινό, και όχι μόνο, που επηρέασε και τους υπόλοιπους συγγραφείς ώστε να αρχίσουν να γράφονται ιστορικά μυθιστορήματα, τα οποία έγιναν πολύ δημοφιλή όπως φαίνεται από τους καταλόγους των εκδοτικών οίκων της εποχής. Τα προγενέστερα του Scott μυθιστορήματα προκαλούσαν την καταφρόνηση των κριτικών της εποχής. Το μυθιστόρημα θεωρούνταν υποδεέστερο είδος αναγνώσματος που απευθυνόταν στα κατώτερα και μεσαία στρώματα του λαού. Η ειρωνεία και ο χλευασμός ήταν τέτοια, ώστε απέτρεπαν τους μορφωμένους να ασχοληθούν με την ανάγνωση ή τη συγγραφή τους. Το συγκεκριμένο είδος για τους κριτικούς ήταν ανάξιο λόγου και η ανάγνωσή του αποτελούσε χάσιμο χρόνου.

Με το συνεχές βλέμμα των κριτικών πάνω τους οι μυθιστοριογράφοι με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να διαφοροποιούνται από τον Scott, φοβούμενοι τις κριτικές περί ιστορικών ανακρίβειών και παραποίησης της Ιστορίας. «Κάποιοι από

αυτούς προτίμησαν να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στην Ιστορία και τα ιστορικά γεγονότα παραθέτοντας πολλές λεπτομέρειες μετατρέποντας το έργο τους περισσότερο σε ιστορικό κείμενο παρά σε μυθιστόρημα (Bulwer – Lytton). Κάποιοι άλλοι έδωσαν μεγαλύτερη έμφαση στον μύθο και παραμέρισαν την Ιστορία, χρησιμοποιώντας την ως «σκηνικό». Υπήρξαν και μυθιστοριογράφοι, κυρίως από τη Γαλλία, οι οποίοι διαφοροποιήθηκαν από τον μέσο άνθρωπο – αντιήρωα, ο οποίος ηρωοποιείται εξαιτίας των ιστορικών καταστάσεων, που παρουσίαζε ο Scott ως κύριο χαρακτήρα στα έργα του. Οι κύριοι πρωταγωνιστές τους ήταν ιστορικά πρόσωπα, κάνοντας το έργο τους να θυμίζει περισσότερο βιογραφία παρά μυθιστόρημα.»²¹

Με τα μυθιστορήματα του Scott επήλθε η αλλαγή στην αντιμετώπιση του μυθιστορήματος. Υπήρχαν κριτικοί που διατηρούσαν την προηγούμενη άποψή τους για το μυθιστόρημα, αλλά κάποιοι από αυτούς και το αναγνωστικό κοινό ανακάλυψαν στο ιστορικό μυθιστόρημα ένα νέο είδος ψυχαγωγίας. Είναι μια καινοτόμα ιδέα που προκαλεί το θαυμασμό χάρη στο συνδυασμό και την περίτεχνη εμπλοκή της Ιστορίας με το φανταστικό. Άνθρωποι από όλα τα κοινωνικά στρώματα διαβάζουν τα μυθιστορήματα του Scott και δημιουργοί επηρεάζονται από αυτόν και εμπνέονται καθιερώνοντας το νέο αυτό είδος. Το ιστορικό μυθιστόρημα και ο Ρομαντισμός έδωσε στη λογοτεχνία την αρχή του είδους του μυθιστορήματος όπως το γνωρίζουμε σήμερα.

3.2. Walter Scott, ο πατέρας του ιστορικού μυθιστορήματος

Ο Walter Scott γεννήθηκε στο Εδιμβούργο το 1771. Ο πατέρας του ήταν δικηγόρος και ο ίδιος ακολούθησε τα βήματά του, σπουδάζοντας στο πανεπιστήμιο της πατρίδας του και ασκώντας τη δικηγορία για ένα χρονικό διάστημα. Η καλλιτεχνική ιδιοσυγκρασία του, όμως, τον έστρεψε γρήγορα προς τη συγγραφή. Αρχικά ξεκίνησε ως μεταφραστής ξενόγλωσσων βιβλίων και άρχισε τη συγγραφική του πορεία γράφοντας ποίηση. Κάποια στιγμή, στράφηκε προς το μυθιστόρημα γράφοντας ένα μέρος από το *Waverley*, το οποίο και διακόπτεται, εξαιτίας μιας αρνητικής κριτικής ενός φίλου του και το ολοκληρώνει πολύ αργότερα δημοσιεύοντάς το.

Το *Waverley* (1814) έχει μεγάλη απήχηση στο αναγνωστικό κοινό της εποχής και ο Scott, ώριμος πια ηλικιακά και κατασταλαγμένος, συνεχίζει τη συγγραφή ιστορικών μυθιστορημάτων με μεγάλη επιτυχία. Και αυτό είναι επόμενο, αφού πρόκειται για έναν άνθρωπο που είχε όλα τα φυσικά χαρίσματα, το ταλέντο, δηλαδή, της συγγραφής και τη δημιουργική φαντασία, αλλά και όλες τις επίκτητες ιδιότητες, αφού

²¹ Ντενίση, Σ. (Απρίλιος 2010). Οι αρχές του νεότερου ιστορικού μυθιστορήματος. *Ελευθεροτυπία*. Διαθέσιμο σε: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=156943> (Ανακτήθηκε 2 Ιουνίου, 2014).

είναι μορφωμένος και τα ενδιαφέροντά του στρέφονται γύρω από την Ιστορία και την αρχαιολογία. Μελετούσε με αγάπη το παρελθόν και είχε το χάρισμα να δημιουργεί ιστορίες. Η επιστήμη και η τέχνη συμβάδίζουν στον Scott, η Ιστορία και η λογοτεχνία αλληλοσυμπληρωνόταν και έδωσαν το άρτιο αυτό αποτέλεσμα στα έργα του.

Η επιτυχία και η καθιέρωση του Scott ως θεμελιωτή του είδους δεν ήταν τυχαία. Τα συστατικά της επιτυχίας του ήταν πολλά. Οι σπουδές του, η επίπονη και εξαντλητική μελέτη της Ιστορίας, η πείρα της ζωής, οι εμπειρίες από τα ταξίδια του, η προσωπικότητά του, σε συνδυασμό με το πολιτισμικό περιβάλλον της πατρίδας του, γεμάτο θρύλους, παραδόσεις και μπαλάντες, τον μετέτρεψαν σε σπουδαίο δημιουργό.

Από το πρώτο ιστορικό μυθιστόρημα μέχρι το θάνατό του (1832) γράφει τα εξής ιστορικά μυθιστορήματα: *Guy Mannering* (1815), *The Antiquary* (1816), *Old Mortality* (1816), *The Heart of Midlothian* (1818), *Roby Roy* (1818), *The Bride of Lammermour*, (1819), *Ivanhoe* (1819), *The Monastery* (1820), *The Abbot* (1820), *Kanihrenth* (1821), *The Pirate* (1822), *The Fortunes of Nigel* (1822), *Pevekil of the Peak* (1822), *Quentin Durward* (1823), *St. Roman's Well* (1824), *Redgauntlet* (1824), *Tales of the Crusades* (1825), *Woodstock* (1826), *Chronicles of the Canongate* (1827-1828), *Anne of Geierstein* (1829), *Tales of my Landlord* (1832)

Ο Walter Scott, ο κατ' εξοχήν δημιουργός του «είδους», το φαντάστηκε ως ρεαλιστική εκτέλεση μιας ρομαντικής σύλληψης. Η σύλληψη στα ιστορικά μυθιστορήματα του Scott είναι ρομαντική, η εκτέλεση ρεαλιστική, η καλλιτεχνική του ώθηση, η έμπνευσή του και η ακαταμάχητη έλξη του παρελθόντος που την τροφοδοτεί είναι καθαρά ρομαντικά γνωρίσματα, ενώ η επεξεργασία των λεπτομερειών, η διαγραφή των προσώπων των λαϊκών τάξεων και η αναπαράσταση ενός άλλου τρόπου ζωής, όπως θα μπορούσε να υπάρξει πραγματικά, έχουν ρεαλιστική βάση. Έτσι, το ιστορικό μυθιστόρημα με τον Scott γίνεται μια ρομαντική αναδρομή στο παρελθόν και μια ρεαλιστική απεικόνιση των ηθών του, μια επιτυχημένη πρόσμιξη του ιστορικού με το φανταστικό και του πραγματικού με το πλασματικό. (Σαχίνης, 1958)

Ο Walter Scott δεν θεωρείται μόνο ο πατέρας του ιστορικού μυθιστορήματος. Η συμβολή του στο μυθιστόρημα ήταν μεγάλη, αφού υπήρξε ίσως ο πρώτος συγγραφέας που «αυτονόμησε πλήρως τον λόγο των χαρακτήρων του από τον λόγο του αφηγητή.»²² Πρόκειται για έναν προοδευτικό μυθιστοριογράφο που με τις ριζοσπαστικές ιδέες του και την ιδεολογική και ιστορική ματιά του άλλαξε τη μορφή του μυθιστορήματος.

Όλα τα παραπάνω χαρίσματα και οι νεωτερισμοί που έφερε ο Scott με τον τρόπο γραφής του τον μετέτρεψαν σε έναν μυθιστοριογράφο παγκόσμιας φήμης και εμβέλειας. Η επίδρασή του εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη, αλλά και σε όλο τον κόσμο. Ακόμα και σήμερα γράφονται μελέτες για το συνολικό έργο του. Μελέτες που πραγματεύονται και αναλύουν όχι μόνο τα ιστορικά μυθιστορήματα που έγραψε,

²² Πολίτη, Γ. (2004). *Δοκίμια για το ιστορικό μυθιστόρημα, σταθμοί στην εξέλιξη του είδους*. Αθήνα: Αγρα

αλλά και την επίδραση που άσκησαν αυτά στην λογοτεχνική πορεία και ιστορία άλλων χωρών. Εκτός από την Ευρώπη πλήθος μελετών συναντούμε και στην Ιαπωνία, την Κίνα, τον Καναδά, την Αμερική, την Αίγυπτο.

Ο ίδιος ο sir Walter Scott στον επίλογο του έργου του *Ιστορίες του Σπιτονοικοκύρη μου* αναφέρει ότι σκοπός των έργων του δεν είναι μόνο η ψυχαγωγία του αναγνώστη, αλλά και η μετάδοση ιστορικών γνώσεων, με τρόπο τέτοιο, ώστε να μην είναι ανιαρός και κουραστικός.²³

Η προσφορά του Scott στην παγκόσμια λογοτεχνία δεν είναι μόνο η δημιουργία ενός νέου είδους. Ο Scott μύησε τον απλό άνθρωπο στην Ιστορία, δίνοντάς της τον ανθρώπινο χαρακτήρα και όχι μόνο τις ιστορικές πληροφορίες. Γιατί Ιστορία δεν είναι μόνο πρωτόκολλα, πόλεμοι, πολιτική, επίσημα έγγραφα. Ιστορία είναι και οι ζωντανοί άνθρωποι, οι συνήθειες, τα ήθη τους, οι προσωπικές ιστορίες τους και ο τρόπος με τον οποίο βιώνουν οι καθημερινοί αυτοί άνθρωποι τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα.

3.3. Κοινωνικές συνθήκες στην μεταεπαναστατική Ελλάδα

Πριν από την εξέταση της πορείας του ιστορικού μυθιστορήματος στον ελληνικό χώρο, θεωρείται χρήσιμο να περιγραφούν οι συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή εκείνη. Πρόκειται για συνθήκες ιδιαίτερες, αφού το ελληνικό κράτος μόλις είχε αποκτήσει την ελευθερία του από τον τουρκικό ζυγό. Η κατάσταση που επικρατεί μετά την απελευθέρωση είναι χαώδης σε όλα τα επίπεδα, σε πολιτικό, οργανωτικό κυβερνητικό, οικονομικό, κοινωνικό. Η αναρχία επικρατεί παντού. Ο αγώνας είχε ενώσει πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους, γιατί υπήρχε ο κοινός ιερός σκοπός. Όταν η ελευθερία κατακτήθηκε, αναδύθηκαν όλες οι διαφορές που τους χώριζαν.

Όσα βιβλία αναφέρονται στην μεταεπαναστατική Ελλάδα μιλούν για χάος σε όλους τους τομείς. Στο κείμενο του Νικόλαου Δραγούμη, *Ιστορικοί Αναμνήσεις*, συναντάμε τη λέξη «χάος» πολλές φορές. Το 1928 η Ελλάδα, μετά από μια επταετία αγώνων και καταστροφών, ήταν μια χώρα που έπρεπε να ξεκινήσει την πορεία της από το μηδέν. Η αναρχία κυριαρχούσε. Συμμορίες ληστών δημιουργούσαν κλίμα φόβου και ανασφάλειας, αλλά ταυτόχρονα πολλοί χωρικοί τους υπέθαλπαν, αφού οι χωρικοί τους ταύτιζαν με τους κλέφτες και τους αρματωλούς που τόσα πρόσφεραν στον Αγώνα κατά του Τούρκου κατακτητή. Το αίσθημα ανασφάλειας ήταν παρόμοιο και στις πόλεις. Η αστυνομία ήταν σχεδόν ανύπαρκτη, χωρίς στελέχη και αδύναμη να επιβάλλει την τάξη.

Όσον αφορά στην πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Ελλάδας επικρατεί το ίδιο χάος. Πρόκειται για την προσπάθεια σύμπραξης διαφορετικών στοιχείων με

²³ Πολίτη, Τ. (2004). *Δοκίμια για το ιστορικό μυθιστόρημα, σταθμοί στην εξέλιξη του είδους*. Αθήνα: Άγρα.

διαφορετικούς στόχους, διαφορετικές φιλοδοξίες, διαφορετικών τάξεων. Στον χώρο της πολιτικής συναντούμε ανθρώπους που πολέμησαν για την πατρίδα διαφορετικούς μεταξύ τους με μόνο κοινό στοιχείο το όραμα όλων για μια Ελλάδα ελεύθερη. Ταυτόχρονα, στον πολιτικό στίβο έρχονται από την Ευρώπη Έλληνες που θέλουν να αποκτήσουν εξουσία και να δώσουν τα «φώτα» τους για τη δημιουργία του νέου κράτους. Όλη αυτή η ανομοιομορφία έκανε δύσκολη την μεταξύ τους συνεργασία. Η καθεμία ομάδα από τις παραπάνω είχε διαφορετικό όραμα για την πορεία της χώρας. Επιπλέον ήταν φυσική η αντιπαλότητα μεταξύ των μορφωμένων αριστοκρατών που μέχρι τότε ζούσαν στην Ευρώπη και των ηρώων της Επανάστασης, οι οποίοι δεν είχαν μόρφωση, αλλά πολέμησαν και κατάφεραν να ελευθερώσουν την πατρίδα. Ο Όθωνας και το επιτελείο του κατείχε καίριες θέσεις στην κυβέρνηση. Πρόκειται για ξένα στοιχεία που δε γνωρίζουν τα ήθη και τις συνήθειες των Ελλήνων και προσπαθούν να επιβάλλουν τα δικά τους.

Η κοινωνική ζωή στην ελεύθερη πλέον Ελλάδα παρουσιάζει και αυτή πλήθος αντιθέσεων. Αντιπαλότητα εμφανίζεται και στις δύο πλέον αριστοκρατικές τάξεις που διαμορφώθηκαν στο νεοσύσταθέν κράτος. Από τη μια μεριά είναι οι αγωνιστές, οικογένειες που διηύθυναν τον Αγώνα και από την άλλη οι Φαναριώτες, αριστοκρατικές οικογένειες από το Φανάρι της Κωνσταντινούπολης, αλλά και τη Μολδοβλαχία ή άλλες πόλεις του δυτικού κόσμου, που εγκαταστάθηκαν στην ελεύθερη Ελλάδα. Άνθρωποι με διαφορετική παιδεία, διαφορετικές συνήθειες, μεγαλωμένοι με διαφορετικό τρόπο και ζώντας κάτω από διαφορετικές συνθήκες ήταν φυσικό να έχουν διαφορές στον τρόπο σκέψης και δράσης.

Η χώρα ήταν ερημωμένη και φτωχή. Ακόμα και οι πλούσιες οικογένειες, που πριν απολάμβαναν τις ανέσεις της εποχής, ζούσαν τώρα σε σπίτια φτωχικά. Ο Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβής χαρακτηριστικά περιγράφει στα Απομνημονεύματά του τη ζωή στο Ναύπλιο, το οποίο υπήρξε αρχικά η πρωτεύουσα, και τη ζωή στην Αθήνα: «τα παράθυρα δεν είχαν τζάμια και τα σπίτια δεν είχαν έπιπλα, οι υπουργοί έγραφαν τα επίσημα έγγραφα της υπηρεσίας πάνω στο γόνατό τους καθισμένοι σταυροπόδι, τα φανάρια των δρόμων ήταν άγνωστα σκεύη στην Αθήνα, οι κυρίες πήγαιναν στους χορούς φορώντας αντρικά παπούτσια για τις λάσπες.»²⁴

Χαρακτηριστικό είναι και το ακόλουθο απόσπασμα από τον Mario Vitti: Σε μια Αθήνα που προβιβάστηκε από τουρκική κωμόπολη ενός μικρού βασιλείου στα 1834, μαζεύονται Έλληνες της διασποράς, που τους φέρνει εδώ λίγο η αγάπη της πατρίδας, λίγο ο τυχοδιωκτισμός, καθώς αναζητούν μια επαγγελματική αποκατάσταση. Ο ίδιος ο κρατικός μηχανισμός, η διοικητική οργάνωση, πράγματα που η καθίδρυση ενός νέου κράτους μετά από αιώνες σκλαβιάς τα είχε κάνει επείγοντα, επιβάλλουν τις ξένες δομές τους σε ένα λαό που έχει πολεμήσει σκληρά για τη λευτεριά και που τώρα θεωρείται υποτελής της κρατικής εξουσίας. Ο επαναστατικός στρατός έχει διαλυθεί με υποσχέσεις που ποτέ δεν τηρήθηκαν, στη χώρα στρατοπεδεύουν Βαυαροί

²⁴ Σαχίνης, Α. (1958). *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα: ιστορία και κριτική*. Αθήνα: [χ.ε.].

μισθοφόροι που τους φέραν για να εξασφαλίσουν την τάξη και την ακεραιότητα του ξένου ηγεμόνα. (Vitti, 1991)

Η Ελλάδα έπρεπε να ξαναβρεί την ταυτότητά της. Στα δύσκολα αυτά χρόνια έπρεπε να οργανωθεί και να κάνει μια νέα αρχή, να στηριχτεί στις βάσεις του ένδοξου παρελθόντος, αποβάλλοντας τα στοιχεία της τουρκοκρατίας και κρατώντας από τη Δύση ό,τι μπορούσε να την ωφελήσει. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ζώντας στο μεταίχμιο και σε μεταβατικό στάδιο, ήταν αδύνατο να υπάρξει οργανωμένη πνευματική ζωή. Οι μορφωμένοι της εποχής συχνά μπερδεύαν τη λογοτεχνία με τη δημοσιογραφία. Οι πλούσιοι Έλληνες πριν από την Επανάσταση πήγαιναν για σπουδές στην Ευρώπη και για αυτό το λόγο ήταν εμφανής η επιρροή της Δύσης στα μεταγενέστερα έργα. Υπήρχε άμεση σύνδεση και πολλές φορές ταύτιση των πνευματικών δημιουργημάτων με τον Αγώνα. Από την άλλη μεριά οι κατώτερες φτωχές τάξεις δεν είχαν τη δυνατότητα να μορφωθούν σε συνθήκες τουρκικής κατοχής.

3.4. Γέννηση του ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα

Ο Απόστολος Σαχίνης στο Νεοελληνικό Μυθιστόρημα ταυτίζει τον Ρομαντισμό με το ιστορικό μυθιστόρημα, αφού λέει ότι «τα όρια ανάμεσα στο απλώς ρομαντικό μυθιστόρημα και το ρομαντικό με ιστορικά ενδιαφέροντα ήταν πάντοτε ρευστά στη νεοελληνική πεζογραφία του δέκατου ένατου αιώνα, και οι δύο κατηγορίες τις περισσότερες φορές συμπίπτουν, συγχωνεύονται και αλληλοσυμπληρώνονται. Το ιστορικό μυθιστόρημα υπήρξε βασικά ρομαντικό και το ρομαντικό είχε ιστορικά ενδιαφέροντα.»²⁵

Η άποψη αυτή κάνει τον Σαχίνη να εντάξει στο ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα έργα όπως *Ο Λέανδρος* και *Η Χαριτίνη* του Παναγιώτη Σούτσου, *Η ορφανή της Χίου* του Ιάκωβου Πιτζιπίου και άλλα μυθιστορήματα ρομαντικά με ιστορικές αναφορές. Βέβαια, ο ίδιος ο Σαχίνης στο Νεοελληνικό Μυθιστόρημα Ιστορία και Κριτική αναφέρει ότι θα μπορούσε κανείς να εξαιρέσει τα συγκεκριμένα μυθιστορήματα και να τα κατατάξει ως ρομαντικά. Αυτά τα μυθιστορήματα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ιστορικά γιατί δεν ισχύει το βασικό χαρακτηριστικό της χρονικής απόστασης ανάμεσα στην εποχή του συγγραφέα και την εποχή που εκτυλίσσεται η ιστορία. Σε πολλά από αυτά η ιστορία εκτυλίσσεται στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, γεγονός που τα κάνει να αναφέρονται περίπου στο παρόν και όχι στο παρελθόν. Σε σύγχρονες μελέτες, όμως, όπως αυτή της Σοφίας Ντενίση στο *Ελληνικό Μυθιστόρημα και ο sir Walter Scott*, γίνεται σαφής ο διαχωρισμός των πεζογραφημάτων σε ρομαντικά και ιστορικά, διαχωρίζοντας μεταξύ τους τα δύο αυτά είδη.

²⁵ Σαχίνης, Α. (1958). *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα: ιστορία και κριτική*. Αθήνα: [χ.ε.].

Η άποψη που επικράτησε για τους συγγραφείς του δέκατου ένατου αιώνα ήταν ότι όλοι καταπιάστηκαν με το ιστορικό μυθιστόρημα και κάποιοι από αυτούς έμειναν πιστοί στους κανόνες που το ορίζουν, ενώ κάποιοι άλλοι δεν τους σεβάστηκαν. Η Σοφία Ντενίση παρουσιάζει μια άλλη εκδοχή για το θέμα. Θεωρεί ότι είναι πιθανό η κριτική του εικοστού αιώνα να κατέγραψε ότι οι συγγραφείς του δέκατου ένατου αιώνα δε σεβάστηκαν τους κανόνες που διέπουν το ιστορικό μυθιστόρημα, επειδή επικρατούσε η άποψη ότι όλη η μυθιστορηματική παραγωγή αφορούσε αποκλειστικά και μόνο το συγκεκριμένο είδος.

Το ιστορικό μυθιστόρημα, με την αναδρομή σε μια παλιότερη εποχή και τις περιπέτειες, τα μίση, τις δολοπλοκίες και τα άλλα ισχυρά συναισθήματα που περιγράφει, είναι αυτό που ιδιαίτερα ταίριαζε στο ρομαντικό κλίμα, και για αυτό είναι το είδος που γνώρισε κάποια ακμή, ιδίως μετά τα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα. (Πολίτης, 2001)

Το ιστορικό μυθιστόρημα εμφανίζεται στον τόπο μας φορτισμένο με όλη τη δυναμική των μεταεπαναστατικών εξάρσεων, όχι μόνο ο Αγώνας, αλλά και άλλες προγενέστερες εποχές χρειάζεται να διερευνηθούν για να δείξουν την ενότητα, την απελευθερωτική ορμή και την εθνική έξαρση του ελληνισμού. (Μουλλάς, 1993)

Το ιστορικό μυθιστόρημα, λόγω των ιδιότυπων συνθηκών της ελληνικής κοινωνίας, λειτούργησε ως μέσο αυτογνωσίας. Οι συγγραφείς θέλησαν να «διδάξουν» στον λαό, ένα λαό που δεν είχε τη δυνατότητα να μορφωθεί, τις ρίζες του ελληνικού έθνους και να τους μεταλαμπαδεύσουν το ελληνικό πνεύμα και τις ελληνικές αξίες. Ήθελαν να θυμίσουν στον λαό την ελληνικότητά του και να αποτινάξουν όλα τα στοιχεία που αναγκαστικά υιοθετήθηκαν στα χρόνια της υποδούλωσης. Παράλληλα, η συγγραφή ήταν ένα μέσο καταγραφής του βαθύτερου ψυχισμού των ανθρώπων όπου αναφερόταν οι αρετές, αλλά και τα ελαττώματα των Ελλήνων και μια προσπάθεια που στόχευε στην ωρίμανση του λαού.

Ο Ρομαντισμός, ως κίνημα, δεν έχει μοναδικό του χαρακτηριστικό τον πεσιμισμό. Η στροφή στο παρελθόν και η νοσταλγία είναι από τα κύρια χαρακτηριστικά του. Ο ψυχισμός των Ελλήνων ήταν ιδιότυπος την εποχή αυτή. Από τη μια μεριά υπήρχε αναπτέρωση του ηθικού λόγω της ανάκτησης της πολυπόθητης ελευθερίας, ενώ από την άλλη μεριά από τη «μέθη» της νίκης βρέθηκαν αντιμέτωποι με τα τεράστια πρακτικά προβλήματα της οργάνωσης ενός νεοσύστατου κράτους. Οι εναλλαγές αυτές του ψυχισμού, η δυσκολία στη διαχείριση πρακτικών θεμάτων, οι αντιθέσεις και αντιπαλότητες ανθρώπων που μέχρι πριν λίγο καιρό πολεμούσαν μαζί ενωμένοι σαν γροθιά, οδήγησαν τους ρομαντικούς ιστορικούς συγγραφείς στην αναζήτηση και παρουσίαση ενός ένδοξου παρελθόντος. «Στην ουσία, ο ρομαντικός πεζογράφος δεν λειτουργεί μόνο ανιχνεύοντας ιστορικά άλλες εποχές, αλλά και, κυρίως, εκφράζοντας ιδεολογικά ή εκτονώνοντας θυμικά τη δική του.»²⁶

²⁶ Μουλλάς, Π. (1993). *Ρήξεις και συνέχειες: μελέτες για τον 19ο αιώνα*. Αθήνα: Σόκολης.

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια οι μορφωμένοι της εποχής γνώριζαν ευρωπαϊκές γλώσσες και είχαν στενή επαφή με την Ευρώπη, είχαν έρθει σε επαφή, δηλαδή και με την ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Αρχικά στον ελληνικό χώρο οι βιβλιοθήκες περιείχαν ξενόγλωσσες εκδόσεις (αγγλικές, γαλλικές, ιταλικές, γερμανικές) των μυθιστορημάτων του Scott. Οι γλωσσομαθείς γνώρισαν το έργο του, αγάπησαν το είδος του ιστορικού μυθιστορήματος και ασχολήθηκαν με τη συγγραφή δικών τους έχοντάς τον ως πρότυπο. Παράλληλα, έργα του Scott άρχισαν να μεταφράζονται και κυκλοφορούσαν ταυτόχρονα με τις μεταφράσεις ρομαντικών μυθιστορημάτων. Το 1847 παρουσιάζεται η πρώτη μετάφραση ιστορικού μυθιστορήματος στα ελληνικά του δημοφιλέστατου έργου του Scott, *Ιβανόης* (*Ivanhoe*).

3.5. Λόγοι ανάπτυξης του ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα του δέκατου ένατου αιώνα

Το ιστορικό μυθιστόρημα αναπτύχθηκε στην Ελλάδα του δέκατου ένατου αιώνα, την Ελλάδα των μεταεπαναστατικών χρόνων. Οι λόγοι ανάπτυξής του είναι κυρίως τέσσερις. Πρώτος: η περιορισμένη ανάπτυξη του αστικού ή του κοινωνικού μυθιστορήματος γενικά, ακόμα και στις λογοτεχνίες των εξελιγμένων χωρών της δυτικής Ευρώπης και, παράλληλα, η μεγάλη φήμη του Walter Scott. Δεύτερος: η έλλειψη κοινωνικής ωριμότητας και αποκρυσταλλωμένης ζωής στις πόλεις. Τρίτος: η ευρωπαϊκή παιδεία των συγγραφέων, τα ταξίδια τους και η συνεχής επαφή τους με τη Δύση. Τέταρτος: η ακμή του ρομαντισμού και το αίτημα της επιστροφής σε θέματα από τα παλαιότερα χρόνια. (Σαχίνης, 1958)

Στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα τα γνωστά σε εμάς σήμερα είδη του μυθιστορήματος δεν είχαν κάνει ακόμα την εμφάνισή τους ή βρισκόταν ακόμη στα πρώτα τους βήματα. Ο συγγραφέας της εποχής δεν ασχολείτο με τη σύγχρονη για αυτόν ζωή και με τους προβληματισμούς της. Κάποια δείγματα γραφής για τη σύγχρονη ζωή άρχισαν τότε να εμφανίζονται στη δυτική Ευρώπη, αλλά η επιρροή τους δεν έφτασε αμέσως στον ελληνικό χώρο. Οι μεγάλοι δημιουργοί, όπως ο Balzac, ο Tolstoy, ο Dostoevsky, ο Flaubert, εμφανίστηκαν περίπου στα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα. Επομένως, οι μυθιστοριογράφοι της εποχής επηρεάστηκαν από τον Walter Scott και τα έργα του.

Η Ελλάδα του δέκατου ένατου αιώνα ήταν ένα νεοσυσταθέν κράτος. Δεν είχε ακριβώς ορίσει τελικά τα σύνορά της και έβγαινε λαβωμένη από τα τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς. Ήταν μια χώρα που προσπαθούσε να βρει τις ισορροπίες και την ταυτότητά της, μια χώρα ανοργάνωτη. Δεν μπορεί, λοιπόν, να έχει κανείς μεγάλες απαιτήσεις από τους πεζογράφους της. Βρισκόμενοι κάτω από τέτοιες συνθήκες παραμέρισαν το παρόν και στράφηκαν στο παρελθόν.

Ένας ακόμα λόγος, που έκανε τους συγγραφείς της εποχής να στρέψουν το βλέμμα και την πένα τους στο παρελθόν, ήταν η ευρωπαϊκή τους παιδεία. Οι μορφωμένοι της

εποχής σπούδαζαν στην Ευρώπη ή κάποιοι από αυτούς μεγάλωσαν και ζούσαν εκεί. Τα συχνά τους ταξίδια, η επαφή τους με τη Δύση, τα ξενόγλωσσα έργα που διάβαζαν τους επηρέασαν, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν το ρεύμα του ρομαντισμού και να αναπτύξουν το ιστορικό μυθιστόρημα.

Το ρομαντικό κίνημα ήταν στην Ευρώπη του δέκατου ένατου αιώνα στην ακμή του. Με την άφιξη στα πάτρια εδάφη των μορφωμένων και καλλιεργημένων Ελλήνων, που ως τότε ζούσαν στο εξωτερικό, ήρθε και αναπτύχθηκε και το ρεύμα του ρομαντισμού. Η αποστροφή και απογοήτευση των συγγραφέων για το ανοργάνωτο, ακόμα, κλίμα της Ελλάδας βρήκε διέξοδο στις επιταγές που όριζε ο Ρομαντισμός, στην επιστροφή, δηλαδή στο παρελθόν. Οι Έλληνες πεζογράφοι ασχολήθηκαν με τις ηρωικές πράξεις παλαιότερων εποχών.

Το ιστορικό μυθιστόρημα έχει συνδεθεί με την επιθυμία φυγής από την πραγματικότητα. Δηλαδή παραμερίζεται η σύγχρονη κοινωνική κατάσταση με τα δυσφόρητα ανησυχητικά προβλήματά της και προβάλλεται ένα παρελθόν ενθαρρυντικό, παρήγορο, εποικοδομητικό, τονωτικό, ακριβώς όπως έκανε ο Ραγκαβής προβάλλοντας μια εποχή ηρωικών αγώνων των Ελλήνων εναντίον των Φράγκων στο μυθιστόρημα ο *Αυθέντης του Μωρέως*. (Vitti, 1991)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

*«Όποιος ξεχνάει την ιστορία του
είναι υποχρεωμένος να τη ξαναζήσει.»*
Σανταγιάνα

4.1. Πορεία του ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τον Απόστολο Σαχίνη το ιστορικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα αναπτύχθηκε σε δύο κυρίως περιόδους: Η πρώτη περίοδος εκτείνεται από το 1835 και φθάνει μέχρι το 1880 και η δεύτερη από το 1944 έως τις μέρες μας.

Ενώ το ιστορικό μυθιστόρημα καταλαμβάνει περιοπτη θέση στην ελληνική λογοτεχνία, αλλά και μεγάλη δημοφιλία στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, όπως δείχνουν ο μεγάλος αριθμός των τίτλων που έχουν δημοσιευθεί και ο μεγάλος αριθμός πωλήσεών τους, οι μελέτες και οι έρευνες γύρω από το είδος είναι ελάχιστες και εντοπίζονται κυρίως στην πρώτη περίοδο. Δύο είναι οι κυριότερες μελέτες που έχουν γίνει για το ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα. Η πρώτη είναι του Απόστολου Σαχίνη, *Το Ιστορικό Μυθιστόρημα* (1957), η οποία αναφέρεται κυρίως στο ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα και η δεύτερη είναι της Σοφίας Ντενίση *Το Ελληνικό Μυθιστόρημα και ο sir Walter Scott 1830 – 1880* (1994), η οποία πραγματεύεται την επίδραση του Walter Scott στην ελληνική λογοτεχνία.

Ακολουθεί μια κενή περίοδος για το ιστορικό μυθιστόρημα. Μετά το 1885 το ιστορικό μυθιστόρημα παρακμάζει και εμφανίζεται το ηθογραφικό και το αστικό μυθιστόρημα. Οι Έλληνες συγγραφείς καταπιάνονται με τα άλλα είδη του μυθιστορήματος, κοινωνικό, ρεαλιστικό, ψυχολογικό, αστυνομικό και άλλα. Τα θέματα του παρελθόντος δεν ενδιαφέρουν πλέον τους δημιουργούς, οι οποίοι στρέφονται στα ζητήματα της σύγχρονης ζωής.

Η επάνοδος του είδους γίνεται το 1945 εξαιτίας των συνθηκών που επικρατούν, πράγμα το οποίο θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα. Το σύγχρονο ιστορικό μυθιστόρημα ακολουθεί τις τάσεις και τα ρεύματα της σύγχρονης ζωής. Ενώ οι συγγραφείς ιστορικών μυθιστορημάτων του δέκατου ένατου αιώνα εξυμνούν τον ήρωα Έλληνα και το έθνος, δημιουργώντας μια συμπαγή ιδεολογική εθνική ταυτότητα, οι σύγχρονοι συγγραφείς του είδους δεν ακολουθούν τον ρόλο του εθνικού υμνητή, αλλά παρουσιάζουν τις ιστορίες τους τηρώντας τις ισορροπίες.

Ο Περαντωνάκης Γιώργος εκφράζει την άποψή του λέγοντας ότι: υπάρχουν πλέον δύο είδη ιστορικού μυθιστορήματος. Το παραδοσιακό, το οποίο κινείται στο πλαίσιο και τα δεδομένα του δέκατου ένατου αιώνα, και αυτό που ονομάζεται στη φιλολογία «ιστοριογραφική μετα – μυθοπλασία». Πρόκειται για το μυθιστόρημα το οποίο έχει κάποιο ιστορικό φόντο και τηρεί τις συμβάσεις του ιστορικού μυθιστορήματος,

ξεχωρίζει όμως γιατί στόχος του είναι να ξαναδιαβάσει την ιστορία με όρους του σήμερα, ακόμα και ανασκευάζοντάς την. Και σε αυτό το πλαίσιο κινούνται γραφές αναθεωρητικές και ποικίλες τεχνικές: ο ρεαλισμός δεν είναι πάντα η σύμβαση, υπάρχει πολυφωνία, περνάμε σε αντηρωικά πρότυπα και σε ένα συνεχή διάλογο με την ιστορία, αλλά και με το παρόν. (Ορφανού, 2008)

4.2. Α΄ Περίοδος: 1835-1880

Η πρώτη περίοδος του μυθιστορήματος στην μεταεπαναστατική Ελλάδα επηρεάζεται και κατακλύζεται από ιστορικά θέματα. Είναι η περίοδος που εμφανίζεται και ανθεί το ιστορικό μυθιστόρημα. Οι περισσότεροι Έλληνες συγγραφείς της εποχής δεν εμπνέονταν από τα θέματα της σύγχρονης ζωής· αντίθετα, οι ήρωές τους ήταν βγαλμένοι από το παρελθόν, από εποχές που εκείνοι δεν έζησαν, όπως πρόσταζε το ρομαντικό πνεύμα.

Λόγω των μεταφράσεων των ευρωπαϊκών έργων αρχίζει και η εγχώρια παραγωγή του ιστορικού μυθιστορήματος. Τα μυθιστορήματα που γράφονται από Έλληνες συγγραφείς την περίοδο αυτή είναι ιστορικά μυθιστορήματα και ρομαντικά. Όσον αφορά το ιστορικό μυθιστόρημα τρεις είναι κυρίως οι περίοδοι που αναπτύσσονται οι μυθιστοριογράφοι της εποχής, η φραγκοκρατία, η τουρκοκρατία και η Επανάσταση του 1821. Τα μυθιστορήματα που αναφέρονται στην τουρκοκρατία χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, σε αυτά που περιγράφουν τη ζωή στην Κωνσταντινούπολη, στα ανάκτορα του σουλτάνου και στις μηχανορραφίες της αυλής του και σε εκείνα που ασχολούνται με την σπίθα που ενέπνευσε και οδήγησε στον ξεσηκωμό του ελληνικού γένους και κατέληξε στην επανάσταση.

Έχει επικρατήσει η άποψη να συνδέεται ο Scott κατά έναν από τους παρακάτω τρόπους με την αρχική περίοδο της πεζογραφίας μας: α) μια ομάδα κριτικών, διατυπώνοντας γενικά συμπεράσματα, διαπιστώνει την κυρίαρχη επίδραση του Scott στην πρωτότυπη παραγωγή των μυθιστορημάτων των χρόνων αυτών, καθιστώντας έτσι την περίοδο αυτή αποκλειστικά σχεδόν περίοδο του ιστορικού μυθιστορήματος, είτε σε μέρος της παραγωγής αυτής, δηλαδή στα ιστορικά μυθιστορήματα, ενώ β) μια δεύτερη περιορίζει την επίδρασή του σε συγκεκριμένα έργα ή συγγραφείς. Συχνά σε έναν και μόνο κριτικό υπάρχει συνδυασμός των παραπάνω απόψεων, ενώ άλλοτε διατυπώνεται κάποια άποψη που δεν εντάσσεται απόλυτα σε καμία από τις πιο πάνω κατηγορίες. (Ντενίση, 1994)

Τη δεκαετία του 1850 τα περισσότερα μυθιστορήματα που γράφονται στην Ελλάδα είναι ρομαντικά και λίγα είναι τα ιστορικά. Είχε προηγηθεί το 1847 η μετάφραση του *Ιβανόη* του Scott, οπότε το ευρύ αναγνωστικό κοινό είχε ήδη γνωρίσει το είδος από την πένα του Άγγλου δημιουργού. Από το 1860 αρχίζει η άνοδος των ιστορικών μυθιστορημάτων. Το γεγονός αυτό μπορεί και να οφείλεται στην αλλαγή της στάσης των κριτικών της εποχής. Αρχικά το ιστορικό μυθιστόρημα, και το μυθιστόρημα γενικά, προκαλούσε τον χλευασμό και τα ειρωνικά σχόλια των κριτικών. Υψηλή

μορφή λογοτεχνίας θεωρούνταν η ποίηση, ενώ το μυθιστόρημα ήταν ένα «ελαφρό» είδος που για αυτούς θεωρούνταν παραλογοτεχνία, φυγή από την πραγματικότητα και χάσιμο χρόνου η ανάγνωσή του. Ο Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβής στην *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, βιβλίο γραμμένο στη γερμανική γλώσσα, αναφέρει: «θα εκφράσουμε μόνο τελικά την πεποίθησή μας ότι η ελληνική λογοτεχνία δεν χάνει τίποτα το σημαντικό αν ακόμα σήμερα δεν ασχολείται με το μυθιστόρημα.»²⁷ Παρόμοια άποψη είχαν και Ευρωπαίοι κριτικοί. Ο Leslie Stephen παρουσιάζει το ιστορικό μυθιστόρημα «ως θανάσιμο εχθρό όχι μόνο της Ιστορίας αλλά και του μυθιστορήματος.»²⁸

Χαρακτηριστική στον ελληνικό χώρο είναι η διαμάχη της εφημερίδας Αθηνάς και του περιοδικού Πανδώρα. Η Αθηνά το 1856 επιτίθεται στην Πανδώρα κατηγορώντας την για διαφθορά των ηθών του αναγνωστικού κοινού. Αιτία είναι η μετάφραση και διάδοση μυθιστορημάτων. «Η Πανδώρα, μολονότι γίνεται στόχος και άλλων επιθέσεων, δεν παύει την προσπάθεια να προσφέρει στο κοινό της ιστορικά μυθιστορήματα, θεωρώντας τα χρήσιμα για τις γνώσεις που δίχως κόπο μεταγγίζουν.»²⁹

Με το πέρασμα του χρόνου βρέθηκαν υποστηρικτές του ιστορικού μυθιστορήματος και το διαχώρισαν από τα άλλα είδη, χαρακτηρίζοντάς το ως καλό μυθιστόρημα, ηθικό και ωφέλιμο. Είναι το είδος που συνδυάζει το τερπνό με το ωφέλιμο και κατά την άποψή τους είναι αναγκαία η διάκριση των μυθιστορημάτων σε καλά που ωφελούν τον αναγνώστη και σε «κακά» που βλάπτουν τα χρηστά ήθη. Άλλωστε οι εκκλήσεις που γίνονται από τους κριτικούς σε Έλληνες συγγραφείς να γράφουν μυθιστορήματα «πηγάζουν από την ανάγκη δημιουργίας μιας εθνικής λογοτεχνίας»³⁰ και από τον φόβο για έκλυση των ηθών μετά τον καταγισμό μεταφράσεων, γαλλικών κυρίως μυθιστορημάτων, και την τεράστια αποδοχή του αναγνωστικού κοινού και ιδιαίτερα των γυναικών.

Εύστοχη είναι η ανάλυση της Τζίνιας Πολίτη: η ιστορική συνείδηση και το ιστορικό υποκείμενο έχουν άρρηκτα συνδεθεί με την άνοδο της αστικής τάξης στην εξουσία, οι αντιδράσεις της τάξης αυτής στο σχηματισμό αυτού του νέου πεδίου γνώσης ήταν στην αρχή κάθε άλλο παρά θετικές. Ίσως αυτό να ήταν φυσικό, αν σκεφτεί κανείς πως η τάξη αυτή στόχευε στην κατάργηση του παλιού και την εγκαθίδρυση μιας νέας τάξης πραγμάτων, ανοιχτής στην πρόοδο και την αλλαγή. Δεν μπορούσε λοιπόν να δει την αξία αυτής της επίπονης ενασχόλησης με το σκοτεινό,

²⁷ Σαχίνης, Α. (1958). *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα: ιστορία και κριτική*. Αθήνα: [χ.ε.].

²⁸ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

²⁹ Vittì, M. (1991). *Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφία*. Αθήνα: Κέδρος.

³⁰ Αμπατζοπούλου, Φ. (1998). *Ο άλλος εν διωγμό: η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία: ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.

αντιδραστικό παρελθόν. Αυτή η αντιφατική στάση απέναντι στο δίδυμο παρελθόν/παρόν ή αρχαίο/μοντέρνο θα θεμελιώσει, και τον περί Ιστοριογραφίας λόγο στον δέκατο όγδοο αιώνα. (Πολίτη, 2004)

Σύμφωνα με τη Ντενίση: από τα εκατόν τριάντα εννέα μυθιστορήματα μόνο δεκατέσσερα έργα μπορούν ανεπιφύλακτα να χαρακτηριστούν ιστορικά. Αυτά είναι τα εξής: *Ο Αυθέντης του Μορέως* (1850), *Η Τασσώ* (1858), *Η Ηρωίς της Ελληνικής Επανάστασεως* (1861), *Η Σπάθα της Εκδικήσεως* (1861), *Η Δέσπω της Ηπείρου* (1861), *Αι Τελευταίαι Ημέραι του Αλή Πασά* (1862), *Ιστορικά Ελληνικά Διηγήματα* (1862), *Ο Κατσαντώνης* (1862), *Η Πάπισσα Ιωάννα* (1866), *Ο Χαλέτ Εφέντης* (1867 - 1869), *Οι Κρητικοί Γάμοι* (1871), *Χασάν Αγάς* 1876), *Η Βασιλική Σουλτάνα Αθηναία* (1878), *Λουκής Λάρας* (1879). Τα δύο μυθιστορήματα τα εμπνευσμένα από την αρχαιότητα, *Η Ελένη της Μιλήτου* (1871) του Αμπελά και *Δημήτριος ο Πολιορκητής* (1876) του Μωραϊτίδη φαίνεται να πλησιάζουν περισσότερο το μυθιστόρημα «αμφιέσεων», ενώ τα *Ιστορικά Σκηνογραφήματα* (1860) του Ζαμπελίου πιστεύω ότι ανήκουν αναμφισβήτητα στο χώρο της ιστοριογραφίας. (Ντενίση, 1994)

Σύμφωνα, όμως, και με τον Σαχίνη υπάρχουν ρομαντικά μυθιστορήματα της περιόδου που έχουν ιστορικά στοιχεία και αναφορές, αλλά δεν είναι αμιγώς ιστορικά, αν και ο ίδιος τα κατατάσσει σε αυτή την κατηγορία, αφού υποστηρίζει ότι το ιστορικό μυθιστόρημα της περιόδου είναι κατά βάση ρομαντικό. Έτσι, *Ο Λέανδρος* (1834) του Παναγιώτη Σούτσου είναι ερωτικό μελόδραμα σε επιστολική μορφή, *Η Χαριτίνη* (1864) από τον Παναγιώτη Σούτσο είναι ένα ρομαντικό θρησκευτικό ανάγνωσμα με διδαχτικό ρόλο. *Ο Εξόριστος* (1835) του Αλέξανδρου Σούτσου χαρακτηρίζεται από τον ίδιο τον Σαχίνη ως πολιτικό ρομαντικό μυθιστόρημα, αν και το περιλαμβάνει στον κατάλογο με τα ιστορικά μυθιστορήματα. Ομοίως, *Η Ορφανή της Χίου* (1839) από τον Ιάκωβο Πιτζιπίο είναι μυθιστόρημα περιπέτειας με ρομαντικά στοιχεία.

Ο Απόστολος Σαχίνης υποστηρίζει ότι το πρώτο ιστορικό μυθιστόρημα στον ελληνικό χώρο είναι *Το Παλληκάριον* με υπότιτλο *με τινας κατανυκτικάς ειδήσεις της ελληνικής επανάστασεως*, το οποίο δημοσιεύεται το 1835 στη Μάλτα από ανώνυμο συγγραφέα. Προκύπτει ότι πιθανός συγγραφέας είναι ο Sheridan Wilson. Τα γεγονότα που πραγματεύεται το μυθιστόρημα αναφέρονται στην περίοδο 1821 – 1827 και με αυτό τον τρόπο καταργείται ένας από τους βασικούς κανόνες για να χαρακτηριστεί ιστορικό μυθιστόρημα, η χρονική απόσταση.

Τα ιστορικά μυθιστορήματα επιδίωκαν να καθησυχάσουν τον αναγνώστη ή να τονώσουν το εθνικό του φρόνημα και η λογοτεχνία γενικά επικουρούσε την ιστοριογραφία στον εθνικό φρονηματισμό και την ηθική διαπαιδαγώγηση των Ελλήνων αναγνωστών. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες η *Πάπισσα Ιωάννα* διαφοροποιείται ριζικά από το ιστορικό μυθιστόρημα το βασισμένο σε περιστατικά του ελληνικού Μεσαίωνα, όπως ο *Αυθέντης του Μορέως* και της τουρκοκρατίας ή της ενετοκρατίας όπως οι *Κρητικοί Γάμοι*. Σε αντίθεση με τον κανόνα ο Ροΐδης με την *Πάπισσα Ιωάννα* φέρνει στην επιφάνεια τον δυτικό Μεσαίωνα, εποχή άγνωστη στους

Έλληνες αναγνώστες τους εθισμένους στη θεματολογία του κλασσικού παρελθόντος και των ηρωικών κατορθωμάτων της τουρκοκρατίας. (Τζιόβας, 1987)

Σε άρθρο της η Σοφία Ντενίση συνοψίζει τη λογοτεχνική παραγωγή της εποχής αναφέροντας:

α) το ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα πρωτοεμφανίζεται τη δεκαετία του 1850 με τον Αυθέντη του Μορέως, ενώ την εμφάνισή του έχουν προετοιμάσει οι μεταφράσεις ιστορικών μυθιστορημάτων που άρχισαν μόλις λίγα χρόνια πριν.

β) γνωρίζει τη μεγαλύτερή του ακμή τη δεκαετία του 1860, προφανώς επειδή οι συγγραφείς ανταποκρίθηκαν στις μετά το 1856 εκκλήσεις των λογίων για συγγραφή ελληνικού ιστορικού μυθιστορήματος.

γ) δεν αποτελεί σε καμία δεκαετία το κυρίαρχο μυθιστορηματικό είδος και πολύ περισσότερο το κυρίαρχο μυθιστορηματικό είδος της πενηκονταετίας, όπως τόσο συχνά έχει υποστηριχθεί. Αποτελεί μικρό μέρος της συνολικής μυθιστορηματικής παραγωγής, όμως, ίσως, το πλέον αξιόλογο. (Ντενίση, 1992)

4.3. Μυθιστορήματα Α΄ Περιόδου

4.3.1. Ο Αυθέντης του Μορέως

Το 1850, στο περιοδικό Πανδώρα δημοσιεύεται το ιστορικό μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Ραγκαβή *Ο Αυθέντης του Μορέως*. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η καθαρεύουσα· όμως είναι απλή και παρεμβάλει πολλά στοιχεία από τη δημοτική. Είναι, λοιπόν, γραμμένο με τέτοιο τρόπο ώστε δεν κουράζει. Από τις πρώτες κιόλας σειρές καταλαβαίνουμε το ταλέντο του στην αφήγηση, τον χαρισματικό τρόπο που περιγράφει μεταφέροντάς μας στην ατμόσφαιρα των ιπποτικών χρόνων.

Η εποχή που διαδραματίζεται η ιστορία είναι η φραγκοκρατία και ο τόπος η Πελοπόννησος. Η ιστορία αφορά στην κληρονομιά της αυθεντίας του Μορέως. Ο αυθέντης Γουλιέλμος Σαμπλίτης πηγαίνει στη Γαλλία και αφήνει προσωρινό αντικαταστάτη του τον Γοδοφρείδο Βίλλαρδουίνο. Αν μέσα σε ένα χρόνο δεν ορίσει άλλο κληρονόμο η αυθεντία θα περάσει στον αντικαταστάτη. Ο Σαμπλίτης, όμως, για κληρονόμο επιλέγει τον ανιψιό του Ροβέρτο. Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου παρακολουθεί κανείς τις περιπέτειες και τον αγώνα να φτάσει ο Ροβέρτος εγκαίρως στον προορισμό του. Παράλληλα, διαδραματίζονται ρομαντικές ιστορίες, δολοπλοκίες, μια απόπειρα ανταρσίας.

Στο παραπάνω έργο έκδηλη είναι η σύγκρουση αντίθετων τύπων χαρακτήρων. Οι έξυπνοι και πονηροί αντιμάχονται τους γενναίους. Αλλά κατά τη διάρκεια του μυθιστορήματος παρακολουθεί κανείς και την εσωτερική πάλη ενός ανθρώπου, ο οποίος από φιλόδοξος και έχοντας ως κύριο όπλο του την πονηριά μετατρέπεται σε έξυπνο και άξιο αρχηγό. Ο ήρωας υποχρεώνεται από τις καταστάσεις να επιλέξει αν θα εκδικηθεί ή αν θα δείξει μεγαλοθυμία.

Παρότι ο *Αυθέντης του Μορέως* έχει ενδιαφέρουσα πλοκή και είναι καλογραμμένο, με ζωντανούς διαλόγους και λεκτικούς διαξιφισμούς, κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη, το θέμα του δεν είναι πρωτότυπο, αλλά, όπως παραδέχεται και ο ίδιος ο Αλέξανδρος Ραγκαβής, πολλά από τα θέματα τα συναντάμε στο *Χρονικό του Μορέως*. Από άποψη τεχνικής ο Ραγκαβής έχει ως πρότυπο τον *Ιβανόη* του Walter Scott, τον οποίο ο ίδιος αναφέρει ότι τον μιμείται.

Ο Ραγκαβής σε μια στιγμή εθνικά κρίσιμη χρησιμοποιεί ένα πρότυπο αφηγηματικό, εγγυημένο, τον Scott, για να ζωντανέψει επεισόδια του βυζαντινού παρελθόντος και να θυμίσει πράξεις αντίστασης κατά του φράγκου κατακτητή. Σε σύμπνοια με το ρεύμα της κοινής γνώμης που το στηρίζουν οι οπαδοί της Μεγάλης Ιδέας, προσφέρει ένα μυθιστόρημα που εξυμνεί το ελληνικό βυζαντινό παρελθόν παραμερίζοντας τα σύγχρονα προβλήματα, στα οποία η κυβέρνηση του Όθωνα επέμενε να κωφεύει. Με τον *Αυθέντη του Μορέως* προσέφερε το λογοτεχνικό αντίστοιχο, σε μυθιστοριογραφικά μέτρα, της Μεγάλης Ιδέας. (Vitti, 1991)

4.3.2. Η Ηρωϊς της Ελληνικής Επανάστασεως

Ο Στέφανος Ξένος έγραψε αυτό το ιστορικό μυθιστόρημα για να περιγράψει το έπος της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Έτσι, τα γεγονότα και οι ήρωες του 1821 περιγράφονται με μια μυθιστορηματική διήγηση από τον συγγραφέα που συνδυάζει το πραγματικό με το φανταστικό με απaráμιλλο τρόπο. Η συγγραφή του μυθιστορήματος από τον Στέφανο Ξένο άρχισε αφότου εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο και ολοκληρώθηκε το 1861 όπου και εκδόθηκε.

Χρονολογικά η πλοκή εκτείνεται από το 1819 έως το 1833. Οι ήρωές του είναι τρία πρόσωπα, ο Θρασύβουλος, η Ανδρονίκη και ο Βάρθακας. Μέσα από αυτούς μας γυρίζει σε όλες τις περιοχές που ξεσηκώνονται και μάχονται οι Έλληνες. Τα τρία αυτά φανταστικά πρόσωπα συνδέονται με πραγματικές ιστορικές φυσιογνωμίες και αληθινούς ήρωες και οι φανταστικές ιστορίες αναμιγνύονται με ιστορικά γεγονότα. Οι βασικοί χαρακτήρες που δημιούργησε ο Στέφανος Ξένος είναι απλοϊκοί και μονοδιάστατοι. Ο Θρασύβουλος και η Ανδρονίκη είναι υπερβολικά καλοί, ανιδιοτελείς, χωρίς κανένα ελάττωμα, αντίθετα ο Βάρθακας είναι μοχθηρός, ραδιούργος, μικρόψυχος, γεμάτος δηλαδή ελαττώματα.

Η αντίθεση του πραγματικού με το φανταστικό γίνεται εύκολα αντιληπτή λόγω του υπερβολικού ρομαντισμού και των απίθανων τρόπων που σώζονται πάντα οι πρωταγωνιστές από βέβαιο θάνατο, ώστε ο αναγνώστης εύκολα να διακρίνει τα ιστορικά γεγονότα από τη μυθοπλασία.

4.3.3. Ο Κατσαντώνης

Το 1862, σε ηλικία ογδόντα έξι ετών, ο Κωνσταντίνος Ράμφος δημοσιεύει τον *Κατσαντώνη*, ένα μυθιστόρημα όπου η πλοκή του εκτυλίσσεται στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Η παραστατικότητα με την οποία περιγράφει τις ορεινές περιοχές της Ηπείρου, οι ζωνθοί και ζωντανοί διάλογοι στη δημοτική γλώσσα κάνουν την ιστορία να κυλάει αβίαστα.

Ο ήρωας του μυθιστορήματος είναι ο Κατσαντώνης, ένας Έλληνας «κλέφτης» που με τους συντρόφους του μάχονται τους Τούρκους στα βουνά της Ηπείρου. Μετά από πολλές μάχες και περιπέτειες, όπου ξεδιπλώνεται η γενναιότητα και το μεγαλείο της ψυχής του, άρρωστος, κρύβεται σε μοναστήρι, όμως πέφτει θύμα προδοσίας και συλλαμβάνεται. Στο τέλος πεθαίνει, αφού βασανίζεται, έχοντας προλάβει να βγάλει έναν πύρινο λόγο απέναντι στον Αλή Πασά.

Το μυθιστόρημα αυτό αποτελεί ύμνο στις ηρωικές μορφές καθώς περιγράφει τον ήρωά του ως έναν άνδρα γενναίο, όμορφο, ένα παλληκάρι με ακεραιότητα, ευγένεια ψυχής και ηθική ανωτερότητα. Ο Κωνσταντίνος Ράμφος, γνώστης της τουρκικής γλώσσας και ιστορίας, αναπαριστά με ακρίβεια την καθημερινότητα των Τούρκων, τα ήθη τις συνήθειές τους.

4.3.4. Αι Τελευταίαι Ημέραι του Αλή Πασά

Το μυθιστόρημα αυτό του Κωνσταντίνου Ράμφου εκδόθηκε το 1862, την ίδια χρονιά με τον *Κατσαντώνη* και εκτυλίσσεται και αυτό στην Ήπειρο και συγκεκριμένα στα Γιάννενα στην αυλή του Αλή Πασά. Οι πρωταγωνιστές του μυθιστορήματος είναι ιστορικά πρόσωπα με πρώτο τον ίδιο τον Αλή Πασά και το επιτελείο του το οποίο αποτελείται από τους Αθανάσιο Βάγια, εκτελεστικό όργανο των εγκλημάτων του, τον αρχηγό του στρατεύματος του σουλτάνου και εχθρό του τον Ισμαήλ Πασά, τον Χουρσήτ Πασά νέο αρχηγό και τον γραμματέα του Αλέξιο Νούτσο.

Ο Κωνσταντίνος Ράμφος σε αυτό το μυθιστόρημα περιγράφει την προσωπικότητα του Αλή Πασά, τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του χαρακτήρα του, τις μεταπτώσεις στα συναισθήματά του και τη νοοτροπία του. Η ιστορία εξελίσσεται σε μικρό χρονικό διάστημα, από τον Δεκέμβριο του 1821 μέχρι τον Ιανουάριο του 1822, και περιγράφονται οι καταστάσεις που ζούσαν κυρίως οι Τούρκοι και οι διαμάχες που είχαν μεταξύ τους. Μέσα από περιπέτειες, μάχες, μηχανορραφίες ο Ράμφος ζωντανεύει την εποχή με παραστατικότητα σεβόμενος την ιστορική πραγματικότητα.

4.3.5. Πάπισσα Ιωάννα

Το 1866 δημοσιεύεται ένα από τα πιο σημαντικά μυθιστορήματα, το οποίο έκανε αίσθηση στην εποχή του, και ακόμα και σήμερα είναι γνωστό, το μοναδικό μυθιστόρημα του Εμμανουήλ Ροΐδη *Πάπισσα Ιωάννα*. Ο ίδιος το χαρακτηρίζει στον τίτλο ως μεσαιωνική μελέτη, όμως από τον πρόλογο φαίνεται ότι ήθελε να γράψει ένα ιστορικό σατυρικό μυθιστόρημα. Ο Mario Vitti το χαρακτηρίζει «αντι – μυθιστόρημα ιστορικό». Είναι ένα ιδιαίτερο μυθιστόρημα με μία εκτενέστατη εισαγωγή που δείχνει τον κόπο, τον μόχθο και τον όγκο του συγγραφέα με τη λεπτομερέστατη μελέτη ιστορικών πηγών, μεσαιωνικών έργων και χρονικών, με αναφορές, παραπομπές και σημειώσεις.

Το μυθιστόρημα ως βασική του ιστορία έχει τη ζωή της Ιωάννας. Η ιστορία αρχίζει με τη ζωή και το έργο των γονιών της που ήταν ιεραπόστολοι. Παρακολουθούμε τη γέννηση και την ανατροφή της σε αυτό το ιδιαίτερο περιβάλλον όπου σε νεαρή ηλικία, ύστερα από ένα όνειρο που είδε, αποφασίζει να γίνει μοναχή. Μετά από πολλές περιπέτειες και δύσκολες καταστάσεις ερωτεύεται, μεταμφιέζεται σε μοναχό και ταξιδεύει σε διάφορες χώρες ώσπου καταλήγει μόνη της στη Ρώμη. Εκεί, λόγω της ακτινοβολίας της ομορφιάς της και του πνεύματός της, διορίζεται γραμματέας του Πάπα, ανεβαίνει γρήγορα στην ιεραρχία της εκκλησίας με αποτέλεσμα να κατακτήσει το ανώτατο αξίωμα του Πάπα. Η ταυτότητά της όμως δεν αργεί να αποκαλυφθεί, αφού μένοντας έγκυος, από την ερωτική σχέση που είχε με τον θαλαμηπόλο της, αποβάλλει και πεθαίνει κατά τη διάρκεια λιτανείας.

Ο αφηγητής της Πάπισσας δεν παύει να υπονομεύει κωμικά τις συμβάσεις του είδους που υπηρετεί: η τριτοπρόσωπη «αντικειμενική» αφήγηση, εντελώς φυσική και κυρίαρχη στο ιστορικό μυθιστόρημα του δέκατου ένατου αιώνα, διακόπτεται συχνά με την παρουσία ενός πρώτου προσώπου που απευθύνεται άμεσα στους αναγνώστες και τις αναγνώστριες σχολιάζει την επικαιρότητα, εκφέρει κρίσεις και χαρακτηρισμούς ή εξομολογείται τα αφηγηματικά του προβλήματα, ακόμα και τις προσωπικές του αδυναμίες ή προτιμήσεις. Έτσι οι συγκρούσεις των λέξεων αποκτούν ευρύτερο νόημα. Είναι ταυτόχρονα συγκρούσεις εποχών, ανθρώπινων (ή και αφηγηματικών) συμπεριφορών, ρηματικών χρόνων, λογοτεχνικών ειδών, αισθητικών ή ιδεολογικών επιλογών. (Μουλλάς, 1993)

Ο Ροΐδης με το μυθιστόρημα αυτό ήθελε με σαρκαστικό, καυστικό και σατυρικό τρόπο να δείξει την ανηθικότητα, τον έκλυτο βίο, τις δολοπλοκίες που επικρατούσαν στα μοναστήρια και στις εκκλησιαστικές λειτουργίες τον μεσαίωνα. Όπως ήταν φυσικό δέχτηκε σφοδρότατη κριτική από εκκλησιαστικούς κύκλους μέχρι που και η Ιερά Σύνοδος το χαρακτήρισε «κακόηθες και βλάσφημον».

Η σάτιρα δεν είναι το άλλοθι του αμέτοχου παραδοξολόγου που ψάχνει ευκαιρίες για να δώσει με το αζημίωτο δείγματα μάταιης υπεροχής. Είναι η υπεροχή που γίνεται σάτιρα, διαμαρτυρία, πόνος και οργή, ενώ ο Ροΐδης εμπλέκει το σώμα του στη γραφή του, μετουσιώνει το ήθος του σε ύφος και μεταβάλλει την πίκρα του σε χλευασμό των άλλων ή του εαυτού του, εκτοξεύοντας πυροτεχνήματα μέσα στο σκοτάδι ή

δακτυλοδεικτώντας τους φελλούς που επιπλέουν στα βαλτόνερα, κυρίως αναταράζοντας τα βαλτόνερα, έτσι που κάποτε, γνήσιος σατυρικός, να προεκτείνει τη σοβαρότητα του γέλιου ως την περιοχή του τραγικού. (Μουλλάς, 1993)

4.3.6. *Λουκής Λάρας*

Ο *Λουκής Λάρας* γράφεται από τον Δημήτριο Βικέλα και δημοσιεύεται στο περιοδικό *Εστία* το 1879. Είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα που αναφέρεται στην Επανάσταση του 1821 και τις θυσίες του ελληνικού λαού. Είναι το πρώτο μυθιστόρημα που αφηγείται την καθημερινή ζωή και τα ήθη της εποχής με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνει τις βάσεις για τη στροφή των συγγραφέων στο μεταγενέστερο ηθογραφικό μυθιστόρημα.

Η ιστορία ξεκινάει το 1821 στη Σμύρνη. Ο εικοσάχρονος Λουκής Λάρας και ο πατέρας του, φοβισμένοι από τον αντίκτυπο που θα είχε η Επανάσταση στους Έλληνες που βρίσκονται στα τουρκικά εδάφη, αποφασίζουν να καταφύγουν στη Χίο, όπου βρίσκεται η υπόλοιπη οικογένεια. Ο ήρωας, ή καλύτερα ο αντιήρωας, δεν συμμετέχει στον Αγώνα για την ελευθερία, παρά ασχολείται με το εμπόριο με τον πατέρα του. Η καταστροφή του νησιού, μετά από την αποτυχημένη εξέγερση, αναγκάζει την οικογένεια να ζήσει αλλού και να καταλήξει τελικά στην Τήνο. Αν και πολλοί άνθρωποι πεθαίνουν για την πατρίδα εκείνη την εποχή, η οικογένεια του Λουκή Λάρα δε θρηνεί θύματα. Η μόνη απώλεια είναι αυτή του πατέρα του, ο οποίος, όμως, πεθαίνει από φυσικά αίτια. Η περιπέτεια του ήρωα αρχίζει όταν αποφασίζει να επιστρέψει στη Χίο, για να πάρει μαζί του τα κρυμμένα κοσμήματα και ασημικά που είχαν θάψει πριν αναχωρήσουν. Αντιμέτωπος με κινδύνους παίρνει τον οικογενειακό «θησαυρό», τον οποίο και ανταλλάσσει για να σώσει την αιχμάλωτη κόρη του φίλου του πατέρα του.

Το μυθιστόρημα είναι διαποτισμένο με τον πόνο των ανθρώπων. Έναν πόνο που τον δέχονται χωρίς παράπονο, χωρίς διαμαρτυρίες. Οι άνθρωποι του μυθιστορήματος παρουσιάζονται καλοί και αγαθοί, υπομένουν, υποφέρουν και είναι γεμάτοι στωικότητα. Και ο ίδιος ο δημιουργός παρουσιάζει την Ελληνική Επανάσταση από άλλη σκοπιά, χωρίς εξάρσεις, χωρίς υπερβολές και ηρωισμούς. Ο βασικός του ήρωας είναι ένας νέος και γερός άνθρωπος που επηρεάζεται άμεσα από τα ιστορικά γεγονότα, αλλά δε θέλει να έχει συμμετοχή σε αυτά.

Ο Λουκής Λάρας είναι ένας έμπορος που χαίρεται τους τίμιους καρπούς της εμπορικής του πρωτοβουλίας. [...] Ο Βικέλας φτάνει να πλέκει όχι την απολογία (που προϋποθέτει φταιξίμο) αλλά την επική εξύμνηση του εμπορίου. Ο εξαγιασμός και η εξύμνηση του εμπορικού βίου δεν επιδοκιμάστηκαν δίχως επιφυλάξεις από μερικούς συγχρόνους του, που έβλεπαν σε αυτές τις τάσεις μια υπερτίμηση της φιλήσυχης ζωής εις βάρος της δραστηριότητας και του ενθουσιασμού που ήταν επιβλημένη από τη Μεγάλη Ιδέα. (Vitti, 1991)

Ο Βικέλας με το μυθιστόρημά του περνάει από το ρεύμα του ρομαντισμού στον Ρεαλισμό και το ηθογραφικό μυθιστόρημα. Η γλώσσα του συγγραφέα είναι και αυτή μια στροφή από την καθαρεύουσα, που χρησιμοποιούσαν οι συγγραφείς της εποχής του, σε μια πιο απλή μορφή της που προσομοιάζει με την καθομιλουμένη της εποχής.

4.4. Σύγχρονο ιστορικό μυθιστόρημα

Μετά από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο το ιστορικό μυθιστόρημα στην Ελλάδα εμφανίζεται για ακόμα μια φορά. Μεταξύ του 1885 – 1944 δεν υπήρξε στον ελληνικό χώρο κανένα αξιόλογο ιστορικό μυθιστόρημα.³¹ Οι μυθιστοριογράφοι στράφηκαν σε άλλα είδη και κυρίως στο ηθογραφικό και λίγο αργότερα στο αστικό μυθιστόρημα.

Όπως και κατά την πρώτη περίοδο εμφάνισης και άνθισης του είδους, έτσι και από το 1945 παρατηρείται μια στροφή των Ελλήνων συγγραφέων στο παρελθόν, η οποία συνοδεύεται από μια τάση φυγής από το παρόν. Αυτό συμβαίνει λόγω των ιδιαίτερων και πάλι συνθηκών στον ελληνικό, και όχι μόνο, χώρο. Ο πόλεμος και η κατοχή «ανάγκασαν» τους ανθρώπους των γραμμάτων να αναζητήσουν το παρελθόν και τις παλαιότερες ένδοξες στιγμές για να αντλήσουν δύναμη και να χτίσουν ένα καινούριο μέλλον πάνω σε γερές βάσεις.

Η Ελλάδα, όπως και όλες οι χώρες, βγήκε αποδυναμωμένη από τον πόλεμο, προσπαθώντας να γιατρέψει τις πληγές της και να μετριάσει τις απώλειες. Η πείνα και η ρευστότητα ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά της εποχής. Οι καταστάσεις και η αγριότητα που έζησαν ήθελαν χρόνο να ωριμάσουν στην ψυχή των λογοτεχνών και να δώσουν καρπούς. Τα γεγονότα ήταν πολύ πρόσφατα, οι μυθιστοριογράφοι ήθελαν να γράψουν μυθιστορήματα, αλλά αν ασχολούνταν με τον πόλεμο και την αντίσταση τα έργα αυτά θα θύμιζαν περισσότερο χρονικό ή δημοσιογραφικό υλικό. Όσο για τον εμφύλιο που ακολούθησε δεν θα ήταν συνετό να πάρει κανείς θέση μέσα από ένα λογοτεχνικό έργο γιατί τα γεγονότα ήταν νωπά, η Ελλάδα διχασμένη και η ατμόσφαιρα που επικρατούσε φορτισμένη. Συμπερασματικά, θα μπορούσε κανείς να πει ότι η εκ νέου στροφή στο ιστορικό μυθιστόρημα αποτέλεσε μια διέξοδο από τις δυσκολίες και τη ρευστότητα της εποχής, μια αρχή για να χτιστούν οι νέες βάσεις με θεμέλιο λίθο το παρελθόν και έναν συνδετικό κρίκο που στόχο είχε να ενώσει τους Έλληνες, ιδίως μετά τον Εμφύλιο.

Το κύριο θέμα που εμπνέει και πάλι τους μυθιστοριογράφους της εποχής είναι η Επανάσταση του 1821 και οι αγώνες για την απελευθέρωση της υποδουλωμένης Ελλάδας, η τουρκοκρατία και η φραγκοκρατία. Αυτή τη φορά υπάρχει η χρονική απόσταση μεταξύ αυτών που γράφονται και των γεγονότων, μια απόσταση που δίνει μια εγκυρότητα στις ιστορικές πληροφορίες και μια πιο αντικειμενική ματιά. Για ακόμα μια φορά ελάχιστα είναι τα μυθιστορήματα που η ιστορία τους εκτυλίσσεται στην αρχαιότητα και ακόμα λιγότερα αυτά που ασχολήθηκαν με το Βυζάντιο.

³¹ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

Ο Γιάννης Δάλλας παρουσίασε αναλογίες μεταξύ της μεθόδου της μικροϊστορίας και της τεχνικής της μεταπολεμικής πεζογραφίας. Η μικροϊστορία, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την παραδοσιακή ιστοριογραφία δίνει έμφαση στο ατομικό συμβάν και στα καθημερινά βιώματα και όχι στις ιστορικές προσωπικότητες και τα ιστορικά συμβάντα. Παράλληλα, αποκρυπτογραφεί την αθέατη κοινωνική πλευρά της ανθρώπινης ζωής. (Δάλλας, 1995)

4.5. Β΄ Περίοδος: 1944 έως σήμερα

Η μετάβαση του ιστορικού μυθιστορήματος από το ρομαντικό ρεύμα στον Ρεαλισμό έγινε τον εικοστό αιώνα. Το ιστορικό μυθιστόρημα ήρθε για ακόμα μια φορά στο προσκήνιο από τη γενιά του 1930, η οποία έδωσε πολλά στο χώρο της λογοτεχνίας. Η δικτατορία του Μεταξά και η γερμανική κατοχή αποτέλεσαν ένα δύσκολο παρόν που η μόνη διέξοδος ήταν η καλλιτεχνική έκφραση. Αδυνατώντας να καταγράψουν την ασχήμια που ζούσαν στο παρόν αναζήτησαν στο παρελθόν το υλικό τους και καταπιάστηκαν πολλοί από αυτούς με το ιστορικό μυθιστόρημα.

Στον χώρο του ιστορικού μυθιστορήματος εμφανίζεται το 1945 η *Πριγκηπέσσα Ιζαμπώ* από τον Άγγελο Τερζάκη, ενώ αξιόλογη πορεία σημειώνουν και ο Παντελής Πρεβελάκης και ο Μ. Καραγάτσης. Αργότερα ακολουθούν σπουδαία έργα όπως αυτό του Άγγελου Βλάχου, *Οι Τελευταίοι Γαληνότατοι* (1961).

Τη δεκαετία του 1990, το ιστορικό μυθιστόρημα ασπάζεται το ρεύμα του μεταμοντερνισμού. Από το 1989 γίνονται κοσμοϊστορικές αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο. Η κατάρρευση του τείχους του Βερολίνου και οι αλλαγές σε γεωπολιτικό επίπεδο, όπως η διάσπαση της άλλοτε Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας, επηρεάζουν όλο τον κόσμο και μεταβάλλουν τον τρόπο σκέψης. Στην Ελλάδα η αναζήτηση της εθνικής ταυτότητας επανέρχεται στο προσκήνιο υιοθετώντας μια άλλη τακτική. Απομακρύνεται πλέον από την αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο και αντλεί τα θέματά της κυρίως από τον δέκατο ένατο αιώνα με τον ελληνισμό της Μικράς Ασίας, της Αιγύπτου, της Ρωσίας, τις τουρκοκρατούμενες, ακόμα, περιοχές της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Κρήτης και από τον εικοστό αιώνα με τους παγκόσμιους πολέμους, την Κατοχή και τον Εμφύλιο.

Είναι χαρακτηριστική η σχεδόν παγκόσμια αναβίωση του ιστορικού μυθιστορήματος αυτή την περίοδο. Τα καινούρια ιστορικά μυθιστορήματα δεν χρησιμοποιούν το ιστορικό παρελθόν αλληγορικά, ως παραστατικό μέσο για την πραγμάτευση των επίκαιρων φιλοσοφικών, πολιτικών ή ηθικών ζητημάτων, όπως συνέβαινε παλιότερα, αλλά επικεντρώνονται σε περιόδους που οι συγγραφείς θεωρούν καθοριστικές στην πορεία προς τον σύγχρονο κόσμο. Αντί, δηλαδή, να παραπέμπουν σε ιστορικές αναλογίες, προσπαθούν να καταλάβουν πώς φτάσαμε εδώ που φτάσαμε και γιατί. (Αργυρίου, 2007)

Αξιόλογοι συγγραφείς στον ελληνικό χώρο ασχολούνται με το είδος, όπως η Ρέα Γαλανάκη, ο Θανάσης Βαλτινός, ο Γιάννης Καλπούζος και άλλοι. Τα τελευταία χρόνια το είδος ευδοκίμει και το εκπροσωπούν μέσα σε άλλους η Μάρω Δούκα, ο Νίκος Θέμελης, ο Αλέξης Πανσέληνος. Υπάρχουν, όμως, και άλλοι σπουδαίοι συγγραφείς οι οποίοι, παρόλο που έχουν γράψει μυθιστορήματα με ιστορικό περιεχόμενο, τα έργα αυτά χαρακτηρίζονται ως ιστορικά μόνο από ορισμένους κριτικούς. Δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτή του Νίκου Μπακόλα παλαιότερα και του Ισίδωρου Ζουργού σήμερα. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί το μυθιστόρημα *Η ατελείωτη γραφή του αίματος* του Μπακόλα και αντίστοιχα *Η αηδονόπιτα* του Ζουργού.

Τα ιστορικά μυθιστορήματα της εποχής μας συνήθως δίνουν στον αναγνώστη την ευκαιρία να διαμορφώσει τη δική του άποψη για τα ιστορικά γεγονότα, γιατί του προσφέρουν ένα ευρύ πεδίο και μια πολυφωνία που δεν την παρείχαν κατά τη γέννηση του ιστορικού μυθιστορήματος. Οι συγγραφείς δεν εστιάζουν στην εχθρική σχέση Ελλήνων με άλλους λαούς, κυρίως Τούρκους, αλλά στη συνύπαρξη αλλοεθνών και αλλόθρησκων ανθρώπων στην καθημερινότητά τους, με όλες τις διαφορές αλλά και τα κοινά στοιχεία τους.

Το σύγχρονο ιστορικό μυθιστόρημα θα λειτουργήσει, όμως, και ως ένας καθρέφτης πολλαπλών πολιτισμικών αντανάκλασεων. Ένας καθρέφτης μέσα στον οποίο έχουμε τη δυνατότητα να κοιτάξουμε το πρόσωπο του άλλου πέρα από διαχωρισμούς και σύνορα, σαν αναπόσπαστο δικό μας κομμάτι, αλλά και σαν μια εντελώς ξέχωρη και διαφορετική, έξω από εμάς και γεμάτη από ανεξερεύνητα στοιχεία εμπειρία: μια εμπειρία όχι μόνο της Ανατολής, που θα πάψει να είναι ο βάρβαρος εχθρός, αλλά και της Δύσης, που θα σταματήσει να εκπροσωπεί τον ευγενή κυρίαρχο και θα μετατραπεί σε οδό για την πρόσβαση στις κατακτήσεις της τέχνης, της επιστήμης και της φιλοσοφίας.³²

Στο κλασικό ιστορικό μυθιστόρημα ο συγγραφέας προβάλλει έντονα τη δική του θέση, η οποία είναι ιδεολογικά προσδιορισμένη απέναντι στην Ιστορία, με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να έχει μονοδιάστατη αντίληψη για τα πράγματα, ενώ στο λεγόμενο «ανοιχτό» ιστορικό μυθιστόρημα ο συγγραφέας δίνει διαφορετικές εκδοχές και τις παρουσιάζει ισότιμα, έστω και υποκειμενικά, αφήνοντας τον αναγνώστη ελεύθερο χωρίς να τον κατευθύνει. Ένα τέτοιο μυθιστόρημα είναι ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά της Ρέας Γαλανάκη, όπου δεν προβάλλεται κάποια τελεσίδικη θέση. (Ορφανού, 2008)

Η συγγραφέας Λεϊά Βιτάλη υποστηρίζει ότι: το ιστορικό μυθιστόρημα υπάρχει, με διαφορετικούς όμως όρους από ό,τι υπήρχε στο παρελθόν. Ωστόσο πολλοί συγγραφείς του είδους αποφεύγουν πλέον να χαρακτηρίσουν τα βιβλία τους ιστορικά, ακριβώς για να μη γίνει σύγχυση με τα παλαιού τύπου ιστορικά μυθιστορήματα, που είχαν συγκεκριμένη φόρμα και κανόνες. Θα έλεγα ότι το ιστορικό μυθιστόρημα

³² Χατζηβασιλείου, Β. (2014). *Ο Αναγνώστης*. Διαθέσιμο σε: <http://www.oanagnostis.gr/> (Ανακτήθηκε 5 Αυγούστου, 2014).

σήμερα, για να έχει λόγο ύπαρξης, δεδομένου ότι τα πάντα αναθεωρούνται, θα πρέπει τουλάχιστον να φωτίζει το παρελθόν και τους ήρωες με διαφορετικό τρόπο από ό,τι ένα επίσημο βιβλίο ιστορίας. Να αναδεικνύει νέους ήρωες, πιθανώς αδικημένους από την επίσημη ιστορία ή αμφιλεγόμενους, που ανήκουν στις σκοτεινές σελίδες του παρελθόντος.³³

4.6. Μυθιστορήματα Β΄ Περιόδου

4.6.1. *Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ*

Ο Άγγελος Τερζάκης δημοσιεύει την Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ το 1945. Πρόκειται για το μοναδικό ιστορικό μυθιστόρημα του συγγραφέα. Ο ίδιος στον υπότιτλο το χαρακτηρίζει ως ηρωικό μυθιστόρημα. Το έργο αναφέρεται στον δέκατο τρίτο αιώνα και ως κεντρικό θέμα έχει την κατάληψη του φράγκικου κάστρου στην Καλαμάτα και την εποχή της φραγκοκρατίας. Οι δύο κεντρικοί ήρωες είναι η Ιζαμπώ και ο Νικηφόρος Σγουρός, δύο άνθρωποι που προέρχονται από διαφορετικές τάξεις, δύο διαφορετικοί χαρακτήρες. Η Ιζαμπώ ανήκει στον κόσμο των αρχόντων, ο Σγουρός ανήκει σε κατώτερη τάξη και αγωνίζεται διαρκώς να ελευθερώσει τον τόπο του και να ζήσει ευτυχισμένος με την Ιζαμπώ. Η Ιζαμπώ είναι πρόσωπο ιστορικό, ο Σγουρός φανταστικό.

Το ιστορικό αυτό μυθιστόρημα θυμίζει τα ιπποτικά έργα της Δύσης και πραγματεύεται τον έρωτα και τον πόλεμο. Είναι μια ωδή στον καταδικασμένο από τις συνθήκες έρωτα. Η ατμόσφαιρα της εποχής αποδίδεται με επιτυχία, ιππότες, κουρσάροι, τροβαδούροι ξεπηδάνε από τις σελίδες, μεταφέροντας τον αναγνώστη σε μακρινές εποχές. Ακόμα και η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Τερζάκης περιλαμβάνει άφθονα στοιχεία μεσαιωνικής ορολογίας.

Το μυθιστόρημα αυτό που εκδίδεται το 1945 επιδιώκει, σύμφωνα με τον Σαχίνη, να υπενθυμίσει τα πρόσφατα για την εποχή γεγονότα της γερμανικής κατοχής. Ο Τερζάκης δείχνει μέσα από το συγκεκριμένο έργο ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται όσα χρόνια και αν περάσουν.³⁴

³³ Ορφανού, Ν. (2008). Ιστορικό μυθιστόρημα : ένας διάλογος. *Διαβάζω*. 485:150-159.

³⁴ Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

4.6.2. Οι Μαυρόλυκοι

Οι Μαυρόλυκοι είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα του Θανάση Πετσάλη που αποτελείται από δύο τόμους που εκδόθηκαν το 1947 και 1948 και κέρδισε το Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών το 1950. Το έργο αναφέρεται στην τουρκοκρατία και στην ενετοκρατία. Η οικογένεια των Μαυρόλυκων πρωταγωνιστεί και περιπλανιέται σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και βιώνει τα ιστορικά γεγονότα της εποχής.

Οι Μαυρόλυκοι δεν αποτελούν ολοκληρωμένους μυθιστορηματικούς χαρακτήρες, αφού κύρια σημασία έχει η Ιστορία του Γένους. Ο Πετσάλης επιδιώκει μέσα από το μυθιστόρημά του να καταγράψει το ελληνικό στοιχείο στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Περιγράφει τους αγώνες των Ελλήνων και τη δίψα για την ελευθερία που εκδηλώνεται άλλες φορές με τρόπο μυστικό, άλλες με αντίσταση και επαναστάσεις, οργανωμένες και μη, και άλλοτε με τρόπο παθητικό στην καρδιά του υποδουλωμένου ραγιά. Παρουσιάζει το παιδομάζωμα που γινόταν, τις τραγικές εκείνες στιγμές που βίωναν οι γονείς των μετέπειτα γενίτσαρων και γενικότερα τα δεινά των Ελλήνων από τους κατακτητές.

4.6.3. Σέργιος και Βάκχος

Το ιστορικό αυτό μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση εκδίδεται το 1959. Αναφέρεται στο Βυζάντιο, αλλά μέσα στις σελίδες του ξετυλίγεται ο Ελληνισμός από το 250 μ.Χ. έως το 1948. Το ενδιαφέρον με το μυθιστόρημα αυτό είναι ότι δεν το εξέδωσε ο ίδιος ο συγγραφέας. Ο Λεωνίδας Εμπειρικός και η Μαρίνα Καραγάτση αποφάσισαν να το εκδώσουν μετά τον θάνατο του συγγραφέα.

Ο Σέργιος και ο Βάκχος κοιμούνται για τετρακόσια ενενήντα εννέα χρόνια με την προσμονή όταν ξυπνήσουν η Κωνσταντινούπολη να είναι και πάλι ελληνική. Ξυπνάνε το 1948 και η Πόλη δεν είναι ελληνική. Οι δύο άγιοι πρωταγωνιστές παρακολουθούν, από το ναό που χτίστηκε προς τιμή τους από τον Ιουστινιανό, την πορεία των Ελλήνων αλλά και ολόκληρου του κόσμου σχολιάζοντας και κρίνοντάς την. Ο Σέργιος παρουσιάζεται ως ορθολογιστής και ο Βάκχος ως αισθησιακός.

Πρόκειται για ένα ιστορικό μυθιστόρημα που αναφέρεται στην Ιστορία και τη θρησκεία με την ειρωνική και πολλές φορές χιουμοριστική οπτική του Καραγάτση. Μέσα από τους διαλόγους των αγίων, άλλοτε σοβαρούς και άλλοτε σκωπτικούς, φαίνεται η λογική και το ελεύθερο πνεύμα του συγγραφέα.

4.6.4. Ιμαρέτ: Στη σκιά του ρολογιού

Το ιστορικό μυθιστόρημα αυτό το γράφει ο Γιάννης Καλπούζος και εκδίδεται το 2008. Έχει κερδίσει το Βραβείο Αναγνωστών του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) το 2009. Η ιστορία εκτυλίσσεται στην Άρτα του δέκατου ένατου αιώνα. Τον Απρίλιο του 1854 γεννιούνται την ίδια νύχτα στην Άρτα δύο αγόρια, ένας Έλληνας και ένας Τούρκος, ένας φόνος διαπράττεται και μένει ανεξιχνίαστος για πολλά χρόνια. Εντωμεταξύ, τα παιδιά γίνονται στενοί φίλοι και παρακολουθούμε τις προσωπικές τους ιστορίες με φόντο τα ιστορικά γεγονότα της εποχής. Οι διαφορές τους είναι μεγάλες και το συνειδητοποιούν από μικρή ηλικία: διαφορετική θρησκεία, διαφορετικά σχολεία και κατ' επέκταση παιδεία, διαφορετικοί πολιτισμοί. Κάποτε, μεγαλώνοντας, οι δρόμοι των δύο φίλων χωρίζουν και τα ιστορικά γεγονότα σημαδεύουν τη ζωή του τόπου τους.

Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα, που μέσα από τις σελίδες του, η ιστορία και ο πολιτισμός αποτυπώνεται στα μάτια και την καρδιά του αναγνώστη. Μύθοι, θρύλοι, δοξασίες, έθιμα γίνονται γνωστά με την εξαιρετική γραφή του Καλπούζου. Έλληνες, Εβραίοι, Τούρκοι ζουν και συμβιώνουν στη σκιά του Ιμαρέτ. Οι αντιθέσεις τους άλλοτε οξύνονται και άλλες φορές αμβλύνονται, αλλά πάνω από όλα είναι άνθρωποι που κοπιάζουν το ίδιο, ερωτεύονται, ονειρεύονται, κινδυνεύουν. Άνθρωποι που ανήκουν σε διαφορετικούς κόσμους, που κάποιες φορές μισούνται και κάποιες φορές βοηθάει ο ένας τον άλλο, άνθρωποι που κρατούν τα έθιμά τους, αλλά δανείζονται και πολιτισμικά στοιχεία των άλλων.

Η μελέτη του συγγραφέα δεν περιορίζεται μόνο στα ιστορικά γεγονότα. Έχει γίνει έρευνα σε πολιτιστικό, κοινωνικό και λαογραφικό επίπεδο. Τα κτίρια, οι ενδυμασίες, ο τρόπος διασκέδασης, ο τρόπος σκέψης και οι αντιλήψεις των ανθρώπων τοποθετούν τον αναγνώστη στη συγκεκριμένη περίοδο και τον κάνουν να αισθάνεται μέρος του κόσμου που περιγράφει. Το μυθιστόρημα παρουσιάζει τη ζωή στην Άρτα σε ήρεμες περιόδους και στις περιόδους των ταραχών. Όσο για τη γλώσσα που χρησιμοποιεί, μένει πιστή στην εποχή και υιοθετεί αρκετές τούρκικες λέξεις.

4.6.5. Σελανίκ

Πρόκειται για το ιστορικό μυθιστόρημα του Βασίλη Τσιράκη που εκδόθηκε το 2012. Σελανίκ ήταν το όνομα της Θεσσαλονίκης κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Το βιβλίο, λοιπόν, αναφέρεται στη Θεσσαλονίκη του 1900 – 1916. Η ιστορία αρχίζει την παραμονή της πρωτοχρονιάς του 1900. Ένας αιώνας τελειώνει και ένας άλλος έρχεται. Τότε συναντιούνται τρεις οικογένειες σε ένα ξενοδοχείο. Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη, τρεις σημαντικές ημερομηνίες με τα ιστορικά γεγονότα που περιλαμβάνουν.

Η Θεσσαλονίκη της αρχής του εικοστού αιώνα είναι μια πόλη πολυπολιτισμική. Εβραίοι, Τούρκοι, Έλληνες, Βούλγαροι κατοικούν σε αυτήν την πόλη, την

πρωταγωνίστρια της ιστορίας. Οι δρόμοι, τα μνημεία, ο ρυθμός της, η ιστορία της αποδίδονται άρτια στο μυθιστόρημα. Η επανάσταση των Νεότουρκων, επαναστατικά κινήματα, ενέργειες τρομοκρατικές, επιδημίες, πόλεμοι και πολλά άλλα ιστορικά συμβάντα αποτυπώνονται στις σελίδες του Σελανίκ και περιπλέκονται με τις ζωές των τεσσάρων ηρώων.

Ο Τσιράκης, μετά από έρευνα, θέλησε να δείξει με τρόπο ρεαλιστικό τη Θεσσαλονίκη της εποχής σε όλα τα επίπεδα. Η Θεσσαλονίκη, από τη δημιουργία της, υπήρξε πάντα πόλη, μια πόλη που υπάρχει από τα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου μέχρι σήμερα, μια πόλη με τη δική της ταυτότητα, με πολυτάραχη ιστορία, με πρωταγωνιστικό πολιτικό και πολιτισμικό ρόλο. Το μυθιστόρημά διαδραματίζεται σε δεκαέξι χρόνια. Αυτά τα δεκαέξι χρόνια περικλείουν τόσα ιστορικά γεγονότα που δύσκολα κανείς θα μπορούσε να φανταστεί. Οι ήρωές του συμμετέχουν στα γεγονότα, τα επηρεάζουν ή επηρεάζονται από αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

*«Νιώθοντας περηφάνια για τους
προγόνους σου, μη στερήσεις αυτή
τη δυνατότητα και από τους
απογόνους σου»*

Κικέρων

5.1. Παιδική και εφηβική λογοτεχνία

Η λογοτεχνία και ειδικά το μυθιστόρημα είναι μια μορφή ψυχαγωγίας. Ως αγωγή, λοιπόν, της ψυχής δεν μπορεί παρά να υπάρχει κλάδος της που να ασχολείται με τα παιδιά και τους εφήβους.

Με τον όρο παιδική λογοτεχνία δεν εννοούμε βέβαια τα λογοτεχνήματα που έχουν γράψει ή γράφουν τα παιδιά. Εννοούμε τα αισθητικά δικαιωμένα λογοτεχνικά κείμενα που είναι σε θέση να φέρουν το παιδί σε επαφή με το αισθητικό φαινόμενο της Τέχνης και ειδικότερα της Λογοτεχνίας. (Γιάκος, 1987)

Η λογοτεχνία είναι η τέχνη του λόγου και διακρίνεται σε λογοτεχνία για ενηλίκους και σε λογοτεχνία για παιδιά ή εφήβους. «Το διήγημα και το μυθιστόρημα απευθύνονται σε μεγαλύτερα παιδιά, κυρίως από δέκα χρόνων και πάνω.»³⁵ Προσφέρει ψυχαγωγία σε όλες της ηλικίες, αλλά ως τέχνη του λόγου διαφέρει ως προς την εκφορά του ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα στην οποία απευθύνεται. Είναι λογικό, λοιπόν, τα παιδικά και εφηβικά μυθιστορήματα να είναι γραμμένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνονται κατανοητά ως προς το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν, αλλά και ως προς το περιεχόμενό τους. Επίσης, τα ενδιαφέροντα και οι εμπειρίες είναι συχνά διαφορετικά σε κάθε ηλικία, οπότε κάθε μυθιστόρημα που απευθύνεται σε ορισμένη ηλικιακή ομάδα χρειάζεται να το λάβει σοβαρά υπόψη και να ασχοληθεί με τα προβλήματα, τις ανησυχίες, τις αναζητήσεις και τις ενασχολήσεις της.

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στα παιδικά ιστορικά μυθιστορήματα είναι απλή και κατανοητή, αφού τα παιδιά βρίσκονται ακόμα στο αρχικό στάδιο της μάθησης. Η διατύπωση των ιστοριών πρέπει να είναι το ίδιο απλή και ως προς τη μορφή για τους ίδιους λόγους. Τα παιδιά συνήθως αγαπούν τη φαντασία και ζητούν ερεθίσματα για να την καλλιεργήσουν περισσότερο και προτιμούν τη δράση και την αμεσότητα για να τους κρατάει το ενδιαφέρον αμείωτο. Παράλληλα, η κυριολεξία τα διευκολύνει, γιατί έτσι κατανοούν καλύτερα το νόημα του κειμένου που διαβάζουν, χωρίς να μπερδεύονται και να τους δημιουργείται κλίμα ασάφειας και αμφιβολίας.

³⁵ Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1987). *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Πολύ σημαντική στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας είναι η Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά. Ιδρύθηκε το 1955, με σκοπό να συμβάλλει στην ανάπτυξη και την ανάδειξη παιδικών μυθιστορημάτων. Οι γυναίκες που τη δημιούργησαν, συγγραφείς και οι ίδιες, κάθε χρόνο, από το 1958 μέχρι σήμερα διοργανώνουν λογοτεχνικούς διαγωνισμούς και βραβεύουν τα καλύτερα βιβλία. Μέσα από αυτούς τους διαγωνισμούς έγιναν γνωστοί ταλαντούχοι συγγραφείς που αγαπήθηκαν από παιδιά και νέους και καθιερώθηκαν στο παιδικό και εφηβικό βιβλίο. Δεν είναι λίγα τα ιστορικά μυθιστορήματα που βραβεύτηκαν από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά.³⁶

Στο τέλος της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές του 1970 ιδρύεται ο «Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου» που είχε ως κύριο σκοπό την προώθηση του ελληνικού παιδικού βιβλίου στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Στην προσπάθεια αυτή πρωτοστατούν πνευματικοί άνθρωποι της εποχής και μέλη της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς. Η πρωτοβουλία αυτή συνέβαλε στην εφαρμογή προοδευτικών, για αυτή την εποχή, ιδεών, προώθησε το κλίμα ευγενούς συναγωνισμού ανάμεσα στους συγγραφείς δίνοντάς τους κίνητρο να γράψουν περισσότερα παιδικά βιβλία και, παράλληλα, ανέδειξε έργα ξένων λογοτεχνών με τις υπεύθυνες μεταφράσεις του.

Τη δεκαετία του 1970 η παιδική λογοτεχνία περνάει από την ηλικία της εφηβείας στην ηλικία της νεότητας. Τότε δημιουργούνται οι δομές εκείνες που θα επιτρέψουν στην παιδική λογοτεχνία να αποκτήσει τη δική της παράδοση και γενικότερα να μορφοποιήσει μια φυσιογνωμία.³⁷ Τη δεκαετία του 1980 στην Ελλάδα άρχισε να διαμορφώνεται το σύγχρονο εφηβικό μυθιστόρημα. Μέχρι αυτή την περίοδο τα παιδιά πριν την εφηβεία και οι έφηβοι διάβαζαν τα ίδια βιβλία χωρίς να υπάρχει κάποιος ιδιαίτερος διαχωρισμός. Οι διαφορετικές ανάγκες, όμως, της εφηβικής ηλικίας υποχρέωσαν κατά κάποιο τρόπο συγγραφείς και εκδοτικούς οίκους να κάνουν αυτό τον διαχωρισμό και να δημιουργήσουν ένα νέο αυτόνομο είδος, το εφηβικό μυθιστόρημα, το οποίο αναπτύχθηκε κυρίως τη δεκαετία του 1990.

Οι έφηβοι βρίσκονται στο μεταίχμιο της παιδικής ηλικίας και της ενήλικης ζωής και αυτό τους προσδίδει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τους δημιουργεί ιδιαίτερες ανάγκες. Η γραφή για παιδιά πλέον δεν τους ικανοποιεί, ενώ δεν μπορούν να διαβάσουν όλα τα είδη λογοτεχνίας των ενηλίκων. Χρειάζονται ένα μεταβατικό είδος γραφής από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση και αυτό τους το παρέχει το εφηβικό μυθιστόρημα. Το επίπεδό τους, όσον αφορά τη γλώσσα, είναι αρκετά καλό και είναι σε θέση να κατανοήσουν και να ενδιαφερθούν για πιο αφηρημένες έννοιες. Απαιτούν από ένα καλό βιβλίο όχι μόνο να τους διασκεδάσει, αλλά και να τους προβληματίσει

³⁶ Χατζηθεοδώρου, Α. (1990). Οι διαγωνισμοί της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς και το ιστορικό μυθιστόρημα. *Διαδρομές*. 18:106-109.

³⁷ Δελώνης, Α. (1982). *Εισαγωγή στη μεταπολεμική παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Κέδρος.

περισσότερο από τα παιδικά αναγνώσματα που ενδεχομένως να είχαν συνηθίσει. Είναι η ηλικία που θέλει να γνωρίσει τη ζωή, να δεχτεί καινούριες εμπειρίες, να κατανοήσει τον κόσμο και να προετοιμαστεί και να προετοιμάσει το μέλλον.

Παρόλο που υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός της λογοτεχνίας με βάση την ηλικία του αναγνωστικού κοινού, θα έλεγε κανείς ότι ο διαχωρισμός αυτός εξυπηρετεί περισσότερο τα παιδιά. Κανένας δεν μπορεί να επιβάλει στον αναγνώστη να διαβάσει ή να μη διαβάσει ένα λογοτεχνικό έργο. Ο συγγραφέας και ο εκδοτικός οίκος προτείνουν τα βιβλία που θεωρούν κατάλληλα για κάθε ηλικιακή ομάδα. Ένα παιδί δεν είναι ώριμο συναισθηματικά και πνευματικά να ασχοληθεί με τη λογοτεχνία των ενηλίκων, ενώ κάποιοι έφηβοι μπορούν. Ο έφηβος, όμως, και ο ενήλικας μπορούν να διαβάσουν παιδικά μυθιστορήματα. Ένας δάσκαλος μπορεί να θέλει να προτείνει στα παιδιά λογοτεχνικά βιβλία και οι γονείς υπάρχει περίπτωση να θέλουν να εγκρίνουν, κατά κάποιο τρόπο, τα βιβλία που διαβάζουν τα παιδιά τους. Και φυσικά δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς ότι ο κάθε ενήλικας που αισθάνεται και λίγο παιδί ή θέλει να θυμηθεί τη χαμένη του παιδικότητα μπορεί όποια στιγμή το αποφασίσει να καταφύγει στις σελίδες ενός καλού παιδικού ή εφηβικού μυθιστορήματος.

5.2. Ιστορία / εκπαιδευτικό σύστημα / ιστορικό μυθιστόρημα

Έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο η σχέση μεταξύ Ιστορίας και ιστορικού μυθιστορήματος. Η Ιστορία και το ιστορικό μυθιστόρημα εμφανίστηκαν σχεδόν ταυτόχρονα και αυτό είναι λογικό, αφού το ένα προϋποθέτει το άλλο και η σύνδεσή τους είναι ιδιαίτερα ισχυρή.

Στην Ευρώπη στα μέσα του δέκατου όγδοου και τον δέκατο ένατο αιώνα η Ιστορία ως μάθημα εξυπηρετούσε κατά κάποιο τρόπο τον σκοπό της κατήχησης. Τα παιδιά έπρεπε μέσα από το σχολείο να μάθουν να σέβονται τους θεσμούς της χώρας και να αγαπούν την πατρίδα, έστω και αν δεν διδασκόταν όλη την αλήθεια της Ιστορίας, παρά μόνο τα γεγονότα που εξυμνούσαν το έθνος. Η συντηρητική στάση της Αγγλίας στα σχολικά βιβλία εξυμνούσε τη χώρα και προειδοποιούσε για τους κινδύνους κάθε μορφής αλλαγής και αντίστασης. Αυτό το φαινόμενο έχει λογική εξήγηση, γιατί τα πάντα ορίζονται και καθορίζονται από την πολιτική. Έτσι και τα σχολικά βιβλία είναι πολλές φορές μέσο προώθησης ιδεών.

Τα σχολικά βιβλία αποδείχθηκαν ο κατεξοχήν χώρος για την κατασκευή και διαίωνη των εθνικών στερεοτύπων. Στου J. Lockman, το *Μια νέα ιστορία της Αγγλίας μέσω ερωταποκρίσεων* διαβάζουμε ότι οι Άγγλοι είναι «ανδρείοι, ακούραστοι και υπομονετικοί στον πόλεμο. Διακρίνονται από μια ακατανίκητη πίστη στις θρησκευτικές και κοινωνικές ελευθερίες της πατρίδας τους και από βαθιά αφοσίωση στους βασιλείς τους». Οι άνδρες, ως επί το πλείστον, «είναι ωραίοι, με γκρίζα μάτια, λευκή επιδερμίδα, ξανθά μαλλιά και καλλικόρμοι. Οι γυναίκες είναι πολύ όμορφες και απολαμβάνουν περισσότερων δικαιωμάτων και μεγαλύτερων προνομίων από εκείνες άλλων εθνών, ιδιαίτερα οι παντρεμένες». (Πολίτη, 2004)

Η εκμάθηση της Ιστορίας είχε δύο στόχους, τη μετάδοση ιστορικών γνώσεων και εξάσκηση της μνήμης και τη διαμόρφωση ιδεολογίας και εθνικής ταυτότητας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι τα βιβλία γραφόταν κυρίως από γυναίκες, αφού στην αγγλική κοινωνία επικρατούσε η άποψη ότι η μητέρα πρέπει να διαπαιδαγωγεί τα παιδιά της μιλώντας τους για τους ηρωισμούς των προγόνων, ώστε να γίνουν γενναία και να αγαπούν την πατρίδα.

Σε αυτό το κλίμα προστέθηκε και το ιστορικό μυθιστόρημα. Το ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά προκύπτει ότι ήταν η πρώτη προσπάθεια λογοτεχνίας για την παιδική ηλικία. Θεωρήθηκε το κατάλληλο μέσο για να διαπαιδαγωγήσει με ευχάριστο τρόπο τον μικρό αναγνώστη. Με ευχάριστες ιστορίες διαδραματισμένες σε παλαιότερες εποχές το παιδί θα μπορούσε να διδαχθεί τις αρχές της ηθικής και της φιλοπατρίας και να ενδυναμώσει το θρησκευτικό και πατριωτικό αίσθημα. Το σχολείο δεν είναι αποκλειστικά υπεύθυνο για τη διαπαιδαγώγηση και την καλλιέργεια ενός παιδιού. Εξίσου σημαντικός παράγοντας είναι και το εξωσχολικό βιβλίο. (Δελώνης, 1982)

Στο σύγχρονο ιστορικό παιδικό μυθιστόρημα δεν διαμορφώνονται στερεότυπα, ούτε στα πολιτισμένα κράτη ασκείται προπαγάνδα. Παρόλα αυτά, επειδή η πολιτική ήταν είναι και θα είναι και στο μέλλον αυτή που χαράσσει τη δική της γραμμή για την παιδεία και τη διαμόρφωση προσωπικοτήτων, τα σχολικά βιβλία κυρίως και κάποια από τα ιστορικά μυθιστορήματα για παιδιά και εφήβους θα ακολουθούν τις επιταγές της. Στον ελληνικό χώρο προωθείται τα τελευταία χρόνια η ελληνοτουρκική φιλία. Σε αυτό το κλίμα σε σχολικό βιβλίο Ιστορίας που διδάσκεται στην τελευταία τάξη του δημοτικού υπάρχει αναφορά για «συνωστισμό» στο λιμάνι της Σμύρνης.

5.3. Χαρακτηριστικά του παιδικού / εφηβικού ιστορικού μυθιστορήματος

Το παιδικό μυθιστόρημα απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό με βασικό γνώρισμα την ηλικία. Η ψυχολογία και οι γνώσεις ενός παιδιού έχουν πολλές διαφορές από την ψυχολογία και τις γνώσεις ενός εφήβου ή ενός ενήλικα.

Τα παιδικά μυθιστορήματα είναι περισσότερο διδακτικά, γιατί προβάλλουν τις ηθικές αξίες, αρχές και αρετές που πρέπει να έχει ο κάθε ώριμος συναισθηματικά άνθρωπος, αλλά και ο ώριμος κοινωνικά πολίτης. Πολλά από αυτά προβάλλουν την ειρήνη, τη δικαιοσύνη, την ανοχή στη διαφορετικότητα για να δώσουν στο παιδί την οπτική της ελευθερίας και της ελεύθερης σκέψης. Ορισμένοι συγγραφείς εισάγουν στα κείμενά τους στοιχεία ωραιοποίησης της κοινωνίας για να μην παρουσιάσουν στην αθώα αυτή ηλικία τις αδικίες και τις ανισότητες που υπάρχουν στον κόσμο.

Χρειάζεται μεγάλη προσοχή στον τρόπο που θίγονται τα ιστορικά θέματα. Περιττή, αν όχι επικίνδυνη, είναι η ωραιοποίηση γεγονότων, η εξιδανίκευση πράξεων, ή θεοποίηση ιστορικών προσώπων. Εύκολα καταλαβαίνει κανείς την απογοήτευση που θα νιώσουν οι μικροί αναγνώστες αργότερα, όταν, μεγαλώνοντας και μελετώντας την ιστορία, θα ανακαλύψουν την πραγματικότητα. Είναι τούτη η απογοήτευση,

άλλωστε, που πολλές φορές οδηγεί στο άλλο άκρο, σε θέσεις αρνητικές, σε βιαστικές απορρίψεις αξιών, «απομυθοποιήσεις» και άλλα παρόμοια. Τα γεγονότα, λοιπόν, πρέπει να παρουσιάζονται με τη μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα, με ειλικρίνεια, αλλά και με διάθεση κατανόησης του «μαγνητικού πεδίου» της εποχής. Πρέπει να αναγνωρίζονται τα σφάλματα και οι αδυναμίες των ηγετών και των ηρώων αλλά και του λαού, που στα παιδιά του απευθύνεται το βιβλίο. Γενικά, με κανέναν τρόπο δεν πρέπει να καλλιεργείται ο εθνοκεντρισμός και να υποθάλπεται ο σωβινισμός. Είναι γνωστό πως τα παιδιά, και κυρίως της «επικής» λεγομένης ηλικίας (10 – 12 ετών), εύκολα θαμπώνονται κι εύκολα ταυτίζονται με τους ήρωες. Εύκολα, λοιπόν, μπορούν να παρασυρθούν σε φανατισμούς. (Πέτροβιτς, 1987)

Η εφηβική λογοτεχνία έχει ως κύριο στόχο την ομαλή μετάβαση του εφήβου από την ανωριμότητα και την ανεμελιά της παιδικής ηλικίας στην ωρίμανση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας και στη μεταμόρφωσή του σε σκεπτόμενο αναγνώστη. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν πλέον περισσότερο το ρεαλιστικό στοιχείο και η πλοκή ακολουθεί ένα γρήγορο ρυθμό για να κρατούν σε εγρήγορση το νεαρό αναγνώστη, που ως κύριο γνώρισμα της ηλικίας του είναι η ανυπομονησία. Ταυτόχρονα, περνάνε τα ηθικά μηνύματα της Ιστορίας όχι όμως με τρόπο διδακτισμού.

Τα παιδικά και εφηβικά μυθιστορήματα, ιστορικά και άλλων ειδών δεν ακολουθούν αυστηρά τους κανόνες που διέπουν τη λογοτεχνία των ενηλίκων. Παρόλα αυτά, ακολουθούν κάποιους δικούς τους κανόνες, όπως το μέγεθος της ιστορίας και τη χρήση της γλώσσας, η οποία πρέπει να είναι κατανοητή στις ηλικίες στις οποίες απευθύνεται. Ταυτόχρονα, επειδή τα βιβλία αυτά διαβάζονται από παιδιά που δεν έχουν ολοκληρωθεί ως προσωπικότητες, ο συγγραφέας πρέπει να μπαίνει στη διαδικασία της αυτολογοκρισίας για να μη μεταδίδει επικίνδυνες απόψεις για διάφορα κοινωνικά θέματα ή ψευδείς πληροφορίες και αιρετικές ιδέες όσον αφορά την Ιστορία που εμπεριέχεται σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα.

Στην παιδική και εφηβική λογοτεχνία οι πρωταγωνιστές είναι κυρίως παιδιά και έφηβοι. Με αυτό τον τρόπο ο αναγνώστης μπορεί εύκολα να ταυτιστεί με τον «ήρωα» του μυθιστορήματος, αφού πρόκειται για άτομο της ηλικίας του. Ακόμα και στα ιστορικά μυθιστορήματα, όπου οι συνθήκες είναι διαφορετικές, η ταύτιση παραμένει επειδή η ψυχολογία του παιδιού και του εφήβου είναι κατά βάση η ίδια.

Στο ιστορικό μυθιστόρημα που απευθύνεται σε αυτές τις ηλικίες τα ιστορικά γεγονότα παρουσιάζονται είτε σε πρώτο πλάνο είτε ως φόντο έχοντας σε πρώτο πλάνο τους βασικούς χαρακτήρες που ζουν σε άλλη εποχή. Η συγγραφή ενός τέτοιου είδους μυθιστορήματος είναι πιο απαιτητική και πιο δύσκολη από άλλα είδη που απευθύνονται σε αυτές τις ηλικίες. Ειδικότερα στο παιδικό ιστορικό μυθιστόρημα ο συγγραφέας πρέπει να εντάξει την Ιστορία με τέτοιο τρόπο, ώστε το παιδί να την καταλαβαίνει. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί όταν η παρουσίαση της ιστορικής πραγματικότητας περνάει από την οπτική γωνία ενός παιδιού όσον αφορά τη γλώσσα, τα νοήματα και κυρίως τον τρόπο σκέψης του μικρού αναγνώστη. Η νοητή μετάβαση σε άλλη εποχή πρέπει να γίνει με τρόπο ομαλό και φυσικό, ώστε το παιδί να το

αντιλαμβάνεται χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια. «Οι ιστορικές αλήθειες πρέπει να καταγράφονται όπως είναι με κατάλληλο τρόπο για να μην τρομάζουν το παιδί.»³⁸

Ένα καλογραμμένο ιστορικό μυθιστόρημα μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον ενός παιδιού και ενός εφήβου. Στο παιδί υπάρχει η έμφυτη περιέργεια για το παρόν, το μέλλον και το παρελθόν. Ο έφηβος έχει ενδιαφέρον και αναζητά το παρελθόν για να βρει τον εαυτό του στο παρόν και στο μέλλον. Η εσωτερική αναζήτηση και η ανακάλυψη της προσωπικής και συλλογικής ταυτότητας αναζητά το παρελθόν για να καταλήξει στο μέλλον. Το παιδί και ο έφηβος μαθαίνουν στα σχολικά βιβλία την Ιστορία ως γεγονότα και τους δημιουργείται το ενδιαφέρον για την καθημερινή ζωή και τις συνήθειες των ανθρώπων που έζησαν σε ταραγμένες από πολέμους εποχές ή σε εποχές μεγάλων αλλαγών και σε εποχές ακμής και παρακμής. Εξάλλου, δεν υπάρχει παιδί που να μην έχει μεγαλώσει ακούγοντας ιστορίες για το παρελθόν από τους παππούδες του ή από άλλα ηλικιωμένα πρόσωπα και να μην έχει γοητευτεί από τις διαφορές που κατανοεί συγκρίνοντας τη σημερινή εποχή με τα παλιά χρόνια.

5.4. Εξέλιξη του παιδικού / εφηβικού ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα

Σε προηγούμενη ενότητα του κεφαλαίου έγινε αναφορά για το παιδικό ιστορικό μυθιστόρημα και τη διδασκαλία της Ιστορίας στην Ευρώπη του δέκατου ένατου αιώνα. Τα ιστορικά μυθιστορήματα του δέκατου ένατου αιώνα της χώρας μας απευθύνονταν σε ενήλικους αναγνώστες, αλλά διαβάστηκαν και από εφήβους της εποχής. Στην Ελλάδα σταθμός στο παιδικό ιστορικό μυθιστόρημα υπήρξε η Πηνελόπη Δέλτα, πρότυπο γραφής και πρότυπο ζωής, όπως φανέρωσε και η τελευταία πράξη της ζωής της. Υπήρξε η πρώτη συγγραφέας ιστορικού μυθιστορήματος που δημιούργησε έργα για παιδιά και εφήβους, ήδη από το 1909. Τα έργα της διαβάστηκαν και συνεχίζουν να διαβάζονται ακόμα και σήμερα. «Με πίστη και ευλάβεια στην Ιστορία και απόλυτο σεβασμό στο μικρό, και πολλές φορές μεγάλο, αναγνώστη μελέτησε ενδελεχώς τη Βυζαντινή Ιστορία πριν γράψει τα μυθιστορήματά της.»³⁹

Από την αρχή του παιδικού ιστορικού μυθιστορήματος μέχρι και περίπου τη Μεταπολίτευση θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι το κυρίαρχο ρεύμα που επηρεάζει τους συγγραφείς και τα έργα τους είναι αυτό του Ρομαντισμού. Το ρομαντικό πνεύμα, άλλωστε, ταιριάζει και με την αθώα ματιά του μικρού αναγνώστη. Έτσι, κυριαρχεί το συναίσθημα και δίδεται έμφαση στην ψυχή των ηρώων, οι οποίοι

³⁸ Τζώρτζογλου, Ν. (1990). Η ιστορική αλήθεια στο παιδικό βιβλίο. *Διαδρομές*. 18:100-101.

³⁹ Καλλέργης, Η. (1990). Γύρω από το ιστορικό μυθιστόρημα. *Διαδρομές*. 18:87-94.

παρουσιάζονται με τάσεις ωραιοποίησης. Η φαντασία κατέχει εξέχουσα θέση. Οι ήρωες αποκτούν χαρίσματα και χαρακτηριστικά σχεδόν εξωπραγματικά, για να αποτελέσουν παραδείγματα προς μίμηση.

Στα χρόνια πριν τη Μεταπολίτευση είναι αρκετά εμφανής ο διδακτικός χαρακτήρας των έργων και η προσπάθεια εμφύσησης αξιών και ιδανικών, ώστε να συμβάλλουν στη σωστή διάπλαση του χαρακτήρα του παιδιού. Ο σκοπός είναι η μετάδοση ιστορικών γνώσεων και πληροφοριών με έμφαση, συχνά με κάποια υπερβολή και έντονη την παρουσία ηθικών και πνευματικών αξιών.

Από τη Μεταπολίτευση έως τις μέρες μας το παιδικό βιβλίο αλλάζει. Το ρομαντικό πνεύμα δίνει τη σκυτάλη στο ρεύμα του ρεαλισμού στοχεύοντας στην εξάσκηση της παρατήρησης και της μνήμης, ελαχιστοποιώντας τη φαντασία. Ο τρόπος γραφής εξελίσσεται και τα γεγονότα της Ιστορίας αναφέρονται με τέτοιο τρόπο, ώστε ο μικρός αναγνώστης να ενδιαφέρεται περισσότερο για τα αποτελέσματα που προκαλούν.

Η φαντασία και η ωραιοποίηση παραχωρούν τη θέση τους στον ρεαλισμό. Οι ήρωες δεν έχουν πια υπεράνθρωπα στοιχεία, είναι άνθρωποι με αδυναμίες και φόβους, όπως και ο αναγνώστης, δεν παλεύουν μόνο για την πατρίδα τους, αλλά για την ειρήνη σε παγκόσμιο επίπεδο. Η αγάπη για την πατρίδα και ο ηρωισμός δίνουν τη θέση τους στην αγάπη για την ειρήνη και την ισότητα. Το σύγχρονο παιδικό ιστορικό μυθιστόρημα διδάσκει, αλλά δεν το κάνει στα στενά όρια του διδακτισμού. Δεν έχει πλέον την πρόθεση να διαπλάσει χαρακτήρες που ενστερνίζονται τις πατριωτικές αξίες, χαρακτήρες απόλυτα ηθικούς, ηρωικούς χαρακτήρες. Η υπερβολή μειώνεται και δίνεται βάση στα ιστορικά γεγονότα και την κατανόηση των αιτιών και των αποτελεσμάτων των γεγονότων αυτών.

Τα θέματα που επιλέγουν οι σύγχρονοι συγγραφείς παιδικών βιβλίων δεν περιορίζονται μόνο στους αρχαίους χρόνους, το Βυζάντιο και σε μακρινές περιόδους πολέμων και αναταραχών, αλλά πραγματεύονται και θέματα ενταγμένα στο ιστορικό πλαίσιο του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου ή και ορισμένα στην Επταετία. Τα χρόνια έχουν περάσει και έτσι επιτρέπουν στους συγγραφείς να παρουσιάσουν τα σημαντικά γεγονότα της σύγχρονης Ιστορίας της Ελλάδας με αντικειμενικότητα. Η Κατοχή, η Αντίσταση, ο Εμφύλιος μπορούν να παρουσιαστούν στα παιδιά με μεγάλη προσοχή γιατί πρέπει να τηρηθούν λεπτές ισορροπίες. Είναι θέματα που και σήμερα διχάζουν, θέματα που αποτελούν πληγή, αλλά από την άλλη μεριά θέματα που χρειάζεται να ειπωθούν με μια αντικειμενική ματιά.

Το παιδί είναι καλό να έρχεται σε επαφή με την Ιστορία, να γνωρίζει για τους «Εφιάλτες» της κάθε εποχής και τα κακώς κείμενα της Ιστορίας, χωρίς πολλές λεπτομέρειες και με τον κατάλληλο για την ηλικία του τρόπο. Δεν είναι χρήσιμο να κρύβουν οι ενήλικες την Ιστορία από τα παιδιά, αλλά να τη χρησιμοποιούν για να γνωρίζουν από νεαρή ηλικία τις καταστροφές που μπορεί να δημιουργήσει ο διχασμός και οι πόλεμοι και να διδάσκονται από τα λάθη του παρελθόντος, δημιουργώντας έτσι τις κατάλληλες συνθήκες για ένα ελπιδοφόρο και πιο αισιόδοξο μέλλον.

5.5. Συγγραφείς και έργα

Πολλοί και σπουδαίοι συγγραφείς έχουν ασχοληθεί με το παιδικό ιστορικό μυθιστόρημα, ακόμα και συγγραφείς της λογοτεχνίας των ενηλίκων. Έχει αναφερθεί η σημαντική προσφορά της Πηνελόπης Δέλτα τον εικοστό αιώνα, σπουδαίας μορφής στο χώρο του βιβλίου και όχι μόνο. Τα έργα της *Για την Πατρίδα* (1909) και *Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου* (1911) αγαπήθηκαν από μικρούς και μεγάλους. Ο Τάκης Λάππας έγραψε πολλά μυθιστορήματα με θέμα την Επανάσταση του 1821. Ο σπουδαίος Νίκος Καζαντζάκης, εκτός από το περίφημο έργο του, έγραψε δύο παιδικά ιστορικά μυθιστορήματα, τα οποία εκδόθηκαν μετά τον θάνατό του, ο *Μέγας Αλέξανδρος* (1979) και *Στα παλάτια της Κνωσού* (1981).

Τη δεκαετία του 1970 αξιόλογοι συγγραφείς ασχολούνται με το παιδικό και εφηβικό ιστορικό μυθιστόρημα και γράφουν σπουδαία έργα. Μερικά από αυτά είναι *Το δαχτυλίδι του Αυτοκράτορα* (1973) από τη Γαλάτεια Γρηγοριάδου - Σουρέλη, *Τη Υπερμάχω Στρατηγώ* (1974) από τη Γεωργία Ταρσούλη και πολλά άλλα σημαντικά έργα. Ένα ακόμα αξιόλογο μυθιστόρημα χαρίζει στα παιδιά η πένα της Διδώς Σωτηρίου το *Μέσα στις φλόγες* (1978). Η συμβολή της στην παιδική λογοτεχνία υπήρξε μεγάλη, κάποια από τα έργα της όμως, δεν τηρούν το βασικό κανόνα της χρονικής απόστασης από τα ιστορικά γεγονότα, οπότε δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ιστορικά. Το ίδιο συμβαίνει και με κάποια από τα έργα της Ζωρζ Σαρρή και άλλων δημιουργών.

Πολλοί συγγραφείς έχουν γράψει σημαντικά ιστορικά μυθιστορήματα για παιδιά και εφήβους και οι παραπάνω αναφορές σε συγγραφείς και έργα ίσως αδικούν αυτούς που δεν αναφέρθηκαν. Ενδεικτικά αναφέρονται οι παραπάνω συγγραφείς και ενδεικτικά ακολουθούν ορισμένες περιλήψεις έργων.

5.5.1. Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου

Το μυθιστόρημα αυτό εκδόθηκε το 1911 και γράφτηκε από την Πηνελόπη Δέλτα. Η ιστορία λαμβάνει χώρα στο Βυζάντιο και ξεκινάει τον Δεκαπενταύγουστο του 1004. Ως κύριο θέμα έχει την ταραγμένη εποχή των πολέμων με τους Βούλγαρους. Από τη μία μεριά στο Βυζαντινό στρατόπεδο είναι ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος, ενώ από την άλλη μεριά βασιλιάς των Βουλγάρων είναι ο Σαμουήλ. Ήρωες της ιστορίας είναι δύο παιδιά, αδελφικοί φίλοι από το Βυζάντιο, ο Κωνσταντίνος και ο Μιχαήλ, που, μετά από περιπέτειες, γίνονται ένα είδος κατασκόπων για το όφελος της πατρίδας και εισχωρούν στο αντίπαλο βουλγαρικό στρατόπεδο. Πρωταγωνιστικό ρόλο έχει και η Αλεξία, η οποία στο μεγαλύτερο μέρος του μυθιστορήματος παριστάνει τη βωβή Βουλγάρρα. Οι δύο φίλοι είναι διαφορετικοί χαρακτήρες, αλλά τους ενώνει η αγάπη για την πατρίδα και η αληθινή φιλία τους. Οι κίνδυνοι και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν βάζουν σε δοκιμασία τη φιλία τους και την αγάπη τους για την πατρίδα.

Η συγγραφέας πλάθει μια ιστορία και την εντάσσει στα ιστορικά γεγονότα της καταστροφής της Αδριανούπολης τον Δεκαπενταύγουστο του 1004 και των μαχών του Σπερχειού (997), του Αξιού (1004), του Κλειδιού (1014) και των υπόλοιπων γεγονότων της ταραγμένης αυτής εποχής. Οι νεαροί πρωταγωνιστές του έργου αιχμαλωτίζονται, κινδυνεύουν, τολμούν και υπηρετούν ηρωικά την πατρίδα.

5.5.2. Στα παλάτια της Κνωσού

Το μυθιστόρημα γράφεται από τον Νίκο Καζαντζάκη για να διαβαστεί κυρίως από εφήβους. Εκδίδεται το 1981 από τις εκδόσεις Καζαντζάκη, αλλά γράφτηκε πιθανόν το 1940 ή μεταξύ του 1914 και του 1922. Ο Καζαντζάκης πραγματεύεται τον μύθο του Μινώταυρου. Το ανάκτορο της Κνωσού κρύβει ένα λαβύρινθο, έργο του Δαίδαλου, όπου μέσα του κατοικεί ο μυθικός άγριος Μινώταυρος με ανθρώπινο σώμα και κεφάλι και ουρά ταύρου, ο οποίος κατασπαράζει κάθε εννέα χρόνια επτά νέους και επτά νέες από την Αθήνα. Ο πρίγκιπας Θησέας θέλει να σκοτώσει τον Μινώταυρο για να σώσει τους νεαρούς Αθηναίους και να καταργήσει την αποτρόπαια ποινή που επέβαλε ο Μίνωας και το πετυχαίνει με τη βοήθεια της Αριάδνης. Στις σελίδες του βιβλίου εμφανίζονται ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος, ζωντανεύουν όλοι οι μύθοι σε μια μαγευτική ατμόσφαιρα. Ο Δαίδαλος θέλει να δραπετεύσει, ο Ίκαρος φοράει τα κέρινα φτερά που έφτιαξε ο πατέρας του ο Δαίδαλος και πετάνε για να φύγουν μακριά πραγματοποιώντας το τελευταίο ταξίδι για τον Ίκαρο. Οι ήρωες του μυθιστορήματος, ο Χάρης και η αδελφή του η Κρινό, συνοδεύουν τον νεαρό αναγνώστη και του συστήνουν την αρχαία Κρήτη και τον Μινωικό πολιτισμό, περπατάνε μαζί του στο παλάτι της Κνωσού, βλέπουν τις θαυμάσιες τοιχογραφίες, ζουν κοντά στον Θησέα και την Αριάδνη.

Σε αυτό το έργο του Καζαντζάκη συμβαδίζουν αρμονικά ο μύθος με την Ιστορία και την αρχαιολογία. Τα φιλοσοφικά ερωτήματα που θέτει στον νεαρό αναγνώστη και η τροφή για σκέψη που του παρέχει, κάνουν το βιβλίο άκρως αξιόλογο. Ο συγγραφέας παρουσιάζει έναν κόσμο πλούσιο, γερασμένο, σχεδόν σε αποσύνθεση και έναν άλλο κόσμο με την τόλμη και τη γενναιότητα της νιότης, με αξίες όπως αυτές της δικαιοσύνης, της ισότητας και της δημοκρατίας.

5.5.3. Το χαμόγελο της Εκάτης

Το 1995, εκδίδεται το ιστορικό μυθιστόρημα της Λίτσας Ψαραύτη και το 1996 παίρνει το κρατικό βραβείο παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου. Είναι ένα μυθιστόρημα που απαρτίζεται από τέσσερις ιστορίες με κοινό χαρακτηριστικό ένα αρχαίο μενταγιόν. Ο έφηβος αναγνώστης ταξιδεύει με όχημα το βιβλίο σε τέσσερις διαφορετικές εποχές και γνωρίζει τέσσερις νεαρές κοπέλες που κατείχαν το κόσμημα.

Πρώτη παρουσιάζεται η Θεανώ, η οποία ζει γύρω στο 522 π.Χ. Είναι η κόρη του Πολυκράτη, βασιλιά της Σάμου, και αγαπάει τον νεαρό Ροίκο. Αυτός της χαρίζει το μενταγιόν. Ακολουθεί η ιστορία της Θεονίκης, που εκτυλίσσεται στους Βυζαντινούς χρόνους περίπου στο 1042 μ.Χ. Η Θεονίκη στα δεκαπέντε της χρόνια βρίσκεται σε μοναστήρι για να προσφέρει τη βοήθειά της. Εκεί πηγαίνει και ο Κωνσταντίνος ως εξόριστος. Η κοπέλα τον ερωτεύεται και βρίσκει το μενταγιόν σε μια λίμνη. Ο Κωνσταντίνος ζωγραφίζει την Παναγία με το κόσμημα που βρήκε η κοπέλα και δίνει στην Παναγία τη μορφή της Θεονίκης. Η τρίτη νεαρή πρωταγωνίστρια του μυθιστορήματος είναι η Αρετή που ζει γύρω στα 1808. Ο Γιακουμής βρίσκει το μενταγιόν στη θάλασσα και το χαρίζει στην αγαπημένη του Αρετή. Οι νέοι παντρεύονται και αποκτούν απογόνους. Κάπως έτσι καταλήγει και το μενταγιόν στα χέρια της δισέγγονής της και τέταρτης ηρωίδας Τέτης, η οποία ζει στη σημερινή εποχή και κάνει ένα μεγάλο σφάλμα, κλέβει το μενταγιόν από τη γιαγιά της, αλλά τελικά το μενταγιόν επιστρέφει στα χέρια της γιαγιάς της.

Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα που μεταφέρει τον αναγνώστη στις εποχές στις οποίες αναφέρεται. Οι περιγραφές είναι ζωντανές και γεμίζουν με εικόνες τα μάτια και το μυαλό του αναγνώστη. Είναι μια όμορφη διαδρομή σε διαφορετικές εποχές τις οποίες η συγγραφέας τις αποδίδει πολύ πιστά.

5.5.4. Το θαύμα της Ρόδου

Η συγγραφέας Φράνση Σταθάτου έγραψε το παιδικό / εφηβικό μυθιστόρημα *Το θαύμα της Ρόδου* το οποίο εκδόθηκε το 1980. Το βιβλίο απευθύνεται σε παιδιά και εφήβους από εννέα έως δεκατριών ετών και έχει βραβευθεί με το Έκτακτο Βραβείο του Κύκλου του Παιδικού Βιβλίου για το Διεθνές Έτος του Παιδιού.

Κύριο θέμα του μυθιστορήματος είναι ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου, ο Κολοσσός της Ρόδου. Το βιβλίο αναφέρεται στον τρίτο προ Χριστού αιώνα, στις παραγμένες εποχές του Δημητρίου του Πολιορκητή, στον οποίο δόθηκε το προσωνύμιο Πολιορκητής για τον τρόπο και τα μέσα που χρησιμοποίησε για την πολιορκία του νησιού.

Από το βιβλίο μαθαίνουμε, μέσα από τις ιστορίες μικρών και μεγάλων, για τη ζωή της εποχής, για τις περιπέτειες και για τη δημιουργία του Κολοσσού. Η Ιστορία συνδυάζεται με την περιπέτεια και δίνει ως αποτέλεσμα ένα σπουδαίο ιστορικό μυθιστόρημα. Χαρακτηριστική είναι η σκληρή και άψογη δουλειά των χαλκουργών της εποχής που έφτιαξαν ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου.

5.6. Χρησιμότητα του παιδικού / εφηβικού ιστορικού μυθιστορήματος

Όλα τα βιβλία μπορούν να προσφέρουν πολλά στον αναγνώστη. Το νεαρό άτομο διαβάζοντας λογοτεχνία διευρύνει τους ορίζοντές του, αποκτά αισθητική καλλιέργεια, εμπλουτίζει το λεξιλόγιό του. Τα παιδικά ιστορικά μυθιστορήματα, όμως, μπορούν να προσφέρουν πολλά στον μικρό αναγνώστη. Η πιο προφανής προσφορά είναι η γνώση ιστορικών γεγονότων, με τρόπο διαφορετικό από το μάθημα της Ιστορίας που διδάσκεται στο σχολείο.

Η Ιστορία μέσα στην ιστορία διευκολύνει την κατανόηση του ιστορικού χρόνου, την ιστορική συνέχεια, την έννοια της εξέλιξης. Το ιστορικό μυθιστόρημα αποτελεί έμμεση ιστορική γνώση και για αυτό το λόγο δεν κουράζει, αλλά προκαλεί το ενδιαφέρον του παιδιού και το εμπλουτίζει με γνώσεις. Ένα παιδί είναι σε θέση να κατανοήσει καλύτερα τα ιστορικά γεγονότα όταν αυτά προβάλλονται μέσα από μια ιστορία, επειδή η ιστορία αυτή λειτουργεί κατά κάποιο τρόπο όπως λειτουργούν και τα παραδείγματα. Ο μικρός αναγνώστης γίνεται μέρος της ιστορίας, ταυτίζεται με τους ήρωες και τα συναισθήματά τους και αντιλαμβάνεται σχεδόν με βιωματικό τρόπο τις καταστάσεις της εποχής.

Παρόλα αυτά δεν είναι καλό να ισχυριστεί κανείς ότι ένα τέτοιο λογοτεχνικό κείμενο μπορεί να αντικαταστήσει τα σχολικά βιβλία της Ιστορίας. Η Ιστορία είναι μάθημα και προσφέρει τις απαραίτητες για το παιδί γνώσεις. Το ιστορικό μυθιστόρημα προσφέρει ιστορικές γνώσεις, αλλά όχι με τρόπο συστηματικό. Είναι θα μπορούσε κανείς να πει ένα επιπλέον βοήθημα, ένα επικουρικό στοιχείο στην προσπάθεια αποκόμισης ιστορικών πληροφοριών, ένα ευχάριστο μέσο για την περαιτέρω κατανόηση ιστορικών περιόδων.

Εκτός από τις ιστορικές γνώσεις που αποκομίζει κανείς, καλύπτοντας ενδεχομένως κάποια κενά που υπάρχουν στα σχολικά βιβλία, μπορεί να προσεγγίσει και το κοινωνικό πλαίσιο της εποχής. Ένα ιστορικό μυθιστόρημα τοποθετεί τον αναγνώστη σε μια παλαιότερη εποχή και στις διαφορετικές συνθήκες που υπήρχαν τότε. Οι άνθρωποι συμπεριφέρονταν με διαφορετικό τρόπο, αλλά το παιδί καταλαβαίνει ότι η ψυχολογία τους ήταν παρόμοια με των ανθρώπων της εποχής που ζει.

Τα ήθη, οι συμπεριφορές, η καθημερινότητα προκαλούν το ενδιαφέρον του παιδιού που παραξενεύεται όταν καταλαβαίνει ότι παλαιότερα δεν υπήρχε παραδείγματος χάρη ηλεκτρικό ρεύμα, κάτι αυτονόητο στις μέρες μας. Τα πολιτιστικά στοιχεία άλλων εποχών δεν διδάσκονται επαρκώς στο μάθημα της Ιστορίας. Η ατμόσφαιρα μιας εποχής αναπαριστάται μέσα από τις περιγραφές ενός ιστορικού μυθιστορήματος. Το ιστορικό μυθιστόρημα δίνει ζωή στις άψυχες σελίδες της Ιστορίας. Ο νεαρός αναγνώστης έρχεται σε επαφή με πληροφορίες για τον τρόπο ντυσίματος της εποχής, τα κοσμήματα που φορούσαν, τις διατροφικές τους συνήθειες, μέχρι και με ποιον τρόπο αντιλαμβανόταν τις τέχνες. Στις σελίδες του βιβλίου συναντάει επαγγέλματα που έχουν εκλείψει και αντικείμενα που έχουν αντικατασταθεί από άλλα πιο άρτια τεχνολογικά. Πραγματοποιεί, μπορεί κανείς να ισχυριστεί, ένα μαγικό ταξίδι στον χρόνο.

Είναι χρήσιμο να αναφερθεί και η προσπάθεια διαπαιδαγώγησης και διάπλασης του ανώριμου ακόμα χαρακτήρα ενός παιδιού. Ένα καλό παιδικό βιβλίο μπορεί να δώσει σε ένα παιδί τις βασικές αρχές και διαχρονικές αξίες που διέπουν τον πολιτισμό μας. Το παιδί ευαισθητοποιείται και σκέφτεται με διαφορετικό τρόπο, επηρεάζεται από τα ιστορικά γεγονότα και δεν τα αντιλαμβάνεται μόνο ως γνώση, αλλά ως τροφή για σκέψη και προβληματισμό. Ένα αξιολογικό παιδικό ιστορικό μυθιστόρημα είναι σε θέση να δώσει, μέσα από τα παραδείγματα που διδάσκει η Ιστορία, τις σωστές κατευθύνσεις, ώστε το παιδί μεγαλώνοντας να εξελιχθεί σε ώριμο πολίτη με ελεύθερη σκέψη, απαλλαγμένο από μίσση και εχθρότητες, έναν πολίτη που πιστεύει στην ισότητα, την ελευθερία και γνωρίζει το παρελθόν προσπαθώντας για ένα καλύτερο μέλλον.

Το ιστορικό μυθιστόρημα βοηθάει το νεαρό άτομο να αποκτήσει εθνική ταυτότητα. Τα ήθη και έθιμα, οι παραδόσεις, η μυθολογία, η ιστορία, η θρησκεία και η γλώσσα είναι τα κομμάτια ενός παζλ που ορίζουν και καθορίζουν την ταυτότητα του κάθε έθνους. Είναι χρήσιμο ο κάθε άνθρωπος να γνωρίζει ποιος είναι και από πού προέρχεται και αυτό το είδος της λογοτεχνίας του παρέχει τις αναγκαίες πληροφορίες. Ταυτόχρονα, το κάνει να αντιληφθεί ότι εκτός από την εθνική ταυτότητα είναι χρήσιμο να αποκτήσει και οικουμενική συνείδηση. Όλοι οι άνθρωποι επιδιώκουν την ειρήνη, όλοι αισθάνονται το ίδιο ανίσχυροι απέναντι στον πόλεμο.

Ένα καλό βιβλίο δεν αρκεί να διασκεδάσει τον μικρό ή τον έφηβο αναγνώστη, χρειάζεται να τον προβληματίζει και να τον προετοιμάζει για το μέλλον. Οι ιστορίες που διαδραματίζονται στο παρελθόν, όσο παράδοξο και αν φαίνεται, προετοιμάζουν το μέλλον. Τα ιστορικά γεγονότα που δεν επηρεάζονται από τον μέσο άνθρωπο, αλλά επηρεάζουν και πολλές φορές καθορίζουν τη ζωή του, μπορεί να ξανασυμβούν. Ίσως όχι τα ίδια, σίγουρα όχι κάτω από τις ίδιες συνθήκες, αλλά η Ιστορία συχνά επαναλαμβάνεται. Διαβάζοντας κανείς για το παρελθόν αποκτά γνώσεις, ενεργοποιείται, προβληματίζεται για τις κρίσιμες στιγμές της Ιστορίας. Δεν μένει αδρανής, σκέφτεται, αποκτά κριτική ικανότητα και μετατρέπεται σε σκεπτόμενο αναγνώστη και σκεπτόμενο άνθρωπο.

Διαφορετική είναι η μνήμη του ενήλικα, άλλη αυτή του παιδιού και του εφήβου, άλλη μνήμη προσφέρει το σχολείο και άλλη το οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον. Διαφορετική είναι και η μνήμη που καλλιεργείται από κάθε χώρα ξεχωριστά στον λαό της, είτε αφορά τη δική της Ιστορία και τους λαούς που εμπλέκονται σε αυτήν, είτε αφορά την Ιστορία άλλων χωρών. «Η ιστορική μνήμη μπορεί να είναι αγρυπνούσα, διαμορφούμενη, λανθάνουσα, αναδυόμενη. [...] Το ανησυχητικό είναι η νεκρή μνήμη, η λήθη που λειτουργεί όπως ο σκώρος και σιγά σιγά κατατρώγει και αχρηστεύει τους ιστούς της ιστορικής μνήμης με αποτέλεσμα τον αποχρωματισμό της εθνικής ταυτότητας και την απαξίωση της προσφοράς μας στον πολιτισμό και την ανθρωπότητα.»⁴⁰

⁴⁰ Αναγνωστόπουλος, Β. (2000). Η ιστορική μνήμη για τον Μείζονα Ελληνισμό μέσα στην παιδική λογοτεχνία. *Διαδρομές*. 57:10-16.

Επίσης, απαράδεκτη είναι η παραποίηση ιστορικών γεγονότων για χάρη οποιασδήποτε σκοπιμότητας ή με το πρόσχημα δημιουργίας φιλικού κλίματος μεταξύ δύο χωρών, ή για την εξυπηρέτηση κάποιας ιδεολογίας. Και είναι, ατυχώς, πολύ συνηθισμένο φαινόμενο τελευταία να χρησιμοποιείται μια προκρούστεια κλίνη για να κόβονται ή να μεγαλοποιούνται τα ιστορικά γεγονότα, προκειμένου να ερμηνευτούν σύμφωνα με μεταγενέστερες θεωρίες ή αντιλήψεις. (Πέτροβιτς, 1987)

Το ιστορικό μυθιστόρημα αποτελεί φορέα μνήμης. Διασώζει τα «άχρηστα» στοιχεία της Ιστορίας από την ίδια την Ιστορία, δημιουργώντας μια άλλη οπτική γωνία. Μέσα στις σελίδες του, περιλαμβάνει τον βαθύτερο ψυχισμό ενός λαού, τον τρόπο σκέψης και δράσης του, τους αγώνες που έδωσε για την κατάκτηση ελευθεριών. Προβάλλει με ουσιαστικό τρόπο τις αρετές του κάθε λαού και καταγράφει τα ελαττώματά του, παρέχοντας παραδείγματα προς μίμηση και αποφυγή, διαπλάθει σκεπτόμενους αναγνώστες που διαχωρίζουν το σωστό από το λάθος.

Το γνωστό και αγαπημένο σύνθημα του 1970 «το βιβλίο είναι ένα ανοικτό παράθυρο στον κόσμο», ενέπνευσε τους ανθρώπους της εποχής και θεωρείται ακόμα και σήμερα ιδιαίτερα πετυχημένο, αφού είναι διαχρονικό και εκφράζει την πλειοψηφία.⁴¹ Το παιδικό μυθιστόρημα και το ιστορικό παιδικό μυθιστόρημα αποτελεί πάντα μια άριστη επιλογή για την ψυχαγωγία του παιδιού, αλλά και πολλές φορές και των γονιών του ή όσων θέλουν να θυμηθούν την αθώα οπτική ματιά της χαμένης τους νεότητας.

⁴¹ Δελώνης, Α. (1982). *Εισαγωγή στη μεταπολεμική παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Κέδρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

*«Όλα τα ιστορικά βιβλία που δεν γράφουν
ψέματα είναι καταπληκτικά ανιαρά.»*

Ανατόλ Φρανς

6.1 Αναβίωση του ιστορικού μυθιστορήματος

Τις τελευταίες δεκαετίες το ιστορικό μυθιστόρημα επανακάμπτει στην Ελλάδα και παγκοσμίως. Πολυάριθμα μυθιστορήματα του είδους εμφανίζονται στα ράφια των βιβλιοπωλείων και των βιβλιοθηκών και ασχολούνται με όλες τις εποχές του παρελθόντος, χωρίς να υπερτερεί ιδιαίτερα μια συγκεκριμένη περίοδος της Ιστορίας, όπως γινόταν παλαιότερα.

Το κρίσιμο ερώτημα είναι ένα. Το ιστορικό μυθιστόρημα γνωρίζει στις μέρες μας μια νέα εποχή ακμής εξαιτίας μιας εσωτερικής ανάγκης του αναγνωστικού κοινού για γνώση της Ιστορίας και παραδειγματισμό από αυτήν ή είναι άλλο ένα φαινόμενο «μόδας» και θα εξαφανιστεί γρήγορα όπως και τόσα άλλα πράγματα που ενθουσιάζουν για λίγο το κοινό;

Από τη μια μεριά είναι εμφανής μια τάση παγκοσμιοποίησης που έχει επιβληθεί από την πολιτική σκηνή παγκοσμίως. Η τάση αυτή πρεσβεύει την αντικατάσταση της εθνικής ταυτότητας από μια ταυτότητα πιο οικουμενική. Ο κάθε πολίτης πρέπει να αισθάνεται πολίτης του κόσμου και όχι μόνο πολίτης της χώρας του. Παράλληλα, η καθημερινότητα αναγκάζει τον άνθρωπο να ασχολείται μόνο με το εφήμερο παρόν και να προσπαθεί για ένα καλύτερο μέλλον, αγνοώντας πολλές φορές το παρελθόν. Τα πρότυπα που προβάλλει ο Τύπος είναι άνθρωποι πετυχημένοι στον χώρο τους, κυρίως στον καλλιτεχνικό τομέα, οι οποίοι υπηρετούν και αυτοί την τέχνη του εφήμερου, αφού οι δουλειές τους κάθε άλλο παρά διαχρονικές είναι. Υπάρχουν, βέβαια, και καλλιτέχνες των οποίων η δουλειά αντέχει στο χρόνο, αλλά αυτοί δεν προβάλλονται ιδιαίτερα. Η ψυχαγωγία του μέσου ανθρώπου σήμερα έχει αντικατασταθεί από τη διασκέδαση.

Από την άλλη πλευρά ο τομέας της Αγοράς ψάχνει καινούρια θέματα προς κατανάλωση. Ένα από αυτά είναι και η Ιστορία και κατ' επέκταση το ιστορικό μυθιστόρημα. Ο Τύπος προσφέρει ένθετα με ιστορικό περιεχόμενο και προσπαθεί να στρέψει το κοινό στην ανάγνωση μυθιστορημάτων και ιστορικών μυθιστορημάτων, προσφέροντάς τα και αυτά στις κυριακάτικες εκδόσεις των εφημερίδων. Υπάρχουν συγγραφείς που αγαπούν το ιστορικό μυθιστόρημα, οι οποίοι ερευνούν και μελετούν για να γράψουν ένα αξιόλογο βιβλίο που συνδυάζει το μύθο και την Ιστορία. Κάποιοι

άλλοι θέλουν να ασχοληθούν με το είδος γιατί αυτό έχει απήχηση στις μέρες μας στο αναγνωστικό ή πιο εύστοχα στο καταναλωτικό κοινό.

Η αντίφαση αυτή, η προσπάθεια δηλαδή για απαξίωση της Ιστορίας και η ταυτόχρονη εκμετάλλευσή της για εμπορικούς κυρίως λόγους, είναι ιδιαίτερα έντονη. Οι διαφορές που υπάρχουν στη σημερινή εποχή και στην αρχή της άνθισης του ιστορικού μυθιστορήματος είναι μεγάλες.

Καταρχάς, την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης διαμορφώθηκε, σύμφωνα με τον ορισμό του Raymond Williams, μια «δομή συναισθήματος» (structure of feeling), εντελώς διαφορετική από αυτήν που διαμορφώνεται στη μεταβιομηχανική εποχή μας. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά εκείνης της δομής αφορούσε τον κώδικα της νοσταλγίας ο οποίος, στο εκφραστικό επίπεδο, χαρακτήρισε μια πλειάδα λόγων, ιδιαίτερα αυτών της λογοτεχνίας και της κοινωνικής κριτικής. Έτσι, το απειλητικό «παρόν» αξιολογήθηκε στη βάση ενός απειλούμενου τρόπου ζωής που έτεινε να εξαφανιστεί. Ο λόγος της «νοσταλγίας» και ο συνακόλουθος «προειδοποιητικός» λόγος για τις επιπτώσεις του «απάνθρωπου» οικονομικού συστήματος στο κοινωνικό σώμα, τόσο στη λογοτεχνική όσο και στην κριτική του έκφραση εκφερόταν από τη θέση του θυμικού και εμφορούνταν από το συναίσθημα. (Πολίτη, 2004)

Αυτό το στοιχείο, που αποτελούσε μέρος της τότε «δομής του συναισθήματος», έχει μεταβληθεί ριζικά στις μέρες μας. Γιατί, οι ποικίλες μόδες του «ρετρό», που έρχονται και παρέρχονται στην εποχή μας δεν εμπεριέχουν ούτε στο ελάχιστο τη συναισθηματική φόρτιση νοσταλγίας του παρελθόντος [...] Ο «λόγος της νοσταλγίας» έχει οριστικά σιγήσει στην εποχή μας [...] Σε ότι αφορά το λόγο της κοινωνικής κριτικής, αυτός δεν εκφέρεται πλέον από τη θέση του «θυμικού» αλλά από αυτήν της εργαλειακής διαχείρισης του παρελθόντος.» (Πολίτη, 2004)

Ο σύγχρονος άνθρωπος ζει στην εποχή της κρίσης και βιώνει την εποχή της κρίσης. Μια κρίση που εμφανίζεται σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς. Μια κρίση εμφανής στον πνευματικό τομέα στη χώρα μας, αλλά και παγκοσμίως. Η παρακμή αυτή είναι ιδιαίτερα μεγάλη και ίσως αυτή να είναι μια από τις αιτίες που έστρεψε συγγραφείς και αναγνωστικό κοινό στο ιστορικό μυθιστόρημα.

Πολλοί συγγραφείς και μια μερίδα του αναγνωστικού κοινού μπορεί να νιώθουν έντονη την ανάγκη της στροφής στο παρελθόν για να μάθουν και να εμπνευστούν από την Ιστορία και τις επιπτώσεις της στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Κάποιοι από αυτούς μπορεί να βρουν τη δύναμη και το σθένος για να παλέψουν στο παρόν με τις αντίξοες συνθήκες που ακούσια αντιμετωπίζουν, όπως έκαναν από την αρχαιότητα ακόμα όλοι οι άνθρωποι που κλήθηκαν να επιβιώσουν μέσα από δυσκολότερες καταστάσεις και βγήκαν νικητές.

Η ζωή συνεχίζεται και πρέπει να συνεχίζεται και αυτό είναι ίσως το μεγαλύτερο όφελος που μπορεί να αποκομίσει κανείς διαβάζοντας ένα ιστορικό μυθιστόρημα. Όσο για τις αιτίες που οδήγησαν στην αναβίωση του ιστορικού μυθιστορήματος στις μέρες μας, όσοι από εμάς ζούμε στη σημερινή εποχή μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε. Αυτή είναι η δουλειά των επιστημόνων του μέλλοντος, να ερευνήσουν, να καταγράψουν και να αιτιολογήσουν τις τάσεις της εποχής.

6.2 Κοινωνία / εθνική ταυτότητα / ιστορικό μυθιστόρημα

Η λογοτεχνία πολλές φορές επηρεάζεται από την πολιτική. Αυτό είναι ένα φαινόμενο που μπορεί κανείς να το χαρακτηρίσει ως φυσιολογικό, αφού όλα είναι πολιτική. Ο κάθε λαός έχει και πρέπει να έχει την ταυτότητά του, την εθνική, την πολιτισμική, τη θρησκευτική. Η ταυτότητα των Νεοελλήνων επαναπροσδιορίστηκε και εδραιώθηκε μετά την Επανάσταση του 1821, όταν η Ελλάδα ξαναέγινε ανεξάρτητο κράτος.

Η πολιτισμική ταυτότητα της χώρας στην περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν κυρίως θρησκευτική, δηλαδή ελληνορθόδοξη. Η θρησκεία αποτελούσε τον πιο ισχυρό συνδετικό κρίκο σε μια χώρα υποδουλωμένη. Η ελληνική παιδεία, τα έθιμα και η γλώσσα δεν ήταν αυτονόητα για έναν λαό που βρισκόταν κάτω από τον τουρκικό ζυγό. Πολλοί αγωνιστές του 1821 δε μιλούσαν καν ελληνικά.

Στα χρόνια της απελευθέρωσης, μαζί με την προσπάθεια οργάνωσης του ελληνικού κράτους, έγινε και η προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας. Έπρεπε να αφαιρεθούν όλα τα ξένα στοιχεία που αφομοιώθηκαν μετά τα τετρακόσια σχεδόν χρόνια της σκλαβιάς, να διατηρηθεί η ελληνική παιδεία μέσα από την εκπαίδευση και να κοιτάξει η Ελλάδα τη Δύση, παίρνοντας από αυτή τα συστατικά που χρειαζόταν για τη διατήρησή της στο μέλλον.

Η Ελλάδα με την πάροδο των χρόνων και με αιματηρούς αγώνες σε όλα τα επίπεδα άρχισε να ανακτά τα εδάφη της. Κάποια, όμως, γεωγραφικά εδάφη δεν επανακτήθηκαν. Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας ήταν κυρίαρχο και απέβλεπε στην αποκατάσταση των εδαφών που της ανήκαν. Ενδιαφέρουσα και διαφωτιστική είναι και η άποψη της Ελένης Γλύκατζη – Αρβελέρ, η οποία σε παλαιότερη συνέντευξή της στο κανάλι της νέας ελληνικής τηλεόρασης, υποστήριξε ότι πρωτεύουσα της Ελλάδας έγινε τελικά η Αθήνα και όχι η Θεσσαλονίκη, όχι επειδή η Θεσσαλονίκη απελευθερώθηκε πολύ αργότερα, ούτε γιατί υπήρχε ο φόβος να κατακτηθεί ξανά από εχθρικά κράτη, αλλά επειδή ήταν η δεύτερη σημαντική πόλη του Βυζαντίου και συμβασιλεύουσα μετά την Κωνσταντινούπολη. Αν γινόταν ποτέ πρωτεύουσα, η Ελλάδα θα έχανε για πάντα το όνειρο της επανένταξης της Πόλης στο ελληνικό κράτος. Η Αθήνα, αντίθετα, είναι η πόλη με το πιο χαρακτηριστικό μνημείο της αρχαίας εποχής, τον Παρθενώνα. «Το ιστορικό μυθιστόρημα με την προσήλωσή του σε μια ιδεατή ηρωική Ελλάδα, ανταποκρινόταν, όπως ξέρουμε, πολύ πιστά στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας, που εξάλλου αποτελεί την κυρίαρχη ορμή της ελληνικής κοινής γνώμης.»⁴²

Η ιστορική μνήμη καλλιεργήθηκε από το ιστορικό μυθιστόρημα. Στη δεκαετία του 1990 και έπειτα, με ψύχραιμη σκέψη και νοσταλγική διάθεση, μακριά χρονικά από τα γεγονότα, παρατηρήθηκε μια τάση Ελλήνων συγγραφέων ιστορικού μυθιστορήματος προς τις αλησμόνητες πατρίδες. Ο χρόνος που πέρασε ωρίμασε τις συνθήκες για να

⁴² Vitti, M. (1991). *Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφία*. Αθήνα: Κέδρος.

ασχοληθεί ξανά ο συγγραφέας και να μεταδώσει στον αναγνώστη, χωρίς φανατισμό και εθνικιστικές διαθέσεις, το μεγαλείο και την Ιστορία των τόπων αυτών.

Το ιστορικό μυθιστόρημα στηρίζει την ιδέα του έθνους και την εθνική ταυτότητα του κάθε λαού. Παρουσιάζει την Ιστορία και καταγράφει την πολιτιστική και πολιτισμική κληρονομιά. Συνδέει, συνδυάζει και περιπλέκει περίτεχνα τη μνήμη με τη φαντασία. Ο μοναδικός κίνδυνος και η παγίδα είναι να μην εκφέρονται και προβάλλονται μέσα από αυτό εθνικιστικές απόψεις και να μην προωθείται ο εθνικός φανατισμός. Η άλλη παγίδα έρχεται από την τάση της παγκοσμιοποίησης. Κάθε λαός είναι καλό να έχει την εθνική, πολιτιστική, θρησκευτική του ταυτότητα. Πρέπει να σέβεται και να τιμά την πατρίδα του, να γνωρίζει την Ιστορία της, να καταδικάζει τα λάθη του παρελθόντος και να μαθαίνει από αυτά. Ο λαός που γνωρίζει την Ιστορία του έχει γερές βάσεις και μπορεί να ζει με αυτοπεποίθηση το παρόν και να ατενίζει με αισιοδοξία το μέλλον.

6.3. Χρησιμότητα του ιστορικού μυθιστορήματος

Όποιος αγαπάει τη λογοτεχνία κατανοεί και την προσφορά της σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Το πιο διαδεδομένο, ίσως, είδος της λογοτεχνίας, το μυθιστόρημα, έχει την ικανότητα να λειτουργεί ως «μεταφορικό» μέσο, το οποίο ταξιδεύει τον αναγνώστη σε τόπους μακρινούς, αλλά και σε χρόνους περασμένους. Αυτή τη δυνατότητα προσπαθεί να παρέχει το ιστορικό μυθιστόρημα σε όποιον το εμπιστευτεί και του χαρίσει λίγο από τον πολύτιμο χρόνο του.

Το ιστορικό μυθιστόρημα έχει τον πλεονεκτικό συνδυασμό δύο πραγμάτων, περιπλέκει τον μύθο και την Ιστορία, περικλείει τη φαντασία και την πραγματικότητα. Η προσφορά του είναι ανεκτίμητη. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι διδάσκει Ιστορία με τρόπο ψυχαγωγικό.

Ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή με την Ιστορία της πατρίδας του, καθώς και με την Ιστορία άλλων χωρών, μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο τρόπος διδασκαλίας μιας τέτοιας ενδιαφέρουσας επιστήμης ίσως δεν είναι ο κατάλληλος, γιατί δεν μπορεί κανείς να πει ότι γνωρίζουμε καλά την Ιστορία του τόπου μας. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι η γνώση αυτή αποκτιέται σε μια ηλικία που λείπει η ωριμότητα για να καταλάβει κανείς τη σπουδαιότητα της Ιστορίας. Ίσως πάλι να οφείλεται στον τρόπο γραφής των σχολικών βιβλίων ή στον τρόπο διδασκαλίας μέσα στις σχολικές αίθουσες. Το μάθημα γίνεται πολλές φορές βαρετό, η μελέτη αγγαρεία και το παιδί αποστηθίζει πληροφορίες που μετά από λίγο καιρό τις ξεχνάει. Όπου και να οφείλεται η ελλιπής γνώση της Ιστορίας το αποτέλεσμα είναι το ίδιο, ο μέσος άνθρωπος δεν γνωρίζει επαρκώς Ιστορία.

Το ιστορικό μυθιστόρημα έχει κατακτήσει ένα κομμάτι από το αναγνωστικό κοινό λόγω της προσφοράς του. Προσφέρει την ικανοποίηση που τη λαμβάνει ο τακτικός αναγνώστης διαβάζοντας και παρέχει ιστορική γνώση με τρόπο θελκτικό, αφού δεν παραθέτει ημερομηνίες και γεγονότα, αλλά τα εντάσσει έντεχνα σε μια ιστορία. Ίσως

αυτή είναι η αιτία που κερδίζει ολοένα και περισσότερους αναγνώστες. Ακόμα, όμως, και αν κανείς γνωρίζει Ιστορία δεν είναι σε θέση να κατέχει όλες τις πληροφορίες για την χρονική περίοδο που τον ενδιαφέρει. Το συγκεκριμένο είδος λογοτεχνίας, λοιπόν, καλύπτει τα κενά που έχει κανείς ως προς τις ιστορικές του γνώσεις.

Η Ιστορία ως επιστήμη ασχολείται με τα γεγονότα που σημάδεψαν κάθε εποχή. Η λογοτεχνία τα χρησιμοποιεί ως φόντο παρουσιάζοντας τη δική της ιστορία ενταγμένη σε αυτό και τονίζοντας τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής. Ένα καλογραμμένο ιστορικό μυθιστόρημα τοποθετεί τον αναγνώστη σε άγνωστες για αυτόν εποχές και του δίνει τη δυνατότητα να τις «οικειοποιηθεί» κάνοντάς τον κοινόν τους. Με αυτό τον τρόπο παρακολουθεί στενά την καθημερινή ζωή των ηρώων, κατανοεί τον ψυχισμό τους και αποδέχεται τις κοινωνικές συμβάσεις και επιταγές της κάθε εποχής. Η Ιστορία μέσα στην ιστορία γίνεται πιο κατανοητή από ότι σε ένα επιστημονικό βιβλίο.

Ο διδακτικός ρόλος αυτού του είδους του μυθιστορήματος είναι σπουδαίος. Το ιστορικό μυθιστόρημα ενεργεί περίπου ως συμπληρωματικό μέσο της Ιστορίας. Είναι προσβάσιμο και προσιτό στο ευρύ κοινό και δεν αποτελεί γνώση για λίγους, όπως η Ιστορία. Θα μπορούσε κανείς να το χαρακτηρίσει ως εκλαΐκευση της Ιστορίας, αφού ο καθένας μπορεί να διαβάσει ένα μυθιστόρημα και συγχρόνως να μάθει Ιστορία.

Η ανάγνωση ενός τέτοιου βιβλίου ωθεί τον αναγνώστη στον σεβασμό της εθνικής ταυτότητας. Είναι ένα μέσο για να αισθανθεί περήφανος για τους προγόνους και τον τόπο του, αφού έρχεται σε επαφή με τις ρίζες και το παρελθόν του και αποκτά ιστορική συνείδηση. Παράλληλα, το ίδιο συμβαίνει και όταν διαβάζει ιστορικά μυθιστορήματα που αναφέρονται σε άλλες χώρες και πολιτισμούς: γνωρίζει την Ιστορία ξένων χωρών και σέβεται τον πολιτισμό τους.

Με την ανάγνωση ιστορικών μυθιστορημάτων ενισχύεται η πολιτική συνείδηση. Γνωρίζοντας την Ιστορία μέσα από τις σελίδες ενός λογοτεχνικού κειμένου ανακαλύπτει κανείς λεπτομέρειες που μπορεί να φωτίσουν σκοτεινά σημεία της Ιστορίας. Ο αναγνώστης προβληματίζεται για τα ιστορικά γεγονότα και τα κατανοεί, αφού αντιλαμβάνεται καλύτερα τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής. Η γνώση της Ιστορίας λειτουργεί και ως παράδειγμα προς μίμηση ή προς αποφυγή. Ο συνειδητοποιημένος αναγνώστης διδάσκεται από την Ιστορία και αποφεύγει να κάνει τα λάθη του παρελθόντος, ιδιαίτερα όταν τη διαβάζει και την οικειοποιείται μέσα από τις σελίδες ενός μυθιστορήματος. Η λογική και η κριτική του ικανότητα καλλιεργούνται και ωριμάζει ως πολιτικό και κοινωνικό ον.

Η γνώση που προσφέρει το συγκεκριμένο είδος βοηθά στον προσδιορισμό της πολιτισμικής ταυτότητας. Αντιλαμβάνεται κανείς πιο εύκολα το παρόν μέσα από το παρελθόν, κατανοεί την εξελικτική πορεία του τόπου και της κοινωνίας που κινείται. Είναι ένα στοιχείο επικουρικό που ενισχύει την αντίληψη του ώριμου πολίτη για την πνευματική, ηθική κοινωνική και πολιτική υπόσταση του περιβάλλοντός του, αλλά και των διαφορετικών πολιτισμών. Στα χρόνια της παγκοσμιοποίησης είναι χρήσιμο να στρέψει κανείς το βλέμμα στο παρελθόν, να αγαπήσει και να σεβαστεί την πορεία του λαού του και των άλλων λαών στο χρόνο.

Το ιστορικό μυθιστόρημα, όπως πίστευαν τον δέκατο ένατο αιώνα, λοιπόν, συνδυάζει το τερπνό με το ωφέλιμο. Όπως και κάθε αξιόλογο μυθιστόρημα πλουτίζει το λεξιλόγιο του ανθρώπου που το διαβάζει, ψυχαγωγεί και κάνει γνωστές κρυφές πτυχές της Ιστορίας. Το καλό είναι ότι όλα αυτά τα οφέλη που παρέχει απλόχερα αποκτώνται εύκολα, χωρίς κόπο, στον ελεύθερο χρόνο του αναγνώστη με τρόπο ευχάριστο και διασκεδαστικό.

Η ανθρωπότητα ανέκαθεν πάσχιζε να διατηρήσει το παρελθόν, να το κρατήσει πειστικό και να κρατήσει και το παρόν πειστικό – αν βρισκόμαστε συνεχώς στη διαδικασία της δημιουργίας του κόσμου μας και των εαυτών μας, τότε χρειαζόμαστε μια αποθήκη «κοινών εμπειριών» - εξατομικευμένο αλλά κοινό, κάτω από την πίστη ότι είναι κοινό, ώστε να κρατήσουμε τον κόσμο παρόντα. Χωρίς αυτό δεν έχουμε καμία συνέχεια, έχουμε μόνο τη στιγμή. Και όταν στερείται παρελθόντος η στιγμή, το παρόν έχει ελάχιστο νόημα. (Τσιώλης, 1996)

6.4. Η αμφισβήτηση και η αξία του ιστορικού μυθιστορήματος

Ορισμένοι κριτικοί λογοτεχνίας υποβαθμίζουν το ιστορικό μυθιστόρημα και ισχυρίζονται ότι οι συγγραφείς που καταπιάνονται με αυτό στερούνται φαντασίας. Υπάρχουν κάποιοι που το θεωρούν κατώτερο είδος ή παραλογοτεχνία. Η αλήθεια είναι ότι η συμβολή της Ιστορίας είναι μεγάλη στη δημιουργία ενός μυθοπλαστικού κειμένου στο συγκεκριμένο είδος, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι λείπει η φαντασία ή η πλοκή. Παράλληλα, ένα καλό μυθιστόρημα δεν είναι μόνο θέμα πλοκής ή φαντασίας, αλλά και θέμα γραφής, αφού η λογοτεχνία είναι πάνω από όλα η τέχνη του λόγου. Δεν είναι ανάγκη πάντα ο αναγνώστης να περιμένει να διαβάσει την τελευταία σελίδα για να δει πώς τελειώνει η ιστορία. Υιοθετώντας την προτροπή του Καβάφη στο ποίημα *Ιθάκη*, θα έλεγε κανείς ότι σημασία έχει το ταξίδι μέσα από τις σελίδες και όχι μόνο ο προορισμός. Εξάλλου, τα γεγονότα της Ιστορίας μπορεί να είναι γνωστά, η ιστορία, όμως, που μας αφηγείται το κάθε βιβλίο είναι άγνωστη.

Όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο οι επικριτές του ιστορικού μυθιστορήματος υπερτονίζουν και κατακρίνουν τις ιστορικές και πολιτιστικές ανακρίβειες που συναντούν σε ορισμένα βιβλία. Ο συγγραφέας πρέπει να έχει κάνει σοβαρή μελέτη πριν γράψει το μυθιστόρημα. Είναι μεγάλο λάθος να χρησιμοποιήσει στην ιστορία του στοιχεία άλλων εποχών, μεταγενέστερων από την εποχή που παρουσιάζει. Παρόλα αυτά είναι ελεύθερος, γιατί υπηρετεί την τέχνη, να χρησιμοποιήσει τη φαντασία του και να πλάσει μια δική του «πραγματικότητα» για να εξυπηρετήσει τον μύθο που φτιάχνει, αρκεί να μην παρεμβαίνει στα γεγονότα με τρόπο ψευδή.

«Την ατμόσφαιρα και το κλίμα δεν το διασώζουν τα τυπικά έγγραφα· το διασώζει ο άνθρωπος του Λόγου, ο πεζογράφος, που δε γράφει την Ιστορία και που, ωστόσο

μας προσφέρει την πληρέστερη και την αληθινότερη εποπτεία της.»⁴³ Τα ιστορικά γεγονότα επιβάλλεται να είναι αληθινά, οι λεπτομέρειες που τα πλαισιώνουν όχι, γιατί πάνω από όλα πρόκειται για μυθιστόρημα όπου μας ενδιαφέρει η αληθοφάνεια για να είναι πειστική η ιστορία. Εξάλλου, το ιστορικό μυθιστόρημα στις μέρες μας θέλει πολλές φορές να παρουσιάσει μια άλλη οπτική γωνία από αυτή που είχαμε συνηθίσει. Το ιστορικό μυθιστόρημα είναι πάνω από όλα λογοτεχνία βασισμένη στην Ιστορία, όχι Ιστορία με λογοτεχνική χροιά.

Το μυθιστόρημα ανήκει στη λογοτεχνία, επομένως ο μυθιστοριογράφος χειρίζεται θέματα της καθημερινής ζωής, χρησιμοποιώντας ως όργανα γνώσης τις σωματικές και ψυχικές αντιδράσεις του. Εκείνος είναι που καταγράφει τους ερεθισμούς των αισθήσεων, τους πόθους της ψυχής, τα όνειρα και τα οράματα. Ο μυθιστοριογράφος, εξάλλου, δεν διστάζει να αναπληρώσει με τη φαντασία του την απουσία ιστορικών τεκμηρίων, δηλαδή να θεραπεύσει τη σιωπή της Ιστορίας. Με τη διαδικασία αυτή προσπαθεί να συλλάβει το ολικό μέγεθος και την πολυσημία της ζωής και να συνθέσει μια πραγματικότητα πραγματικότερη από την κοινή. (Πρεβελάκης, 1985)

Αν ο συγγραφέας θεωρεί μια ιστορική κατάσταση ως δυνατότητα πρωτόγνωρη και αποκαλυπτική του ανθρώπινου κόσμου, θα θελήσει να την περιγράψει ακριβώς όπως είναι. Παρόλα αυτά η πιστότητα στην ιστορική πραγματικότητα είναι δευτερεύουσα υπόθεση σε σχέση με την αξία του μυθιστορήματος. Ο μυθιστοριογράφος δεν είναι ούτε ιστορικός, ούτε προφήτης: είναι εξερευνητής της ύπαρξης. (Kundera, 1988)

Ο συγγραφέας, όπως και ο ιστορικός, δεν είναι σε θέση να γνωρίζει όλο το παρασκήνιο των ιστορικών γεγονότων, γνωρίζει μόνο όσα έχουν γραφτεί. Ο Θουκυδίδης στο έργο *Ιστορίαι* γράφει στο [1.22.3]: επιπόνως δὲ ἠύρισκτο, διότι οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις ἐκάστοις οὐ ταῦτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἐκατέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχοι. (όλα αυτά βρέθηκαν με πολὺν κόπο, γιατί όσοι παραστάθηκαν σε μια μάχη δεν ἔλεγον ο καθένας τα ἴδια πράγματα, ἀλλὰ σύμφωνα με ὅσα θυμόταν ο καθένας, και με την προτίμησή του προς τη μία ἢ την ἄλλη μερίδα.)⁴⁴ Ταυτόχρονα, είναι λογικό να μη χρησιμοποιεῖ όλες τις πηγές παρά μόνο αυτές που εξυπηρετοῦν την πλοκή της ιστορίας του.

Μέσα από την ἔρευνα και τη μελέτη ἔρχεται σε επαφή με πλήθος πηγών, οι οποίες πολλές φορές τον τροφοδοτοῦν με αντικρουόμενες πληροφορίες. Κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει το παρασκήνιο, τι είναι ἀλήθεια, τι είναι προπαγάνδα, τι θέλει ο καθένας να κερδίσει ἀπὸ τις πληροφορίες που εμφανίζει στη δημοσιότητα. Ὅπως εἶπε ο Ναπολέον, ἡ Ιστορία γράφεται ἀπὸ τους νικητές, επομένως γράφεται με τους δικούς τους ὅρους. Ο δημιουργός, λοιπόν, κρατᾶει τις πληροφορίες που ἐπιλέγει και κατασκευάζει τον δικό του μύθο.

⁴³ Παναγιωτόπουλος, Ι. (Επιμελητής) (1955). *Το ιστορικόν μυθιστόρημα*. Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.

⁴⁴ Λαμπρίδη, Έ. (2013). *Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση*. Διαθέσιμο σε: http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=165&m=1 (Ανακτήθηκε 2 Ιουνίου, 2014).

Οι αντικειμενικοί ιστορικοί, που σέβονται την Ιστορία και δεν θέλουν να εξυπηρετήσουν συμφέροντα και πολιτικές, πρέπει να βασιστούν σε πηγές που προέρχονται συνήθως από ανθρώπους που έχουν υποκειμενική άποψη. Η δουλειά τους είναι να συγκεντρώσουν το υλικό και να προσπαθήσουν να το αποδώσουν αντικειμενικά, για αυτό το λόγο για τη συγγραφή της Ιστορίας απαραίτητη προϋπόθεση είναι η τήρηση της χρονικής απόστασης. Το ίδιο συμβαίνει και με το ιστορικό μυθιστόρημα. Είναι ανάγκη να περάσουν πολλές γενιές για να μετατραπεί η Ιστορία σε μύθο. Πάντα, όμως, υπάρχουν ιστορικές εκκρεμότητες και τραύματα λαών που δεν έχουν γιατρευτεί. Το ιστορικό μυθιστόρημα ζύνει αυτά τα τραύματα. Η Ιστορία είναι επιστήμη, το ιστορικό μυθιστόρημα είναι πάνω από όλα συναίσθημα.

Όπως συμβαίνει σε όλα τα είδη της λογοτεχνίας, πράγμα το οποίο συναντάται στην τέχνη αλλά και σε όλους τους τομείς της ζωής, υπάρχουν αξιόλογα και μη ιστορικά μυθιστορήματα. Μπορεί τα εμπορικά και τα ευπώλητα να γνωρίζουν εφήμερη επιτυχία, αλλά πάντα τα σπουδαία ιστορικά μυθιστορήματα θα βρουν, έστω και λίγο αργά, την επιτυχία που τους αξίζει και που θα τους χαρίσει τη διαχρονικότητα ίσως ενός κλασσικού έργου. «Ο σκοπός του έργου τέχνης δεν είναι η στιγμιαία λάμψη, αλλά η διάρκεια.»⁴⁵ Ο σκεπτόμενος και μυημένος αναγνώστης ξέρει να ξεχωρίζει το ποιοτικό έργο. «Τα καλά έργα δε χάνουνε τίποτα από την αξία τους επειδή περιστοιχίζονται από πλήθος σκάρτα.»⁴⁶

Το ιστορικό μυθιστόρημα είναι αρκετά ελκυστικό και έχει το δικό του «φανατικό» αναγνωστικό κοινό. Ο συγγραφέας ερευνά, μελετά, έρχεται σε στενή επαφή με την ιστορική περίοδο που επιλέγει. Ο αναγνώστης πληροφορείται, μαθαίνει, κατανοεί με ευχάριστο τρόπο την Ιστορία. Το συγκεκριμένο είδος έχει προσφέρει πολλά και θα προσφέρει άλλα τόσα, όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα της χρησιμότητας.

Η λέξη ιστορία αναφέρεται στην επιστήμη, δηλαδή στην αφήγηση ιστορικών γεγονότων, αλλά και στην αφήγηση φανταστικών. Περιλαμβάνει το σύνολο των γνώσεων που αναφέρονται στο παρελθόν και σε όλα τα στοιχεία που διατηρούνται στη μνήμη της ανθρωπότητας επειδή θεωρούνται αξιόλογα. Υπάρχει η ιστορία που μπορεί κανείς να πλάσει με τη φαντασία του, η ιστορία του κάθε ανθρώπου, η ιστορία της κάθε οικογένειας, η Ιστορία ενός τόπου, η Ιστορία μιας χώρας, η Παγκόσμια Ιστορία. Ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά και όλοι οι άνθρωποι μαζί αποτελούμε ένα, έστω και μικρό, μέρος της Ιστορίας. Ο κάθε άνθρωπος μπορεί να επηρεάσει ή να διαμορφώσει ένα μικρό κομμάτι του μέλλοντος, επομένως μπορεί όλοι να αποτελέσουμε θέμα και να εμπνεύσουμε κάποιον μελλοντικό συγγραφέα που θα ασχοληθεί με το ιστορικό μυθιστόρημα.

⁴⁵ Θεοτοκάς, Γ. & Δημαράς, Κ. (2002). *Ελεύθερο πνεύμα*. Αθήνα: Εστία.

⁴⁶ Θεοτοκάς, Γ. (1934). Η νέα λογοτεχνία. *Ιδέα*. 13:11-17.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή μιας πτυχιακής εργασίας απαιτεί κόπο και είναι μια χρονοβόρα διαδικασία. Παράλληλα, προσφέρει μεγάλη ικανοποίηση, αφού μπορεί κανείς να έρθει σε επαφή με το θέμα που του έχει ανατεθεί και να το γνωρίσει όσο καλύτερα γίνεται. Καταθέτοντας την προσωπική μου εμπειρία θα μπορούσα να πω ότι η προσπάθεια που κατέβαλα να εντοπίσω τις πηγές και να ολοκληρώσω την εργασία με αντάμειψε, γιατί έμαθα πολλά πράγματα για ένα αντικείμενο που με ενδιέφερε από παλιά.

Ο χρόνος μου μοιράστηκε στην ανάγνωση και στη μελέτη βιβλίων, άρθρων, μελετών, στην περιήγησή μου στον κόσμο του διαδικτύου, στην επίσκεψη βιβλιοθηκών και στη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης του Ε.ΚΕ.ΒΙ. Η Διεθνή Έκθεση Βιβλίου της Θεσσαλονίκης προσφέρει πολλά στον αναγνώστη, πληθώρα συγκεντρωμένων βιβλίων, αφιερώματα, συγγραφείς που συζητούν για τα έργα τους. Στην 11^η διεθνή έκθεση βιβλίου είχα την τύχη να παρακολουθήσω τη συζήτηση τριών συγγραφέων, του Νίκου Δαββέτα, της Σοφίας Νικολαΐδου και του Βασίλη Τσιαμπούση. Το θέμα της συζήτησης ήταν «Όταν η ιστορία γίνεται μυθιστόρημα: Από τον Εμφύλιο μέχρι σήμερα.» Η συζήτηση αυτή αποτέλεσε για εμένα πηγή σκέψης και έμπνευσης.

Πιστεύω ότι είναι αναγκαίο να αναφερθεί η δυσκολία εντοπισμού έγκυρου επιστημονικού υλικού και μελετών για το ιστορικό μυθιστόρημα στη σύγχρονη εποχή. Αυτή η μεγάλη περίοδος καλύφθηκε με αναφορές σε ορισμένους μόνο συγγραφείς και παραθέτοντας μόνο ένα μικρό μέρος των έργων τους, καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια άνηση και μια στροφή Ελλήνων συγγραφέων στο συγκεκριμένο είδος, όπως ακριβώς άλλωστε συμβαίνει και στο εξωτερικό.

Οι ελλείψεις τεκμηριωμένων και ολοκληρωμένων μελετών για το σύγχρονο ιστορικό μυθιστόρημα ελπίζω να καλυφθούν στο άμεσο μέλλον, γιατί η προσωπική επαφή με το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος με έκανε να συνειδητοποιήσω τις ιδιαιτερότητες και την αξία του. Το ιστορικό μυθιστόρημα αναβιώνει στις μέρες μας και φαίνεται να ξαναποκτά τη χαμένη του αίγλη, εκτός και αν πρόκειται για μια ακόμη μόδα. Πάντως, το αναγνωστικό κοινό δείχνει να το αγκαλιάζει και πολλές φορές να το προτιμά σε σχέση με άλλα είδη μυθιστορήματος.

Διαβάζοντας κανείς ένα ιστορικό μυθιστόρημα βιώνει τις συνθήκες ζωής άλλων εποχών, μακρινών αλλά όχι λησμονημένων. Η ιστορική μνήμη είναι ζωντανή σε κάθε άνθρωπο από τις γνώσεις που του παρέχει το εκπαιδευτικό σύστημα και από τον προσωπικό χρόνο που διαθέτει για την πνευματική του καλλιέργεια. Παράλληλα, το κοινωνικό του περιβάλλον πολλές φορές αποτελεί ένα ζωντανό κομμάτι της μικροϊστορίας. Ιστορίες παλιές, σχεδόν ξεχασμένες, ξαναζούν στο παρόν από τα στόματα ηλικιωμένων. Αυτές οι ιστορίες ζωής μπορεί να μοιάζουν ασήμαντες, αλλά είναι πολύ σημαντικές, αφού επιτρέπουν στους νεότερους να αντιληφθούν τις συνθήκες της εποχής στην οποία αναφέρονται.

Όλοι κουβαλάμε τέτοιες μνήμες, μνήμες δικές μας και μνήμες άλλων. Η Ιστορία έτσι μένει ζωντανή και έτσι έχει την ευκαιρία να ξαναέρθει στο προσκήνιο. Αυτή τη μνήμη και αυτή τη μικροϊστορία προσφέρει το ιστορικό μυθιστόρημα. Αυτή είναι η προσφορά του και αυτό είναι το μεγαλείο του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Αμπατζοπούλου, Φ. (1998). *Ο άλλος εν διωγμώ: η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία: ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Αναγνωστόπουλος, Β. (2000). Η ιστορική μνήμη για τον Μείζονα Ελληνισμό μέσα στην παιδική λογοτεχνία. *Διαδρομές*. 57:10-16.

ΑΠΘΙΝΣ (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών). (1999). *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Αργυρίου, Α. & Βούλγαρης, Κ. (2007). *Μετά το '89: στους δρόμους της ιστορίας και της λογοτεχνίας*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.

Αθανασόπουλος, Β. (1992). Μυθοπλασία και ιστορία : η προσπάθεια συγκερασμού του υποκειμενικού με το αντικειμενικό στο έργο του Θ. Πετσάλη – Διομήδη. *Διαβάζω*. 291:35-40.

Ασωνίτης, Α. (1997). Περί μυθιστορήματος τινά. *Διαβάζω*. 373:78-81.

Γεωργίου, Θ. (Δεκέμβριος 1996). Πνευματική και πολιτική οδύσσεια. *το βήμα*. Διαθέσιμο σε: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=84149> (Ανακτήθηκε 8 Ιουλίου, 2014).

Γιάκος, Δ. (1987). *Ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας από τον ΙΘ' αιώνα έως σήμερα*. Αθήνα: Παπαδήμας.

Γιαννάτου, Σ. (1997). Μύθος και πραγματικότητα. *Διαβάζω*. 373:82-84.

Δάλλας, Γ. (1997). *Η μεταπολεμική πεζογραφία και η μικροϊστορία: η λανθάνουσα συνάντηση μιας τεχνικής και μιας μεθόδου*. Πρακτικά συνεδρίου από Επιστημονικό Συμπόσιο 7 – 8 Απριλίου 1995 Ιστορική πραγματικότητα και νεοελληνική πεζογραφία 1945-1995 που διεξήχθη σε Αθήνα. Φορέας διεξαγωγής Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας. Αθήνα: Σχολή Μωραΐτη. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.

- Δελώνης, Α. (1982). *Εισαγωγή στη μεταπολεμική παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Κέδρος.
- Δραγούμης, Ν. (1879). *Ιστορικοί αναμνήσεις*. Εν Αθήναις: Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως.
- Δρακονταειδής, Φ. (1997). Εκείθεν του μυθιστορήματος. *Διαβάζω*. 373:85-87.
- Θεοτοκάς, Γ. & Δημαράς, Κ. (2002). *Ελεύθερο πνεύμα*. Αθήνα: Εστία.
- Θεοτοκάς, Γ. (1934). Η νέα λογοτεχνία. *Ιδέα*. 13:11-17.
- Καλλέργης, Η. (1990). Γύρω από το ιστορικό μυθιστόρημα. *Διαδρομές*. 18:87-94.
- Καμπατζά, Β. (2012). *Η συνειρμική γραφή στο έργο του Νίκου Μπακόλα*. Αθήνα: Σοκόλη-Κουλεδάκη.
- Κιουρτσάκης, Γ. (1997). Το μυθιστόρημα και η μετατόπιση των ορίων του. *Διαβάζω*. 373:88-90.
- Κοκκινάκη, Ν. (1992). Ιστορικό μυθιστόρημα και μυθιστορηματοποιημένη βιογραφία Ο ‘Βασίλης Λάσκος’. *Διαβάζω*. 291:41-43.
- Κοκόρης, Δ. (1992). Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ : η θεματική παρέκβαση του Άγγελου Τερζάκη. *Διαβάζω*. 291:44-45.
- Κυριαζής, Ν. (Απρίλιος 2010). Απόψεις για το ιστορικό μυθιστόρημα. *Ελευθεροτυπία*. Διαθέσιμο σε: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=156942> (Ανακτήθηκε 9 Ιουλίου, 2014).
- Λαλαγιάννη, Β. (2008). Ιστορικό μυθιστόρημα και γυναικεία πρόσωπα : ξαναδιαβάζοντας τη «Μαρούλα της Λήμνου». *Θέματα λογοτεχνίας*. 39:90-94.
- Λαμπρίδη, Έ. (2013). *Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση*. Διαθέσιμο σε: http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=165&m=1 (Ανακτήθηκε 2 Ιουνίου, 2014).
- Μαρκαντωνάτος, Γ. (2008). *Βασικό λεξικό λογοτεχνικών και φιλολογικών όρων*. Αθήνα: Gutenberg.

Μαρωνίτης, Δ. (1992). Ρέας Γαλανάκη: ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ πασά spina nel cuore σημειώσεις. *Διαβάζω*. 291:45-46.

Μητσάκης, Κ. (1988). *Ο Άγγελος Βλάχος και το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Καρδαμίτσας.

Μουλλάς, Π. (1993). *Ρήξεις και συνέχειες: μελέτες για τον 19ο αιώνα*. Αθήνα: Σόκολης.

Μπακουνάκης, Ν. (Απρίλιος 2010). Είμαστε όλοι Βυζαντινοί. *Το Βήμα*. Διαθέσιμο σε: <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=324009> (Ανακτήθηκε 10 Ιουνίου, 2014).

Ντενίση, Σ. (1992). Οι αρχές του ελληνικού ιστορικού μυθιστορήματος. *Διαβάζω*. 291:28-34.

Ντενίση, Σ. (Απρίλιος 2010). Οι αρχές του νεότερου ιστορικού μυθιστορήματος. *Ελευθεροτυπία*. Διαθέσιμο σε: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=156943> (Ανακτήθηκε 2 Ιουνίου, 2014).

Ντενίση, Σ. (1994). *Το ελληνικό μυθιστόρημα και ο sir Walter Scott (1830-1880)*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ορφανού, Ν. (2008). Ιστορικό μυθιστόρημα : ένας διάλογος. *Διαβάζω*. 485:150-159.

Παναγιωτόπουλος, Ι. (Επιμελητής) (1955). *Το ιστορικόν μυθιστόρημα*. Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.

Παπαρρηγόπουλος, Κ. (1992). *Ιστορία του Ελληνισμού Έθνους, στη σημερινή γλώσσα*. Αθήνα: Κάκτος.

Παρίσης, Ι. & Παρίσης, Ν. (2007). *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1987). *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Πολίτη, Τ. (2004). *Δοκίμια για το ιστορικό μυθιστόρημα, σταθμοί στην εξέλιξη του είδους*. Αθήνα: Άγρα.

Πολίτη, Τ. (1998). Το πένθος της ιστορίας σχεδιάσμα ανάγνωσης των μυθιστορημάτων της Ρέας Γαλανάκη. *Νέο επίπεδο*. 30:11-15.

Πολίτης, Λ. (1978). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Πρεβελάκης, Π. (1985). *Δείχτες πορείας: δώδεκα κείμενα*. Αθήνα: Εστία.

Ράπτης, Π. (2012). *Η Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά και η συμβολή της στο ελληνικό παιδικό ιστορικό μυθιστόρημα*. Πρακτικά συνεδρίου από 6ο Παιδεία κάλλιστον εστί κτήμα βροτοίς : ανθρωπιστικές και θετικές επιστήμες : θεωρία και πράξη που διεξήχθη σε Αθήνα. Φορέας διεξαγωγής Ελληνικό Ινστιτούτο Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης. Αθήνα: ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ..

Σαχίνης, Α. (1992). *Θεωρία και άγνωστη ιστορία του μυθιστορήματος στην Ελλάδα: 1760-1870*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Σαχίνης, Α. (1957). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Δίφρος.

Σαχίνης, Α. (1958). *Το νεοελληνικό μυθιστόρημα: ιστορία και κριτική*. Αθήνα: [χ.ε.].

Τερζάκης, Α. (1946). Το θέατρο και η εποχή. *Νέα Εστία*. 39:357-358.

Τζιόβας, Δ. (1986). Ο Γ. Θεοτοκάς και η τέχνη του μυθιστορήματος. *Διαβάζω*. 137:21-26.

Τζιόβας, Δ. (1987). *Μετά την αισθητική*. Αθήνα: Γνώση.

Τζώρτζογλου, Ν. (1990). Η ιστορική αλήθεια στο παιδικό βιβλίο. *Διαδρομές*. 18:100-101.

Τσιώλης, Γ. (1996). *Θεωρία της λογοτεχνίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Χατζηβασιλείου, Β. (2014). *Ο Αναγνώστης*. Διαθέσιμο σε: <http://www.oanagnostis.gr/> (Ανακτήθηκε 5 Αυγούστου, 2014).

Χατζηθεοδώρου, Α. (1990). Οι διαγωνισμοί της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς και το ιστορικό μυθιστόρημα. *Διαδρομές*. 18:106-109.

Abrams, M. (2007). *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*. Αθήνα: Πατάκης.

Bakhtin, M. (1995). *Έπος και μυθιστόρημα*. Αθήνα: Πόλις.

Gibbons, H. (1916). *The foundation of the Ottoman Empire: a history of the Osmanlis up to the death of Bayezid I (1300-1403)*. Oxford: Clarendon.

Kundera, M. (1988). *Η τέχνη του μυθιστορήματος*. Αθήνα: Εστία.

Lukacs, G. (2004). *Η θεωρία του μυθιστορήματος*. Αθήνα: Πολύτροπον.

Vitti, M. (1991). *Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφία*. Αθήνα: Κέδρος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΡΓΩΝ

- Βικέλας, Δημήτριος *Λουκής Λάρας* Εν Αθήναις: Εστία, 1927.
- Δέλτα, Πηνελόπη Σ. *Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου* Αθήνα: Ύψιλον/βιβλία, 1991.
- Καζαντζάκης, Νίκος *Στα παλάτια της Κνωσού : ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά* Αθήνα : Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη, 1986.
- Καλπούζος, Γιάννης *Ιμαρέτ: στη σκιά του ρολογιού* Αθήνα: Μεταίχμιο, 2009.
- Καραγάτσης, Μ. *Σέργιος και Βάκχος* Αθήνα: Δίφρος, 1959.
- Ξένος, Στέφανος *Η Ηρωίς της Ελληνικής Επανάστασεως: ήτοι, σκηναί εν Ελλάδι από έτους 1821-1828* Εν Αθήναις: Φέξης, 1886.
- Πετσάλης – Διομήδης, Θανάσης *Οι Μαυρόλυκοι: το χρονικό της Τουρκοκρατίας* Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2008.
- Ραγκαβής, Αλέξανδρος *Ο Αυθέντης του Μωρέως* Αθήνα: Ίδρυμα Κώστας και Ελένης Ουράνη, 1989.
- Ράμφος, Κωνσταντίνος *Ο Κατσαντώνης: κλέφτικον επεισόδιον ή ελληνικόν μυθιστόρημα* Εν Αθήναις: Κορομηλάς, 1862.
- Ράμφος, Κωνσταντίνος *Αι Τελευταίαι Ημέραι του Αλή Πασά* Εν Αθήναις : Εκ της τυπογρ. των τεκν. Α. Κορομηλά, 1862.
- Ροΐδης, Εμμανουήλ Δ. *Πάπισσα Ιωάννα: μεσαιωνική μελέτη* Εν Αθήναις: [χ. ο.], 1879.
- Σταθάτου, Φράνση *Το θαύμα της Ρόδου* Αθήνα : Εστία, 1980.
- Τερζάκης, Άγγελος *Η Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ : ηρωϊκό μυθιστόρημα* Αθήνα: Εστία, 1997.
- Τσιράκης, Βασίλης *Σελανίκ* Αθήνα: Τόπος, 2012.
- Ψαραύτη, Λίτσα Σ. *Το χαμόγελο της Εκάτης* Αθήνα : Πατάκης, 1998.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ (ΕΛΛΗΝΩΝ)

	Σελίδες
A	
Αμπελάς, Τ.	40
Αριστοτέλης	10
B	
Βαλτινός, Θ.	48
Βικέλας, Δ.	45, 46
Βιτάλη Λ.	48
Βλάχος, Α.	47
Βούλγαρης, Ε.	9
Γ	
Γαλανάκη, Ρ.	16, 48
Γρηγοριάδου – Σουρέλη, Γ.	60
Γλύκατζη – Αρβελέρ, Ε.	68
Δ	
Δαββέτας, Ν.	74
Δάλλας, Γ.	47
Δέλτα, Π.	58, 60
Δούκα, Μ.	48
Δραγούμης, Ν.	31
Ε	
Εμπειρικός, Λ.	50
Z	
Ζαμπέλιος, Σ.	40
Ζουργός, Ι.	48
H	
Ηλιόδωρος	11
Θ	
Θέμελης, Ν.	48
Θεοτοκάς, Γ.	10, 15
Θουκυδίδης	72

Κ

Καβάφης, Κ. Π.	71
Καζαντζάκης, Ν.	60, 61
Καλπούζος, Γ.	48, 51
Καραγάτση, Μ.	50
Καραγάτσης, Μ.	47,50
Κοραής, Α.	9

Λ

Λάππας, Τ.	60
------------	----

Μ

Μεταξάς, Ι.	47
Μητσάκης, Κ.	19
Μοισιόδαξ Ι.	9
Μπακόλας, Ν.	48
Μωραϊτίδης, Α.	40

Ν

Ναπολέον	28, 72
Νικολαΐδου, Σ.	74
Ντενίση, Σ.	33, 34, 37, 40, 41

Ξ

Ξένος, Σ.	42
-----------	----

Ο

Όθωνας	31, 41
Όμηρος	11

Π

Πανσέληνος, Α.	48
Περαντωνάκης, Γ.	37
Πετσάλης, Θ.	50
Πιτζιπίος, Ι.	33, 40
Πολίτη, Τ.	16, 39
Πρεβελάκης, Π.	18, 47

P

Ραγκαβής, Α.	32, 36, 39, 41, 42
Ράμφος, Κ.	43
Ροΐδης, Ε.	40, 44

Σ

Σαρρή, Ζ.	60
Σαχίνης, Α.	17, 21, 26, 33, 37, 40, 49
Σεφέρης, Γ.	14
Σούτσος, Α.	40
Σούτσος, Π.	33, 40
Σταθάτου, Φ.	62
Σωτηρίου, Δ.	60

T

Ταρσούλη, Γ.	60
Τερζάκης, Α.	47, 49
Τσιαμπούσης, Β.	74
Τσιράκης, Β.	51, 52

Ψ

Ψαράτη, Λ.	61
------------	----

EYPETHPIO ONOMATΩN (ΞENΩN)**A**

Abrams, M.	11
------------	----

B

Baldick, C.	17
Balzac, H.	10, 35
Bulwer – Lytton, E.	18, 29

C

Cervantes, M.	11
Chevalley, A.	9
Cross, W.	13

D	
Defoe, D.	12
Dickens, C.	28
Dostoevsky, F.	35
F	
Flaubert, G.	12, 35
Forster, E.	9
G	
Gombrowicz, W.	10
H	
Hagg, T.	17
L	
Lackman, J.	55
Lukacs, G.	10
R	
Rabelais, F.	11
S	
Scott, W.	17, 19, 21, 25, 28, 29, 30, 31, 35, 38, 42
Stephen, L.	39
T	
Thakeray, W.	18
Thibaudet, A.	9
Tolstoy, L.	28, 35
V	
Vitti, M.	32, 44
W	
Williams, R.	67
Wilson, S.	40
Woolf, V.	12